

ANVAR OBIDJON

QO'NG'IROQLI YOLG'ONCHI

Китоб шу ерда кўрсатилган муддатдан
кечиктирилмаган ҳолда топширилиши шарт

Илгариги берилмалар миқдори _____

--	--

ANVAR OBIDJON

QO'NG'IROQLI YOLG'ONCHI

Qissa va hikoyalar

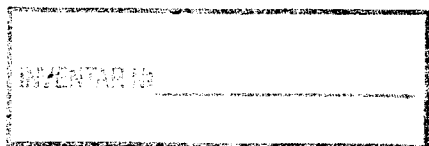
ZIYO NASHR

Toshkent
2019

UO‘K:821-512.133-32
KBK 84(56)6

„Ziyo nashr“ nashriyoti O‘zbekiston xalq shoiri, bolalarning sevimli adibi Anvar Obidjonning asarlarini chop etishni rejalashtirgan.

Qo‘lingizdagi kitobdan Anvar Obidjonning „Qo‘ng‘iroqli yolg‘onchi“ qissasi hamda qiziqarli hikoyalari o‘rin olgan. Ushbu to‘plam bolajonlarimiz sevib mutolaa qiladigan kitoblar qatoridan o‘rin olishiga ishonamiz.

ISBN 978-9943-5937-7-0

© A. Obidjon.

© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2019

0099 RAQAMLI YOLG'ONCHI

Qissa

QO'NG'IROQ O'G'RISI

Tug'ilganligimiz to'g'risidagi guvohnoma biz odamlar uchun eng asosiy hujjat hisoblanadi. Agar shu narsamiz bo'lmasa, bizni kuyib-pishib boqayotgan, tarbiyalayotgan kimsalarning ota-onamiz ekanligini, haqiqatan ham shu yurt, shu millatga mansubligimizni birovlar xohlasa tan oladi, xohlamasa yo'q. Fermadagi hayvonlarga bunaqa nodir qog'oz berilmaydi. Chunki, o'sha shildiroq qog'ozni avaylab asrash uchun u sho'ring qurg'urlarda na zang kalitli sandiq bor, na pistonli cho'ntak. Jonivorlarning qulog'iga har xil raqamlar yozilgan yum-yumaloq mis tamg'alar muhrlab qo'yiladi xolos.

„Babachoq“ fermasida ham tartib shunaqa: hayvon dunyoga keldi deguncha, birinchi galda uning qulog'iga yopishishadi. Ushbu qissadagi barcha hangomalarning bosh sababchisi bo'lgan jangari Uloqcha ham bu marosimni allaqachon boshdan kechirgan. Baldoq taqishning o'ziga yarasha azob-uqubati borligini o'g'il bolalarga aytib, yana bir janjalli bahsni qo'zib o'tirmaylik. Buni isirg'a taqib olib, o'zini oynakka soladigan qizaloqlar yaxshi bilishadi.

Xullas, Uloqchamizning qulog'iga 0099 raqamli baldoqcha osishib, uni hammaga taniqli qilib qo'yishgan. Shunday qilishmaganda-ku, bu diqqinafas fermadan tezda juftakni rostlagan, birorta tinchroq xonadondagi erkin hayvonlar orasiga sekingina qo'shilib olgan bo'lardi.

Umuman olganda, „Babachoq“ fermasida hamma narsa oshib-toshib yotibdi. Ombor to'la yem, g'aram-g'aram pichanlar, issiqqina og'ilxona. Buning ustiga, ular yotgan joylarni o'z vaqtida tozalab, taglariga yumshoqqina arrato'pon sepib qo'yishadi. Shunga qaramay, Uloqcha fermani o'lgudek yomon ko'rar, bir xil turmush va qattiq tartib-intizom uning jon-joniga tegib ketgandi. Ayniqsa, har kuni erta tongda uning shirin uyqusini buzib, majburan yaylovga haydashgan paytda tomorqasi kengroq dehqonning xonaki echkisi bo'lib tug'ilmaganidan judayam afsuslanardi.

Dunyoga kelib oq onasidan ayrilgan bu zumrasha ur-to'palon hayotga boshqalardan oldinroq moslashishga urindi, hech bir mulohaza qilib o'tirmay, duch kelgan qo'y-echkini aralash-quralash emib ketaverdi. O'zga uloq-qo'zilarning rizqini qiyayotgan bu ochofatning biqiniga takalar ayamay kalla solishar, achchig'ini bosolmagan qo'chqorlar uni tiraqaylatib quva ketishardi. Yetim Uloqcha takayu qo'chqorlarning zarbli suzishlaridan uch-to'rt yumalanib, yana diriklab o'rnidan turar, tanasidagi og'riqlarni birpasda esdan chiqarib, andishasizlik

bilan qaytadan oraga suqilardi. Ishtahang karnay bo‘lib turganda tortinchoqlikka balo bormi?

„Babachoq“ fermasidagi hayvonlar oxiri bu surbet Uloqcha bilan o‘chakishmaydigan bo‘lib qolishdi. O‘zining qoniqarsiz xulqi bilan hammaning jig‘iga tegib yuruvchi olg‘ir qahramonimiz bo‘lak tengdoshlariga nisbatan ikki hissa ko‘p sut emib, baquvvat ulg‘aya boshladi.

Tartib bor joyda uni buzuvchilar ham uchrab turadi. Aks holda, „intizom“ degan so‘zning sariq chaqalik qadr-qimmati qolmagan bo‘lardi. Bu gaplarni men ichimdan to‘qib aytayotganim yo‘q. „Babachoq“ fermasidagi podaga bir necha yildan beri oqsoqollik qilib kelayotgan Nayzashox ismli Serkaning fikri ana shunday.

Nayzashox qanchalar qattiqqo‘l bo‘lmasin, ba‘zan hatto kap-katta qo‘y-echkilar arzimagan narsa ustida san-manga borib qolishar, yoshlar esa o‘yinqaroqlik qilib, o‘zlariga yem solinadigan oxurni pachoqlab qo‘yishar yoki endigina bo‘rtib chiqayotgan muguzchalari bilan yaqindagina oqlangan devorni chalama-chakki chizib tashlashardi.

Lekin, 0099 raqamli Uloqcha oyoqqa mustahkamroq turib olgan kundan boshlab, oxurni pachoqlash, devorga chizish singari ishlar mayda bezoriliklar qatoriga tushib qoldi. Endigi yig‘ilishlarda birovlarning ovqatini zo‘ravonlarcha tortib olish, o‘z fermadoshini eti momataloq bo‘ladigan darajada do‘pposlash, yaylovda o‘zboshimchalik bilan po-

dadani ajrab qolish kabi katta masalalar muhokamaga qo'yila boshlandi. Uloqcha hali to'rt oylik bo'lmay turib, besh marta „hayfsan“ olishga ulgurdi. „Hayfsan“ oldingmi, uch kun davomida ma'ramay yurishga majbursan. Shunchaki „mi“ deb qo'ysang ham, kechqurungi kepakli teritdan mahrumsan. Uch kun jim yurishga chidash – o'limdan sal mundog'roq-da.

Uloqchani yoshi ulg'aygan sayin uning nuqsonlari ham kattaya bordi. Manmanlik, yolg'onchilik va muttahaqlikdan tashqari unda xudbinlik, amalparastlik alomatlari shakllana boshladi. Avvaliga, podaning oldingi safida yuruvchi keksa hayvonlar orasiga suqilib kirdi. Keyinchalik, yanayam oldiroqqa o'tib, oqsoqol bilan deyarli yonma-yon odimlaydigan qiliq chiqardi. Hatto oqsoqolning fermadagi birinchi laganbardori hisoblanmish Sulla laqabli Taka ham shu mahalgacha bunday qilishga botinilmagan edi.

Qattiqqo'l Nayzashox, negadir, bu betamizlikka ortiqcha ahamiyat berib o'tirmadi. Balki uning so'qqabosh yetimchaga ozor bergisi kelmagandir, balki qandaydir tirmizak bilan hadeb xirillashaverish me'dasiga tekkandir, uyog'i bizga qorong'i.

Hovliqmachilik va mansabparastlik juda yomon narsa. Bu dardga duchor bo'ldingmi, o'z boshingga keladigan balolarga o'zing zamin hozirlayotganingni payqamay qolasan. Kunlardan bir kuni 0099 raqamli Uloqcha qo'rsayganicha oqsoqoldan oldingga o'tib, oliftanamo odimlay boshladi. Bu endi eng

uchchiga chiqqan intizomsizlik edi. Nayzashox asta ortga o'girilib, Sullaga ma'nodor ko'z qisib qo'ydi. Nihoyat xo'jayinning toqati toq bo'lganini fahmlagan Sulla bora solib, tartibbuzar Uloqchanning chap qovurg'asiga gupira-qars kalla qo'ydi. Ana endi osmonda tipirchilab aylanishni ko'ring-u, gupillab yerga tushishni tomosha qiling!

Beti bezlashib ketgan qahramonimiz shundan keyin ham podaning oldingi qatorlarida o'ralashishdan voz kechmagan bo'lsa-da, harqalay boshliqdan ilgariroqqa o'tib yurishga yuragi chopmay qoldi.

Uloqcha o'taketgan kekchi edi. U biqinidagi og'riqlar tiyilganidan so'ng ham Sullani kechirolmadi. Qayerdandir bir bo'lak kirsovun topib, uni depsib maydaladi va raqibining oxuridagi yemga sekingina aralashtirib qo'ydi. Ko'p o'tmay, Sullaning junlari tullab, tasqara bir qiyofaga kirdiki, yaqin oshnalari ham undan jirkanib, nariroqda yuradigan bo'lishdi.

„Bu kuningdan battar bo'l! – deya ich-ichidan quvonib qo'yardi Uloqcha, Sullaning ahvolini ko'rib. – Xo'jayinga yaxshi ko'rinaman deb, boshqalarni tepalashning oqibati shunaqa bo'ladi“.

Navro'z oyining so'nggi tongi „Babachiq“ fermasiga bezovtalik olib keldi. Ilk sahardayoq misli ko'rilmagan to's-to'palon boshlandi. Nayzashoxning bo'ynidagi kumush qo'ng'iroq tuyqus yo'qolgani haqidagi xabar og'izdan-og'izga o'tib, hammani notinch qildi. Oqsoqolning Sulla boshchi

ligidagi bir to'p xushomadgo'ylari fermadagi barcha kavak-kandiklarni, o'ra-xandaqlarni, oxur va chelaklarni erinmay tintib chiqishdi. Qo'ng'iroq hech qayerdan topilmadi. Shundan keyin, fermadagi borliq qo'y-echkilar bola-baqralari bilan maydonga saflansin, degan buyruq berildi. Hayvonlar belgilangan joyda yig'ilib, yo'qlama o'tkizilgach, 0099 raqamli bevosh Uloqchanning o'z o'rnida emasligi ma'lum bo'ldi.

– Aha! Ana, qo'ng'iroq kimda ekan! – xirqirab qichqirdi, terisiga qo'tir tusha boshlagan Sulla. – Bilardim shunaqa bo'lishini!

Serkaning qo'ng'iroqsiz qolishi qirolning tojdan ayrilishi singari katta ko'ngilsizlik hisoblanadi. Podada nima ko'p – taka ko'p. Biroq, ana shu erkak echkilardan faqatgina bittasi Serka deyiladi. Serka bo'ynidagi qo'ng'irog'ini jingillatib qayoqqa yursa, o'zga hayvonlar unga ergashishga majbur. Qoida shunaqa.

Hammaning ko'zi oqsoqolda edi. Nayzashox motamsaro qiyofada bir zum sukut saqlab turgach, mungli tovushda dedi:

Ikkita nol-u ikkita to'qqiz raqamli qaroqchi endi shafqatimizdan mahrumdir. Uni tutib keltirgan jonivor besh paqir kunjara bilan mukofotlangay. Ammo, mukofotdan bo'kib o'ladigan bo'lsa, uyg'uga javobgar emasmiz.

Bu gapdan hammaning nafsi jikillab, yaloqilar-cha tamshanib qo'yishdi.

BILIMDON

Shudringlar quyosh taftidan bug‘lana boshlagan sari maysalardagi yoqutrang nurlar asta-sekin so‘nib, yaylov yana odmi tusga kirdi. Xuddi shu pallada o‘zi-ga bino qo‘ygan shalpangquloq bir maxluq o‘tloqqa tashrif buyurdi. Bu Bilimdon laqabli Eshak edi.

Bilimdon juda ko‘p narsaga qiziqar, hamma narsani bilishni istar, ayrim jumboqlar ustida kechalari bilan mijja qoqmay bosh qotirardi. Masalan, „Nima uchun yoz faslida qor yog‘maydi“, degan chigal bir savol uni uzoq vaqt bezovta qilib yurdi. Tinmay o‘ylayverib, oxiri shunday xulosaga keldi: „Qor yozda ham yog‘adi, ammo issiqdan osmonning o‘zidayoq erib ketaveradi“.

Keyin u „Toki yer yuzida Ot bilan Eshakday mukammal hayvonlar bor ekan, Xachir degan bachkana narsa nima maqsadda yaratilgan“, deyiluvchi savoldan iborat ulkan masala ustida fikr yurita boshladi. Fikrlay-fikrlay, nihoyat jo‘yali javob topdi. Uning aytishiga qaraganda, dunyo shunday sirli tuzilgan ekanki, ikkita zo‘r narsaning o‘rtasida bitta qandaydir silqindining ham bo‘lishi tabiiy hol emish. „Chunonchi, ma‘danga boy tog‘lar bilan mevazor bog‘lar oralig‘ida tap-taqir adirlar bor“, deya fikrini isbotlashga tirishardi u.

Hayot juda qiziq narsa. O‘lib-tirilib bitta jumboqni hal qilganingda, o‘sha zahoti oldingda boshqasi ko‘ndalang bo‘lib turaveradi. Eshak so‘nggi payt-

larda behad chalkash bir masalani o'ylab, miyasi-ning qatig'ini qaynatib yuribdi. Uning zahmatkash kallasida: „Odamlar nima uchun Mushukni quchog'iga o'tqazib erkalatishadi-yu, Eshakni esa minishadi“, degan savol charxpalakdek aylangani-aylangan. Afsuski, hali-hozir bunga javob topolgani yo'q.

Shu topda ham, ishtaha bilan ajriq kavshab, ana shu to'g'risida o'ylay boshlagan edi, „Vey, Eshshak!“ – degan haqoratomuz tovushni eshitib, jahllanib ortga o'grildi. Uning qarshisida bo'yniga qo'ng'iroq ilib olgan o'yinqaroq Uloqcha turardi. Eshak kalondimog'lik bilan burnini jiyirib, o'shqirdi:

– Bir tepishda to'rttala tuyog'ingni osmondan qilgayman! Meni „eshak“ deyishga qanday tiling bordi?

Eshakning baqirishidan ne-ne hayvonlar talvasaga tushmagan deysiz. Uloqcha bo'lsa, miq etib qo'ymadi.

– Meni aldab bo'psan, – deya bamaylixotir javob qildi u. – Yo'lbars emasliging shundoqqina ko'rinib turibdi. Xex-xex-xe...

Senga aytib qo'yayin, tirrancha, – ko'krak ke-rib hangradi Eshak. – Meni Bilimdon deydilar! Bundan keyin og'zingga qarab gapirgaysan. Maylimi?

Eshak o'zini aqlli mavjudot qilib ko'rsatishga urinayotgani Uloqchanning kulgisini qistatdi.

Ho', o'qimagan! – tap tortmay gapni davom ettirdi u. – O'zing eshaksan-u, nega endi oting Bilimdon bo'larkan?

Eshak gerdaygan kuyi unga yaqinroq keldi:

– Chunki, men hamma narsani bilaveraman. Hatto o‘ngacha sanashniyam bemalol eplashtiramiz. Mana, eshit: bir, olti, uch, sakkiz, o‘n! Qoyilmisan endi?

– To‘g‘ri sanading, – sir boy bermay chimrildi Uloqcha. – Sanashni men ham bilaman. Ishonmasang, bir bog‘ xashakdan garov o‘ynaymiz.

Eshak chiranchiq Uloqchaga diqqat bilan boshdan-oyoq nazar solib chiqdi. Keyin uning qayoqdan kelib qolganini surishtirdi. Uloqcha burnini yuqori ko‘tarib, bo‘ynidagi qo‘ng‘irog‘ini faxr bilan jiringlatdi:

– Kumush qo‘ng‘irog‘imni ko‘ryapsanmi? Fermadan yuborishdi meni. Endi shu yaylovga oqsoqollik qilaman.

– Qarang-ga, qarang-ga! – uni masxaralab tirjaydi Eshak. – Bo‘lak oqsoqol qurib ketganakan-da, a, echkivachcha?

Bu gapni eshitib, Uloqchanning fe‘li aynidi. Eshakni suzmoqchidek, boshini pastga egib, tuyog‘ida yerni timdaladi.

– Qaytib „echkivvachcha“ deydigan bo‘lsang, seni yaylovda hangrash huquqidan mahrum qilaman! deb o‘dag‘ayladi u. – Shalpang quloqlaring bilan uqib olginki, bugundan boshlab meni „hurmatli oqsoqol“ yo bo‘lmasa, „hukmdorim“ deb chaqirishing kerak!

Eshakning birdan dumi qisilib, ko‘zi bejo o‘ynadi. Uloqcha endi qittak yumshab, muloyimroq ohangda so‘z qotdi:

Agar-r... chizgan chizigʻimdan chiqmaslikka koʻz bersang, aytaylikki... seni oʻzimga yordamchi qilib olishim ham mumkin.

Eshak beqiyos aql-u farosati bilan shu yoshgacha bron-bir mansabga ega emasligidan juda oʻksinib yurardi. Hozirgi shaʼmadan keyin uning boʻzraygan koʻzlari toʻsatdan yorqin chaqnab ketdi. Gapni choʻzib oʻtirmay, yordamchi degan lavozim unga qanaqa foyda keltirishini surishtirdi. Uloqchani „boshliq bilan yordamchi yaylovning eng seroʻt joyida tamaddilanish huquqiga ega boʻladi“, degan koʻzini eshitib, quvonchdan dumi oʻynadi.

Manavi boshqa gap! – gijinglab turib, dimogʻida poʻngʻilladi Eshak. – Agar vaʼdangda tursang, hozirdan boshlab gapingdan chiqmagayman, echki-vuchcha.

Nima deding? – chaqchaydi Uloqcha. – He, tiling kesilgur!

Ke... ke... kechirgaysiz, – aybini yuvishga urinib, Uloqchani sizlay boshladi Eshak. – M.... men „hukmdorim“ demoqchi boʻluvdim. Ha, manashunaqa!

Uloqcha yengil tin olib, Eshakning koʻzlariga tinchiklab tikildi.

Mana, sen bilan kelishib oldik, – dedi u, haqiqiy boshliqlardek miyigʻida jilmayib. – Endi boshqalarni tartibga solishimiz kerak.

Uloqcha sopolrang koʻzlarini jovdiratib, atrofga alangladi-da, takroran Eshakka yuzlandi:

Aytganday, boshqalar qani?

– Bugun yakshanba bo‘lsa kerak, – axborot berdi Eshak. – Mendan bo‘lak hamma hayvon yakshanba kuni dam olgay.

Buni eshitib, Uloqchanning achchig‘i chiqdi:

– Nima-nima? Yaylovdagilarga yakshanbada dam olishni kim qo‘yibdi? Butun qish bo‘yi og‘ilxonadan chiqmay yem chaynashgani kammi ularga? O‘zboshimchalik bu! Tushundingmi?

– Tushunganda qandoq! – askarchasiga qaddini g‘ozladi Eshak. – Nima, kalam oshqovoqmidi?

Kumush qo‘ng‘iroqli boshliq hozirgina lavozimga tayinlangan shalpangquloq yordamchisiga dastlabki topshiriqni berdi.

– G‘irillab borib, o‘sha yalqovlarni tezda yaylovga yetaklab kel, – shohona qiyofada buyurdi u. – Katta yig‘ilish o‘tkazamiz. Kelgunlaringcha, men tevarak-atrofnii aylanib, yaylovning ahvoli bilan tanishib turaman.

Eshak yana qaddini rostladi:

– Xo‘p bo‘ladi, hukmdorim!

Eshak bir shattalab ortga burildi-da, so‘qmoqni changitganicha, qishloq tomonga poyga qo‘ydi. Uloqcha labining chetida mamnun iljaydi.

“Mana, bu to‘s-to‘palon yaylovdayam tartib o‘rnatadigan bo‘ldik, – bo‘ynidagi qo‘ng‘iroqni siypalab o‘yladi u.– Endi ahmoqlarga oz-moz aql o‘rgatamiz. Aqllilarning tilini tiyib qo‘yamiz. Mahmadanalar bizga to‘g‘ri kelmaydi. Gap degani o‘zimizdayam yetarli”.

Uloqcha yaylovni ko'zdan kechirishga kirishdi. Yo'l-yo'lakay uyer-buyerdagi o'tlarni labida chimdilab, har qaysi joyning ta'mini imkon qadar eslab qola boshladi.

Tanishuv

*Eshshaklarga kulmanglar,
Ular bari polvondir.
Eshshaklarning aqli kam –
Degan gaplar yolg'onidir,
Eshshaklarga kulmanglar.
Eshshaklarga kulmanglar,
Og'ir yukni tortishsa.
Aslo kulmas edingiz
Yukni sizga ortishsa,
Eshshaklarga kulmangla-a-r...*

Eshak ashula aytganicha qishloqqa kirib kelib, hammadan oldin bu atrofdagi eng keksa va obro'li hayvon hisoblangan Ho'kiz og'aning huzuriga bordi. Daraxtning ostiga yonboshlab olib, bo'yni yetadigan joylardagi o't-o'lanni ermak qilib yotgan Ho'kiz og'a Eshakning salomiga erinibgina bosh qimirlatdi.

– Ha, Bilimdon, nima gap?

– Fermadan bizga oqsoqol yuboribdilar, – deb hangradi Eshak. – Hammamiz yaylovga marhamat qilgaymiz. Katta majlis bo'ladurmish.

Ho'kiz og'a peshanasini tirishtirib, sekin o'rni-dan turdi. Yelkasini daraxtga ishqalab qashlarkan, o'zicha g'udrandi:

– O‘lay agar bu dunyoning ishlariga tushunsam. Fermasi qayerda-yu, oqsoqoli kim bo‘ldiykin? Ishqilib, qarigan paytimda meni yana omoch sudrashga majbur qilishmasin-da...

Eshak hangira-hangir qilib yurib, boshqa hayvonlarni ham bir zumda yig‘ib keldi. Ho‘kiz og‘a ularga qo‘shilib, yaylov sari noxush odimlab borarkan, yo‘l-yo‘lakay Eshakdan so‘radi:

– Menga qara, Bilimdon. O‘sha oqsoqoling kim o‘zi?

Eshak har ehtimolga qarshi tevarakka olazirak elovlab olib, pastroq tovushda dedi:

– Ochig‘ini aytgaymizki, o‘zi ko‘rimsizgina bir Uloq. Lekin, qarangki, o‘sha echkivachchaning bo‘ynida kumush qo‘ng‘irog‘i bor!

– Qo‘ng‘iroq rostdanam o‘zinikimikin, hov? – deya tilini osiltirib gap qistirdi Olapar ismli It. – Menimcha, seni laqillatgandir-ov, vov!

Ko‘pdan buyon shubhasini aytishdan o‘zini zo‘rg‘a tiyib turgan qiziqqon Bo‘taloq bu gapdan keyin tiliga erk berib, dangal so‘z boshladi:

– Olapar to‘g‘ri aytyapti. O‘sha echkivachchaning shartta dumini tugib, kelgan joyiga qaytarib quvish kerak. Borib ammasiga oqsoqollik qilsin!

– To‘g‘ri! – dedi Qo‘zichoq, Bo‘taloqning fikrini ma‘qullab.

– Menimcha, bunday qilish yaxshimas, – o‘z odatiga ko‘ra, bosiqlik bilan munosabat bildirdi Ho‘kiz

og'ra. – Avval u bilan to'g'rilikcha gaplashib ko'rganmiz tuzuk. Qani, maqsadini bilaylik-chi.

Qo'zichoq bu safar ham boshini qimirlatdi:

To'g'ri!

Ho'kiz og'aning gapida jon bor, – Bo'taloqdan ko'ra mulohazaliroq ekanini barchaga bildirib qo'yish uchun ataylab salmoqli tarzda so'zladi Eshak. – Oldin yaxshilikcha fikrlashib ko'rgaymiz. Agar mendek polvonniyam aldashga botingan bo'lsa, o'sha echkivachchani shaxsan o'zim...

Eshakning karillashi kekirtagida qoldi. Do'nglik ortidan Uloqcha chiqib kelayotganini ko'rib, darrov o'zini o'ngladi va shaxdam odimlab, uning istiqboliga yurdi:

– Podani yig'ib keldim, hukmdorim!

Uloqcha: „Senga rahmatnoma e'lon qilaman, Bilimdon“, deya Eshakni og'zaki rag'batlantirgan bo'ldi. So'ng, boshqa hayvonlarga yuzlanib, ularga naridan-beri razm solgach, dabdabali ohangda murojaat qildi:

– Salom, hayvonlar!

Hayvonlar birin-ketin ma'rab-mo'vrab alik olishdi. Eng oxirida Olapar cho'ziq vovullab qo'ydi. Oqsoqol aftini burishtirib, unga hafsalasiz tikildi.

– Yaylov bu o'txo'r hayvonlarning joyi, – Olaparni zarracha mensimasdan so'z qotdi u. – Sen bu yerda nima qilib yuribsan, itdan tarqagan?

Bo'ribosar ajdodlarining arvohini bezovtalan-tiruvchi muomaladan jahli chiqqan Olapar buni

titratib, qulog‘ini dikkaytirdi. Lekin, vakolati hozircha noma‘lum bo‘lgan oqsoqolga o‘chakishishdan o‘zini tiyib, vazifasi Qo‘zichoqni yaylovda qo‘riqlab yurishdan iborat ekanligini yotig‘i bilan tushuntirishga intildi.

– Qo‘zichoqqa poyloqchilik qilishingga ruxsat berishim mumkin, – deya Itga biroz yon bosgan bo‘ldi Uloqcha. – Biroq, seni yaylovda akillash huquqidan mahrum qilaman!

Biz qorinni to‘ydirib dam olayotganimizda, sen atrofimizda ulib yurishing tartibga xilof narsa.

Nima deyishini bilmay qolgan Olapar Ho‘kiz og‘aga zimdan iltijoli qarab qo‘ydi. Olaparga qolsaku, bunaqa betasir xo‘jayinlardan o‘ntasini birpasda piypalab tashlagan bo‘lardi. Ammo, ko‘pchilikning, ko‘pchilik bo‘lgandayam, eski qadrdonlarining rayiga qaramay ish ko‘rish butkul odobsizlik hisoblanardi. Shuni o‘ylab, tishini tishiga qo‘yib turardi.

Ho‘kiz og‘a Itning ahvoliga tushunib, sabringa balli, degandek, unga ma‘nodor bosh likillatdi. So‘ng Uloqchaga yuzlanib, dedi:

– Bu adolatdan emas, oqsoqol. Olapar ko‘pdan beri biz bilan birga yashaydi. Barimiz aka-ukadek bo‘pketganmiz.

– Judayam noto‘g‘ri mo‘vrayapsiz, – deya Ho‘kiz og‘aga e‘tiroz bildirdi Uloqcha. – Siz ukam deb atayotgan bu It bir kunmas bir kuni birontamizning suyagimizni „qirt-qirt, qirt-qirt, qirt-qirt“ qilib g‘ajishi mumkin. Xo‘sh, shumi adolat?

Ho'kiz og'aning birdan g'ashi kelib, bezanglanicha yerni tepkilay boshladi. Uloqcha unga taajjublanib boqayotganini ko'rgan Eshak, shoshapisha izoh berdi:

– Iltimos, hukmdorim, Ho'kiz og'aga bundan keyin „xo'sh“ degan gapni ishlatmagaysiz. Bu zot „xo'sh“ degan gapni yomon ko'radurlar.

– Sizdan qaytarib so'rayapman, Ho'kiz og'a, – deya o'zini yana qozilikka soldi Uloqcha. – Suyagimizni rohatlanib g'ajiydigan maxluq bizga do'st bo'lishi mumkinmi?

O'zining ortiqcha donoligi bilan emas, balki salobati bilan birovlariga so'zini o'tkazishga o'rganib qolgan kekxa Ho'kiz mahmadana Uloqchaning unchalar qaltis bo'lmagan savoliga javob topolmay, tili tutilib qoldi. Bundan foydalangan oqsoqol hukmini ko'pchilikka tasdiqlatib olishga urindi:

– Shunday qilib, hammamiz bir qarorga keldik, ya'ni Olapar yaylovda vovillash huquqidan mahrum etildi. Bugundan boshlab, uning bu o'rtada akillaganini eshitmasligimiz kerak.

Yangicha tartibning birinchi qurboni bo'lgan It, tarafimni oladiganlar topilib qolar, degan umidda ko'zini jovdiratib, turganlarga bir-bir qarab chiqdi. Qishloqdoshlari undan ko'zlarini olib qochishayotganini ko'rib, birdan ma'yus tortdi.

– Ir-r, xap! – deb alam bilan so'z boshladi Olapar. – Demak, endi men g'ing demasdan yurishim lozim. Shunaqami?

Olaparning qishloqdoshlari unga o'ng'aysizlanib qarab qo'yishib, yana boshlarini egishdi.

– Men bunday yasholmayman, og'aynilar, – xazin so'zlashda davom etdi Olapar. – O'zlaring o'ylab ko'ringlar, yaylovdan begonalar o'tib qolgudek bo'lsa, qanday qilib ularga akillamasdan tura olaman? Yo bo'lmasa, bironta lochin Qo'zichoqning ustida aylanib qoldi deylik. Bunaqada hurimasdan bo'ladimi? Aytinglar, hov, vov-vov! Meni kechqurunlari zanjirga bog'lab qo'yishgani ham yetar. Hech bo'lmasa, vovullab turmasam bu kunimdan o'lganim ming marta yaxshi. Endi sizlar bilan yaylovda yurolmayman, og'aynilar. Men qishloqqa ketaman. Xayr, ir-r!

O'zining itlik sha'nini barcha narsadan ustun qo'yib o'rgangan Olapar noshud do'stlaridan arazlab, shartta orqaga burildi-da, xafagarchilikdan dumini sudraganicha qishloqqa qaytib ketdi.

Ho'kiz og'a tahqirlangan Olaparning ortidan bir necha fursat xomush termilib turgach, Uloqchaga bosiqlik bilan mo'vradi:

– Baribir yaxshi ish bo'lmadi, oqsoqol. Bu It umrida hech birimizga dushmanlik qilmaganidi.

– Lekin, do'st ham emas! – tag'in o'zinikini ma'qulladi Uloqcha. – O'txo'r o'zni o'ylaydi, suyakxo'r – suyakni. Ikkala gala aralashgan joyda qon to'kiladi.

Ho'kiz og'a picha mulohazalanib olib, dedi:

– To'g'ri, It – suyakxo'r, ammo yirtqich emas. Shu narsaning farqiga bormading shekilli, oqsoqol...

JANJAL

Tuyalar kenglik va erkinlikni, hattoki, hayot uchun eng zarur bo'lgan to'qlik va halovatdan ham ustun qo'yishadi. Karvonboshilarning gapinchin bo'lsa, tuyalar saksovulni avliyo o'simlik hisoblashar, uning qarshisida cho'k tushishib, „Bizni tor ko'chalarda yurish-u, sassiq og'ilxonalarda yotishdan asragin“, deya iltijo qilishar ekan. Otabobolarining bu xususiyati Bo'taloqqa ham qon orqali ozmi-ko'p o'tgan bo'lib, har qanday ta'qib va cheklashlarni o'lgudek yomon ko'rardi.

Baxti qora Olapar o'ksinganicha qishloq tomon yo'l olganidan so'ng, oqsoqolning poyqadami yaylovga qutlug' kelmaganini sezgan Bo'taloq tajanganib pixilladi. Ho'kiz og'a: „Shu narsaning farqiga bormading shekilli, oqsoqol“, deya bosh tebratganida, yana o'zini tutib turolmadi.

– Bu qanaqasiga oqsoqol bo'lsin, Ho'kiz og'a? – deb jirilladi u. – Bizni bir-birimizga gij-gijlash uchun oramizga kirvolgan g'alamis bu!

– To'g'ri! – dedi Qo'zichoq.

Endigina amalga mindim deganida, ishning chap-pasiga ketayotganidan tashvishlangan Eshak g'alayonchi Bo'taloqning tilini tiyib qo'yishga oshiqib, ko'zini ola-kula qildi:

– O'pkangni bosvol, Bo'taloq! Oqsoqol to'g'ri qildilar. Biz o't yegaymiz, It yemagay. Bunaqa olif-tachilik bizga hurmatsizlikdur.

Qo‘zichoq bu gal Eshakning yonini oldi:

– To‘g‘ri!

– Mug‘ambir echkivachcha Bilimdonni o‘ziga og‘dirib olganga o‘xshaydi, – atrofdagilarni hushyorroq bo‘lishga chorladi Bo‘taloq. – Eshak bizga sotqinlik qilyapti, birodarlar.

– To‘g‘ri! – o‘ylanib o‘tirmay qichqirdi Qo‘zichoq.

Eshakning ko‘zlari tuyqus bejo o‘ynab ketdi. Siri ochilib qolishidan cho‘chib, Bo‘taloqqa bor ovozda davara qildi:

– Nimalar deyapsan, bukri? Meni hali hech kim bozorga solmagan. Men biror marta sotilmaganman. Va sotilmagayman!

Bo‘taloq pandavaqi Eshakning gaplariga parvo qilmay, bu jikkak Uloqchanning haqiqiy oqsoqolligiga baribir ishonmasligi, bo‘ynidagi qo‘ng‘iroqni biron joydan o‘margan bo‘lishi mumkinligini aytib, o‘z fikrida turib oldi. Boshqalarda ham ikkilanishga o‘xshagan kayfiyat paydo bo‘ldi.

Uloqcha hali juda yosh esa-da, sal narsaga dovdirab qoladiganlar toifasidan emasdi. U, qay vaziyatda bo‘lmasin, raqibini chalg‘itishga, undan ustun kelishga urinar, taxlikaga tushganini na ko‘zidan, na xatti-harakatidan sezib bo‘lardi. Tabiiyki, bu safar ham bo‘sh kelmadi.

– Vey, beli do‘ngalak! – deya Bo‘taloqqa sapchilandi u. – Ming marta shukur qilginki, „Babachoq“ fermasida emassan. Yo‘qsa, oqsoqolni tan olmaganing uchun allaqachon go‘shiga tortilgan bo‘larding!

– Tupurdim o'sha fermangga! – tap tortmay bo'kirdi jizzaki Bo'taloq. – Fermang ham, hayvonlarni go'shtga tortadigan tarozing ham o'zingga buyursin.

Mabodo, bu jinqarchaning fermadan yuborilgan oqsoqolligi rost bo'lsa, uni haqoratlashning oqibati yaxshilikka olib bormasligidan xavfsiragan Ho'kiz og'a avjlanayotgan janjalni bosishga, masalani shovqin-suronsiz hal etishga urindi. U tumshug'ining uchini Bo'taloqqa to'g'rilab, „picha jim bo'l“ degandek, ko'zini lo'q qilib turgach, Uloqchaga yuzlanib, muloyim tarzda gap boshladi:

– Ko'nglingga olmagin-u, uka, seni yuqoridan xo'jayin qilib yuborishganiga jamoatning ishongisi kelmayapti. Sen bo'yningdagi qo'ng'iroqni pesh qilyapsan. Kim biladi, balki uni haqiqatanam biror joydan o'g'irlagandirsan. Bunaqa narsani ba'zan yo'ldan topvolish ham mumkin. Oqsoqolligingni isbotlovchi boshqa durustroq dalil ko'rsatsang, yaxshi bo'lardi.

Hanuz qoni qaynab turgan Bo'taloq po'pisa aralash gap qistirdi:

– Bilvol! Boshqa daliling bo'lmasa, ketingga tepib haydaymiz!

Uloqcha qanchalar surbet bo'lmasin, oldiga qo'yilgan yangi talabni eshitib, andak esankirab qoldi. Ahvolini boshqalarga sezdirmaslik uchun o'zini iloji boricha xotirjam tutishga tirishib, ko'z suzganicha xiyol iljaydi. Bu turishidan „boshqa dalil ham

bor, lekin uni sizlarga ko‘rsatish shartmikin“, degan ma‘noni uqish mumkin edi.

– Boshqa dalil kerak denglar? – deya, turganlarga pisandsiz ko‘z yugurtib chiqdi u. – Obbo, sizlar-ey...

Uloqcha shunday dedi-yu, gapni qanday davom ettirishni bilmay, boshini qashladi. Qashinayotganida oldingi tuyoqchasi bexosdan qulog‘idagi mis tamg‘aga tegdi. Shu zahoti Uloqchanning boshida yarq etib bir fikr chaqnadi-yu, chehrasi yorishdi.

– Dalil bor! – deb qichqirdi u. – Mana, boshqa dalil! Qulog‘imdagi misni ko‘ryapsizlarmi? Oqsoqollik tamg‘asi bu. Raqamlariyam bor.

Uloqcha tebrasida turganlarga qulog‘ini bir-bir ko‘rsatib: „Ishonmasanglar, o‘qib ko‘ringlar. Oralaringda savodlilar topiladimi?!“ – deb davrani aylanayotganida, Eshak: „Savod, mana, bizda bor, o‘ngacha sanashni bilgayman“, deya oldinga chiqib, tamg‘aga uzoq tikilib qoldi. Eshakning bezovtalanayotganini ko‘rib, hamma hayvonlar singari u ham g‘irt savodsiz ekanini payqagan Uloqcha o‘z yordamchisiga ko‘maklashgisi keldi:

– Nol, nol, to‘qson to‘qqiz deb yozilgan. To‘g‘rimi?

Bu so‘z Eshakning joniga ora kirib: „Qarang-ga, shunaqa deb yozishibdi-ya“, deya hangradi. Uloqcha endi qulog‘ini Ho‘kiz og‘aga tutdi:

– Bu tamg‘ani fermada yopishtirishgan. Yana qanaqa dalil kerak, xo‘sh?

Ho‘kiz og‘aning birdan burni titrab: „Yana

„xo‘sh“ deydi-ya, yana „xo‘sh“ deydi-ya“, deb, joyida depsina boshladi. „Babachoq“ fermasida faqat qo‘y-echkilargina boqilar, Uloqcha boshqa turdagi hayvonlarni ko‘rmay ulg‘aygan, shu bois, ularning fe‘l-atvoridan ham bexabar edi.

Endi, ho‘kizlar „xo‘sh“ degan so‘zni nega yoq-tirmasligiga to‘xtalib o‘taylik. Odamlar bu jonivorlardan asosan dehqonchilikda foydalanishadi, ya‘ni ularga omoch qo‘shib, yer haydashadi. Omochni sudrab borayotgan ho‘kiz mabodo izdan sal chetga chiqadigan bo‘lsa, qo‘shchi: „Xo‘sh! Xo‘shka!“ – deb uni bir qamchilab qo‘yadi. Ho‘kiz zoti „xo‘sh“ degan gapni eshitganda, bir sapchib tushishi shundan.

– Sizga aytuvdim-ku, hukmdorim, – Uloqchani takror ogohlantirgan bo‘ldi Eshak. – Ho‘kiz og‘a „xo‘sh“ desalar achchig‘langay.

– Uzr, bilmasdan „xo‘sh“ devoribman, – deya Ho‘kiz og‘ani tinchlantirdi Uloqcha va qulog‘ini unga yaqinroq tutdi. – Mana, tamg‘ani yaxshilab ko‘rving.

Ho‘kiz og‘a o‘zini bosib olib, tamg‘aga bor diqqatini jamlab tikildi. Misni oldin hidladi, keyin sal yalab ko‘rdi, „um-m“ deya picha mulohazalanib turdi.

– Tamg‘a quloqqa judayam o‘xshatib chaplangan, – dedi u, nihoyat sheriklariga yuzlanib. – Bunaqa nozik ish ancha-muncha hayvonning qo‘li-dan kelmaydi. Uloqchanning fermadan yuborilgani, menimcha, to‘g‘ri.

Eshak bu gapdan yanada jonlandi:

– Aytuvdim-ku, bu oqsoqol haqiqiy deb. Nima, kalam oshqovoqmidi?

Bo‘taloqning ko‘ngli battardan xijillashdi. Uning tanasidagi har bir tomchi qon erkka tashna, badanidagi har bir tuk ta‘qibga dushman edi. Qandaydir echkicha bo‘ynidagi kumush qo‘ng‘iroq va qu-log‘idagi mis tamg‘aga asoslanib, endilikda ularga xohlagan buyrug‘ini berishi mumkinligi Bo‘taloqqa behad alam qilayotgandi.

– Sizlarga tushunmayapman, birodarlar, – be-
lini qayishtirib, gavdasiga qaraganda juda qisqa ko‘rinuvchi dumini tikkaytirdi u. – Haqiqiy mi, qalbakimi, o‘zi bizga oqsoqolning nima keragi bor? Oqsoqol degani bizga qo‘shimcha yem yoki xashak berib tursa, boshqa gap edi. Buyruqni yeb bo‘lmasligini hammamiz bilamiz. Shunday ekan, bunaqa xo‘jayinni bir tepib, fermasiga uchirvor-sak-chi!

Boshqa hayvonlardan biron-bir sado chiqmadi. Shunda, Uloqcha Bo‘taloqqa salmoqlanib yaqinlashdi-da, dag‘dag‘ani kuchaytirdi:

– Ho‘, o‘qimagan! Siyosiy tomondan g‘irt jinni ekansan! O‘z yaylovingdan tashqarida nimalar bo‘layotganini bilasanmi? Hamma joyda ahvol shu – har kim xohlaganday yashashga chek qo‘yilib, jamoa bo‘lib kun ko‘rishga o‘tilyapti, tartib-intizom o‘rnatilyapti. Mabodo, meni haydasanglar, mendan kuchlirog‘ini yuborishadi. Masalan, qulog‘iga oqso-

qollik tamg'asi yopishtirilgan Yo'lbars sendaqalarni tezda mulla qipqo'ygan bo'lardi.

– Qanaqa tartib-intizomni gapiryapsan? – jirillashdan tiyilmadi Bo'taloq. – Sen kelmasingdan burun tinchgina tirikchilik qilib yuruvdik. Oramizga qo'shilding-u, yaylovda to'palon boshlandi. Shumi tartib o'rnatish?

Uloqchanning o'rnida boshqa hayvon bo'lganida, mantiqqa tayanib aytilgan bu so'zdan esankirab, jo'yali javob topolmay qolishi hech gap emasdi. Biroq, bizning qahramonimiz „mantiq“, „asosli fikr“ degan narsalar bilan hisoblashib o'tiradigan anoyilar sirasiga kirmasdi. Shu bois, qittay ikkilanmasdan, dangal javob qildi:

– Tinch joyda tartib o'rnatib bo'larkanmi, xumbosh? Tartib o'rnatish uchun, qoidaga ko'ra, oldin to'palon chiqarish kerak bo'ladi!

– Qarang-ga! – Uloqchanning donoligiga qoyil qoldi Eshak. – Mana gap qayerda ekan!

Bo'taloq bir surbet Uloqchaga, bir qo'rqqoq va go'l sheriklariga qarab qo'yib, jahl bilan chetga tufladi.

ENG BAXTLI HAYVON

Qo'zichoq sodda va lallaygan bo'lishiga qaramay, tili juda erta chiqdi. Buning sababi bor. Uning ota-onasi bor-yo'g'i bittagina gapni, ya'ni „to'g'ri“ degan so'znigina bilishar, buni o'rganib olish uncha qiyin emasdi.

Ha, qo‘ylar o‘zlarini eng baxtli hayvon deb bilishadi. Chunki, ular ortiqcha gapirishdek kulfatdan nari yashaydilar. Ko‘p gapirish uchun ko‘p o‘ylash kerak. Ko‘p o‘yladingmi, hech qachon semirmaysan. Oriqlik esa – g‘irt sharmandalik. Dunyoga bir kelgan ekansan, lorsilloqligingni hammaga ko‘z-ko‘z qilib, seni to‘yga yetaklab borishmasa, shuyam hayotmi?

Bizning qo‘ng‘ir yungli Qo‘zichog‘imiz ham tug‘ilganidan buyon shu hikmatga amal qilib kun kechirardi. Oqsoqol kelishi munosabati bilan yaylovda boshlangan mashmashalarda u to‘liq ishtirok etib, bir-biriga qarama-qarshi gaplarni diqqat bilan tinglayotganiga qaramay, hamma to‘g‘ri so‘zlayotganiga ishonchi komil edi.

Uloqcha o‘zining fermadan jo‘natilgan oqsoqolligini to‘la-to‘kis isbotlab bo‘lgach, shu kungacha palapartishlik hukm surib kelgan yaylovda barcha to‘liq bo‘ysunishi lozim bo‘lgan tartib-intizomni joriy etish haqida taklif kiritdi. Bu taklifni birinchi bo‘lib o‘zi ma‘qullab, yangicha turmush qonun-qoidalari yuzasidan so‘zlashga kirishganida, Qo‘zichoq zo‘r qiziqish bilan uning sholg‘omrang og‘ziga tikildi.

– Eng avvalo, har kim ko‘ngli tusagan joyda o‘tlashiga chek qo‘yamiz, – deya gapni juda nozik masaladan boshladi oqsoqol. – Siz, Ho‘kiz og‘a, bugundan e‘tiboran soyning yoqasidagi o‘tlarni xo‘rdalay-siz. Qo‘zichoqqa do‘ngning orqasidagi kurmakzorni ajratamiz. Adirning etaklari – Bo‘taloqqa.

– Tupurdim adirning etagiga! – deb qat'iy norozilik bildirdi Bo'taloq. – U tomonda yantoqdan bo'lak hech vaqo yo'q.

Qo'zichoqning Bo'taloqqa rahmi kelib, „to'g'ri“ deb o'ylab qo'ydi ichida.

Boshliqlikni qo'lga kiritib, ko'ngli taskin topib turgan Uloqcha, pinagini buzmasdan, sokin javob qildi:

– Ota-buvang yantoq chaynab kelgan. Ajriq ye-yishni senga kim qo'yibdi?

Qo'zichoqning nazdida oqsoqol ham to'g'ri gapirgandek tuyuldi.

– Xo'sh, bu yerda kim o'tlaydi? – yaylovning markazidagi barra maysalarga suqlanganicha so'radi Bo'taloq. – Bu yerni gapirmading-ku.

Uloqcha bir tomoq qirib olib, sipolik bilan chimrildi.

– Bu joylarning bir qismi menga, – gap otasidan qolgan meros haqida ketayotgandek, zarracha ikkilanmasdan so'zladi u. – Ikkinchi qismida yordamchim Eshak... hm... Bilimdon tirikchilik qiladi.

Qandaydir bir kelgindi hammaning ko'zini baq-raytib turib, bemalol lo'ttibozlik qilayotganidan Bo'taloqning fig'oni falakka chiqdi:

– Bu qanday gap, birodarlar? Mana shu yaylov azaldan bizniki. Tayinsiz bir echkivachcha bugun keliboq, eng sero't joylarni o'zlashtirib olsa, jim qarab turaveramizmi?

– To‘g‘ri! – deb ma‘radi Qo‘zichoq.

Bo‘taloqning jirrakiligiga ko‘nika boshlagan Uloqcha, bu gal ortiqcha qizishmasdan, baland ruhada po‘pisa qildi:

– Ho‘, beli do‘ngalak! Meni yana „echkivachcha“ deydigan bo‘lsang, yaylovda bo‘rash huquqidan mahrum qilaman. Tartib-qoida nimaligini bilasanmi, o‘qimagan? Qoidaga ko‘ra, oqsoqol yaylovning markazida turishi kerak. Bu yerdagi o‘tlar bo‘liq bo‘lsa, menda nima ayb?

– Ha, ha, bu gapda jon bor, – deya bosh irg‘adi Eshak. – Boshliqlar markazda turishadi, deganlarini bir eshitganidim. Markaz deyilganda, biz yaylovning qoq o‘rtasini tushungaymiz.

– To‘g‘ri! – dedi Qo‘zichoq.

Ba‘zida, ko‘p gapirish ham qorinni ochiradi. Oshqozoni jizillab, ichaklari shildirayotganini his etgan Uloqcha, tezroq tamaddilanish hozirligini ko‘rdi. Yordamchisiga toqatsizlangan kepatada yuzlanib, dabdabali ohangda murojaat qildi:

– Bilimdon!

Eshak qaddini g‘ozladi:

– Qulog‘im sizda, hukmdorim!

– Podani safga tizib, joy-joyiga tarqat.

– Xo‘p bo‘ladi, hukmdorim!

Eshak atrofidagi hayvonlarga quloq dikkaytib turib, tovushining boricha hangradi:

– Olti qator bo‘lib safla-a-n!

– Iye, kallang joyidami? – o‘shqirdi Bo‘taloq. –

O'zimiz bor-yo'g'i uchtamiz, qanaqasiga olti qator bo'lib saflanamiz?

– Amaldorga aql o'rgatilmasin! – deya ko'zini chaqchaytirdi Eshak. – Birin-ketin safla-a-n!

Ho'kiz og'a, Bo'taloq va Qo'zichoq, istab-istamay, qatorga tizilishdi.

Eshak: „Mening orqamda-a-n hang-u hang!“ – deb baqirdi-da, joyida bir shattalab olib, oldinga yurdi. Qatordagilar pala-partish qadam tashlashib, nochor unga ergashdilar.

Mansabdor Eshak amali yo'q hayvonlarni joy-joyiga tarqatib qaytganida, katta boshliq serajriq maydonga yonboshlab olib, qandaydir qo'shiqni o'zicha hirgoyilab yotgandi:

Shamol kelsa, ko'k maysalar

Qiltil-qiltil-qiltillaydi.

Osmondagi oq bulutlar

Hilpil-hilpil-hilpillaydi.

Oftob chiqsa, sho'x to'rg'aylar

Jilpil-jilpil-jilpillaydi.

Mening kumush qo'ng'irog'im

Yiltil-yiltil-yiltillaydi...

„Qorinni allaqachon nog'ora qilvolibdi, – yonveridagi kemtik ajriqlarga ochko'zlarcha qarab qo'yib, ko'nglidan o'tkazdi Eshak. – Bu joylarda yordamchim ham ovqatlangay deb o'ylamaganini qaranga“.

U, nafasini rostlab olish uchun Uloqchanning yoniga agʻanayotib, hech narsa boʻlmagandek, barmaylixotir gap boshladi:

– Nonushta qilib oldilarmi, hukmdorim? Oʻtlogʻimizning maysalari hang-mang qoladigan darajada shirali. Tortinmagaylar.

– Shuyam maysa boʻptimi! – deya tuyogʻini sil-tadi Uloqcha. – Eshitishimga qaraganda... Yoʻq... oʻz koʻzim bilan koʻrganman! Olatogʻning etagi-dagi maysalar chinordek-chinordek boʻlib, tarva-qaylab yotibdi. Chaynasang, bodring gʻajigandek yayraysan.

Bu gapni eshitib, Eshakning ogʻzidan chak-chak soʻlak tomchiladi:

– Qarang-ga, qarang-ga!

– Sen nima deysan, Bilimdon, – yordamchisiga maslahat soldi oqsoqol. – Oʻsha tomonga turizm qilsakmikin?

Eshak qorniga kelib qoʻngan pashshani dumida ayamay urib, xoʻshshayganicha soʻradi:

– Kechirgaylar... Nima u... toʻrayzim degani?

– Sayohat-da, – izoh berdi Uloqcha. – Ham sayl qilamiz, ham maysaga toʻyamiz. Xoʻsh, nima deysan?

Doʻng yonida oʻtlab yurib, amaldorlarning suhbatiga jimgina quloq solayotgan pismiq Qoʻzichoq dono oqsoqol gʻoyatda toʻgʻri taklif kiritayotganini darhol fahmlab yetdi. Soʻng, Eshakning nima deyi-shini kutib, maysa chaynashdan toʻxtaldi.

– Eha-a, eha-a, – deya koʻzini pildiratib, togʻ to-

monga xavotirli qarab qo'ydi Eshak. – Birinchidan, Olatog' bu yerdan ancha uzoq. Oltinchidan, uyoqda Ashqal-Dashqal degan egizak bo'rilar yashagay. Ikkalasiyam g'irt bezori.

Bo'rilarining o'tkir-o'tkir tishlarini ko'z oldiga keltirgan Qo'zichoq, Eshak bo'lishiga qaramay, Bilimdon to'g'ri gapirayotganini his etdi. Ayni chog'da, bo'rilar haqidagi vahimali gaplardan keyin ham oqsoqolning avzoyida hech qanday o'zgarish sezilmagani uni taajjubga soldi.

– Seni qara-yu, – Eshakni mazaxladi Uloqcha. – Egizak suvaraklardan qo'rqib yuribsanim hali? Yaqinda men ularni tutvolib shunaqayam po'stagini qoqdimki, oxiri kaltakka chidamasdan: „Jon aka, bizni qo'yvoring. Yana sizga pashshalashadigan bo'lsak, mayli, suyagimizni it g'ajisin“, deb, rosa oh-voh qilishdi. Qarasam, ko'zlari mo'ltillab, ho'ng-ho'ng yig'lab turishibdi. Rahmim kelib, ikkalasiniyam qo'yvordim. O'sha Ashqal bilan Dashqaling meni duo qilib, tuyoqlarimni yalashdi.

Bilimdonning ko'zlari qinidan chiqqudek bo'lib olaydi:

– Yopiray! Rostini aytsam, bu gapga eshak ham ishonmagay, hukmdorim.

– Ho', o'qimagan! – birdan uni jerkib berdi Uloqcha. – Sen menga yordamchimisan, yo dushmanmisan?

– Yordamchiman! – o'rnidan sakrab turib, qomatini g'ozladi Eshak.

Uloqcha ham asta oʻrnidan turdi va Eshakka nigohini nayzadek qadab, ogohlantirdi:

– Yordamchi boʻlsang, vazifangni halol bajargin! Boshliqning gapini yolgʻon deydigan yordamchi ishdan haydaladi. Tushundingmi?

– Tushunganda qandoq! Nima, kalam oshqovoqmidi?

Uloqcha Eshakka burnini bir jiyirib qoʻyib, yonga oʻgrildi va oraliqdagi masofani oʻzicha chamalamoqchidek, koʻzlarini xiyol qisgan kuyi, Olatogʻ tomonga uzoq tikilib qoldi.

– Gap shu! – dedi u togʻ tomondan koʻzini uzmay. – Kelasi hafta sayohatga joʻnaymiz. Bu dunyo oʻtkinchi, oʻlar jonga koʻproq shataloq otib qolish kerak.

Hech nimani bilmagandek, beparvo kurmak chaynayotgan Qoʻzichoq, oqsoqolning oxirgi gapini eshitib, „toʻgʻri“ deb qoʻydi oʻzicha.

OLATOQQA SAYOHAT

Quyoning biron-bir jonivorga xuruj qilganini hali hech kim koʻrmagan. Hatto, Olatogʻda oʻrmalagan jon borki, ularning barcha ikir-chikirlaridan xabardor boʻlgan durbinkoʻz Ukki ham bunday voqeani eslay olmaydi. Biroq, Quyoning payiga tushganlar shunchalik koʻpki, ularni sanab chiqish uchun qoʻl va oyoqlarimizdagi barmoqlar ozlik qiladi: boʻri, tulki, qoplon, burgut, silovsin, lochin,

qashqir... Bular yetmaganidek, bir qarashda og'ziga kattaroq qo'ng'iz sig'maydigandek ko'rinuvchi bo'g'ma ilonlar ham quyon go'shti kalamushnikidan totliroq ekanini farqlay bilishadi.

Ota-onasining uyidan ko'chib ketishga majbur bo'lib, bor-yo'g'i yarim yildan buyon mustaqil hayot kechirishga o'tgan Dingirvoy boshqa quyonlar kabi har kuni u yoki bu raqibining ta'qibiga uchrar edi. Bunday paytlarda sportning uzoq masofaga yugurish turi bilan murg'aklikdanoq muntazam shug'ullanib kelgani asqotib qolardi.

Ertalab nayzatirnoq bo'rilar changalidan zo'rg'a qochib qutulgan kulrang Quyoning yuragidagi titroq bosilib ulgurmasidan, u yashirinib yotgan ining ustida pala-partish qadam tovushlari eshitildi. U „tapira-tupir“larga cho'chib-cho'chib quloq solib turgach, tepadan o'tayotganlar qandaydir notanish hayvonlar ekanini sezib, hayrati oshdi.

Qadam tovushlari uzoqlashganidan so'ng, Quyon qorong'i inidan astagina chiqib, quyoshdan yoshlangan ko'zlarini bir-ikki ishqalab qo'ydi-da, diqqat bilan tevarakka alangladi. Butalar ortida shubha tug'diradigan hech qanday sharpa sezilmadi. U, yuragi po'killaganicha, begona hayvonlarning izidan biqinib borarkan, ko'p o'tmay, nordon sho'ralarni kirtillatib chaynayotgan Eshakni uchratdi. Eshakdan nariroqda esa jikkak bir Uloq bo'ynidagi qo'ng'iroqchasi ni jingillatgan asno toshdan-toshga sakrab o'ynar, chamasi, bu uning eng sevimli mashg'uloti edi.

„Nazarimda, hayvonlar ko‘proqqa o‘xshab tuyulganidi, – deb o‘yladi Quyon. – Qolganlari qayoqda bo‘lsaykin?“

Quyon atrofga jalang-julang boqayotganida, To‘qmoqtosh deb ataluvchi kattakon qoya ortidagi maydon tomonda qandaydir hayvonning kuylayotgani quloqqa chalindi.

*Chiroylidir sahrolar,
Sahrolarda o‘rkach bor.
Chiroylidir daryolar,
Daryolarda o‘rkach bor.
Chiroylimish tog‘lar ham,
O‘rkachlarin ko‘raylik.
Ammo mening o‘rkachim
Hammasidan chiroylik.*

*Bo‘-bo‘-bo‘, bo‘-bo‘-bo‘,
Bo‘-bo‘, bo‘-bo‘, bo‘-bo‘-bo‘...*

Quyon o‘sha yoqqa qarab yurdi. To‘qmoqtoshni aylanib o‘tib, to‘q qoringa ashula aytib yurgan Bo‘taloqqa duch keldi. Tuyalar yirtqichlarning toifasiga kirmasligini bilsa-da, har ehtimolga qarshi o‘zini panaga oldi. Bo‘taloq uni ko‘rmasdan, yaqinidan o‘tib ketdi va qoyaning salqinida hordiq chiqarib yotgan Ho‘kiz bilan Qo‘zichoqqa yaqinlashdi.

– Tfu! Shuyam sayohat bo‘ldimi? – sheriklarining yoniga cho‘k tushib, g‘udrandi u. – Uyoq-bu-

yoqqa qarasang, hammayoq go'zal! Qadam bosa-man desang, hammayoq tikon!

Qo'zichoq toshlarga qoqinaverib shilinib ketgan tuyoqlariga yig'lamsirab boqarkan, „To'g'ri!“ – deb ming'irladi.

Podadagi eng qari hayvon, hayotda eng ko'p qiyinchilik ko'rgan Ho'kiz og'a o'tkir til boshga balo keltirishini o'zgalardan tuzukroq tushunardi. Shu bois, Bo'taloqning haqligini bila turib, uni sabr-toqatli bo'lishga, murosasozlikka undadi:

– Tilingni kaltaroq qilsang, yaxshi bo'lardi, Bo'taloqjon. Yuqoridan jo'natilgan xo'jayinlarni tanqid qilaverishning xosiyati yo'q.

– To'g'ri! – deya Ho'kiz og'aning gapini ma'qulladi Qo'zichoq.

Bo'taloq baribir tajanglanishini qo'ymadi:

– O'sha echkivachchani sizga o'xshaganlar haddidan oshiradi, Ho'kiz og'a! O'zimga qolsa-ku, uni betiga bir tupurib...

Bo'taloq so'zini oxiriga yetkizolmadi. Sho'ra kavshayverib, lablari ko'karib ketgan Eshak qoya ortidan chiqib keliboq, unga o'shqirdi:

– Ho', bukri! Bu qanaqa majlisbozlik? Gapirishni senga kim qo'yibdi... biz turganda?

– Kim bo'pketibsan? – og'zidan tuprik sachratib bobilladi Bo'taloq. – Bilvol, yuzta amaling bo'lgandayam, baribir eshaksan!

– I! I! I! – o'zini Bo'taloqning fahmsizligidan hayron bo'lganga soldi Eshak. – Menga bo'yin cho'zishga qanday hadding sig'di, amali yo'q?

Ortiqcha g'alvani yoqtirmaydigan, har qanday janjalning oldini olishga urinadigan Ho'kiz og'a bu gal ham Eshakni chalg'itishga tirishdi:

– Hoy, Bilimdon! Iltimos qilaman, menga bir narsani tushuntirib qo'ygin. Bu sayohatdan maqsad nima o'zi?

Bu gapdan so'ng Eshakning tuyqus dimog'i ko'tarilib, donishmandlardek havolanib suzildi.

– Mayli, Ho'kiz og'a, aqlingiz yetadigan qilib, buni sizga soddagina tushuntirib bergaymiz, – dedi u. – Bu dunyo o'tkinchidir. Sayohatdan maqsad – o'ladigan jonga bir shataloq otib qolish. Buni to'rayzim deydilar!

Hanuz panada turgan Quyon, bu gapni eshitib, o'zini kulgidan tiyolmadi, buta ortidan irg'ishlab-irg'ishlab qiqirlaganicha chiqib kelib, Eshakka tanbeh berdi:

– Xi-xi-xi, xi-xi-xi... „To'rayzim“ emas, „turizm“... Turizm! Xi-xi-xi...

Hamma tengdan Quyon tomonga o'grildi. Quyon qorin quchib kulishda davom etardi. Xudodumdan qisgan bir chalamaxluqqa ermak bo'layotgani Eshakka alam qildi.

– Yo'qol ko'zimdan! – deya Quyonga ko'zini olaytdi u. – Bir tepsam, Amerikaga borib tushgaysan!

Quyon jikillab iljaydi:

– Hay-hay-hay, ikkalamiz janjallashsak uyat bo'ladi-ya, qarindosh. Qara, sen ham shalpanquloqsan, men ham. Xi-xi-xi...

Atrofdagi hayvonlarning birdan kulib yuborishgani Eshakni battardan achchig'lantirdi.

Kim bilan gaplashayotganingni bilasanmi, xarip? Yaylov oqsoqolining yordamchisidurman! Qo'limda o'zingga yarasha huquqlarim bor! Esing bo'lsa, boshingga ofat yog'ilmasidan jo'nab qolgaysan. Uqdingmi, g'ilay?

– Birinchidan, meni otim „g'ilay“mas, Dingirvoy, – do'qlarga parvo qilmay, xotirjam so'z qotdi Quyon. – Ikkinchidan, meni haydasang, o'zingga yomon bo'ladi. Men sizlarga yaxshilik qilmoqchi bo'lib keldim.

Eshak: „Qarang-ga, qarang-ga, shu jinqarcha bizga yaxshilik qilarmish“, deya kulishni boshlagan edi, Ho'kiz og'a: „Mayli, gapini eshitaylik-chi“, deb, Quyonga savol nazari bilan ko'z qadadi. Quyon shu atrofda egizak bo'rilar izg'ib yurishgani, ertalab ularning panjasidan zo'rg'a qochib qutulgani haqida gapirib, podadagilarni xavf-xatardan ogohlantirib qo'ymoqchi ekanligini aytdi. Shunda Eshak: „Egizak deganlaring Ashqal-Dashqallar bo'lmasin tag'in?“ – deb so'ragan edi, Quyon: „Bilarkansanku, xuddi o'shalar!“ – deya tasdiqladi.

– He atta-a-ng, – bosh chayqab, afsuslandi Ho'kiz og'a. – Hozir Olapar yonimizda bo'lganida, bo'rilerdan bunaqa qo'rqib o'tirmagan bo'lardik.

– Kim u Olapar deganingiz? – nahotki xonaki hayvonlar ichida ham bo'ridan zo'rrog'i bo'lsa, degandek taajjublanib savol berdi Quyon.

Ho‘kiz og‘a Olaparning Chimtepa deb atalmish qishloqdagi eng aqlli, eng dovyurak it ekanligini, boshqa ovullardagi ko‘ppaklar uning ovozi uzoqdan eshitgandayoq, qo‘rqanlaridan og‘zidagi suyakni apil-tapil tuproqqa yashira boshlashlarini ta‘riflab kelib, yaylovda oqsoqol paydo bo‘lganidan keyin u ta‘qibga uchraganini, hammadan arazlab qolganini afsus bilan ma‘lum qildi.

Shu mahal qo‘ng‘iroqning „jingir-jingir“i eshitildi. Toshidan-toshga sakrayverib terga botib ketgan Uloqcha qoyaning yonidan dikillab chiqib keldi, podadagilarning nimadandir bezillab turishganini payqab, Eshakka yuzlandi:

– Nima gap, Bilimdon?

– Ashqal-Dashqallar shu atrofda izg‘ib yurishganmish, hukmdorim.

– Kim aytdi?

– Anavi g‘ilaydan eshitdik.

Uloqcha mensimagan qiyofada Quyonga boshdan-oyoq nazar solib chiqdi.

– Shu ig‘vogarga ishondilaringmi? – deb o‘pkalandi u. – Karam o‘g‘risi-ku bu!

– O‘zing karam o‘g‘risi! – tilini chiqarib, Uloqchani masxaraladi Quyon. – Hovliqma! Agar bo‘rilar kepqolsa, birinchi bo‘lib o‘zing poyga qo‘yasan.

– Men-a? – tuyog‘ini ko‘ksiga tirab g‘o‘daydi Uloqcha. – Bir bog‘ xashakdan garov o‘ynashim mumkinki, Ashqal-Dashqallaring meni ko‘rdi de-

guncha, sichqonning uyini ijaraga olishadi. Yaqinda ularni tutvolib, shunaqayam savalaganmanki...

- Savash ham gapmi, – deya laganbardorlik bilan ilova qildi Eshak, – dabdalasini chiqarganman desangiz-chi, hukmdorim.

- Keyin ko‘zlaridan bir hovuz yosh to‘kishib, sizga boshqa ilashmaymiz deb qasam ichishdi, – loflashda davom etdi Uloqcha.

- Tuyog‘ingizni yalashganini gapirmadingiz-ku, hukmdorim, – deb yaltog‘landi Eshak. – Kamtarinlik qilmagaysiz endi.

Uloqcha bu gapni joyida ilib ketdi:

- Ha, tuyoqlarimni „chilip-chilip, chilip-chilip, chilip-chilip“ qilib yalashayotganda, birdan ko‘nglim bo‘shashdi. Rahmim kelib, ularni qo‘yvordim.

- Qo‘yvorib chakki qilganakansiz, hukmdorim, – tilyog‘lamalikni avj oldirdi Eshak. – Mana, ular yana bezorilik qilib yurishganmish.

- Sen haqsan, – dedi Uloqcha. – Endi ushlavolsam, tomoqlaridan atalayam o‘tmaydigan qip tashlayman!

Uloqchanning so‘zlarini eshitib, Quyon qotib-qotib kuldi.

- Voy maqtanchog‘-ey, voy chiranchog‘-ey! – deya xandon otdi u. – Umrim bino bo‘lib, sendaqa opqochadiganni birinchi ko‘rishim. Xi-xi-xi, xi-xi-xi...

Tag‘in birpas qo‘yib bersa, bu Quyon obro‘yini ikki pul qilishidan cho‘chigan Uloqcha Eshakka o‘girilib, o‘qraydi:

– Ho‘, Bilimdon! Menga yordamchimisan, dushmanmisan?

– Yordamchiman, hukmdorim!

– Unda nimaga anqayib turibsan, o‘qimagan? Ko‘rmayapsanmi, qandaydir og‘zi bor narsa boshlig‘ingni ayamay mazax qilyapti.

Eshak: „Xato bizdan o‘tdi va uni tuzatgaymiz“, dedi-yu, odatdagidek ko‘zini g‘ildiratib, Quyonga yaqinroq bordi:

– Yaylov oqsoqoli mayna bo‘ptimi senga! Bilasanmi, hozir seni nimalar qilgayman?

Eshak raqibiga qo‘qqisdan ketini o‘girib, jonjahdi bilan shattalashga tushganida, Quyon tepkilarga zo‘rg‘a chap berib, o‘zini butalarning orasiga urdi. Keyin nariroqdagi burganlar ortidan bo‘y ko‘rsatib: „Kallavaramlar! Yaxshilikni bilmasalaring, o‘zlaringdan ko‘ringlar!“ – deb qichqirdi-yu, zumda ko‘zdan g‘oyib bo‘ldi.

ASHQAL BILAN DASHQAL

Egizak bo‘rilar ochlikdan sulayganlarida ham, to‘qlikdan g‘o‘dayganlarida ham ko‘hna Toshqo‘rg‘on darvozasi yonida yotishga odatlanishgandi. Ular hozir ham shu yerdagi maymanchaklar soyasiga cho‘zilishib, o‘likday uxlab yotishardi.

Ashqalning tushida zaharli ilonlar uni to‘rt tomondan o‘rab kelaverdi. Qochib qutulishning iloji yo‘q edi. Joni shirinlik qilib: „Aylanib ketay, oshnajonlar, o‘rgilib ketay, oshnajonlar, istas-

alaring, sizlarga ka-a-tta to'ng'izni ushlab beray. Meni o'ldirmanglar“, deb yalinishga tushdi. Ilonlar yo uning tiliga tushunishmadi, yo bo'lmasa, nasiyadan naqdini ma'qul ko'rishdi-yu, birin-ketin ustiga sapchishdi...

Ashqal g'ingshib tipirchilaganicha, seskanib uyg'ondi.

– Padariga la'nat bunaqa hayotning! – kayfiyat-sizlanib g'udrandi u. – Na o'ngingda halovat bor, na tushingda.

Ochlikdan puchmoqlashgan qornini osmonga qilib uxlayotgan Dashqalning „xir-r, xir-r“ nafas olayotgani Ashqalning battardan g'ashini keltirdi, „E, tur-e!“ deb, ukasining biqiniga tepdi. Dashqal shaytonlagudek bo'lib ko'zini ochdi.

– Indamasa, yotaverarkansan-da! – do'q urdi Ashqal. – Bor, sichqon-pichqon bo'lsayam ushlab kel!

Akasining haddan ziyod qonsirab turganini sezgan Dashqal tezda qaddini ko'tarib, gapni ko'paytirmasdan, asta joyidan siljidi. „Ortiqcha jig'iga tegsang, bunaqa vaqtda ukam deb o'tirmay, o'zimniyam yeb qo'yadi bu maraz“, deb o'yladi u. So'ng, yo'l-yo'lakay kavak-kandiklarni iskagan kuyi sichqon oviga jo'nadi.

Kelib-kelib, tug'ilgan kunida och yotish Ashqalga juda og'ir botayotgan edi. Eng yomoni shuki, birorta nafsing qurg'ur uni tabriklagani keppol-sa, nima bo'ladi? Mehmonning oldiga chumolini qo'yadimi?

„Hech bo‘lmasa, ertalabki Quyonni tutganim-dayam, xumorboستiga yarab qolardi, – so‘lak yutib o‘yladi u. – Hamma ayb Dashqalda. Shu befarosat aralashgan ish borki, chappasiga ketadi“.

Changalzorda ivirsib yurgan Quyonni ko‘rgan zahotiyuq, uning ini o‘sha atrofda ekanini Ashqal darhol fahmlab yetgandi. Shuni e‘tiborga olib, o‘ljaning To‘qmoqtosh yonidagi yalanglikka chiqishini kutish kerak, degan qarorga keldi. Yalanglikning ikki tomoni baland qoyalardan iborat bo‘lib, Quyonni bu yerda osongina iskanjaga olish mumkin edi. Dashqalning esa kutishga sabri chidamadi, „Gap ayiq-payiqni bo‘g‘izlash haqida ketayotgan bo‘lsa, boshqa masala. Xashaki Quyonni ushlagayam kallani ishlatib o‘tiramizmi“, dedi-yu, nafsi hakillab, oldinga tashlandi. Natijada, to‘lpoqqina Quyonni qo‘ldan chiqarishdi.

Ashqal uzoqni o‘ylab ish qiladigan tullak bo‘rilardan edi. Dashqal bo‘lsa, burnidan narini ko‘rmasdi, akasining „Ertaga qilinadigan bayram uchun bugungi mayda maishatdan kechish kerak“, degan falsafasini sariq chaqagayam olmasdi. Uning o‘z shiori bor edi: „Ko‘rdingmi – quvla, tutdingmi – g‘aji!“

Ashqalbo‘ri laqma va pandavaqi jonivorlardan qanchasini tuzog‘iga osongina aldab ilintirgani, uning hiyla-nayranglari ko‘pgina bo‘rilar uchun darslik bo‘lib qolgani haqida o‘ylab, o‘zining ustamonligidan faxrlanib yotarkan, Shirmonqirda yuz bergan bir voqea tuyqus yodiga tushdi.

Navro'z kirib, maysalar endigina shira yig'a boshlagan chog'lar edi. Egizak bo'rilar Shirmonqir yaylovida o'tlab yurgan podadan is olib, o'sha utrofda kechgacha izg'ishdi. Qo'y-echkilarning tevaragida bo'ribosar itlar akillab yurgani bois, podaga yaqinroq borishga yuraklari dov bermadi.

Oxiri, bu yerdan biron naf chiqishiga ko'zi yetmagan egizaklar loaqal yumron yoki bo'rsiqni „tuxumyutdi“ qilib olish maqsadida jarning yoqasiga kelishdi-yu, pastdagi buloqda ketvorgan bir Uloqchaning suv ichib turganini ko'rib, quvonchdan til-lari osildi.

– Manavini omad desa bo'ladi, – deya ketini likillatdi Dashqal. – Qani, bosdik echkibolani!

Ashqalning ko'pdan beri miyasida pishitib yurgan bir rejasi bor edi. Bu rejasi amalga oshgan taqdirda, u hali biron-bir bo'ri galasiga nasib etmagan katta go'shtxo'rlik bazmini uyushtirgan, ayni paytda, aql-u farosati beqiyosligini barchaga ko'z-ko'zlab, manaman degan yirtqichlarniyam angraytirib qo'ygan bo'lardi. Itlarning ko'zini shamg'alat qilib, podadan ajralib chiqishga jur'at topgan o'zboshimcha Uloqning o'ta qaysar va takabburligi bir qarashdayoq ko'zga yaqqol tashlanib turar, Ashqal o'ylab qo'ygan razil ishni aynan shunga o'xshagan tarbiyasiz maxluqlargina amalga oshira olardi.

Akasi yana qandaydir chalkash ish boshlamoqchi ekanini eshitib, Dashqalning yuragi siqildi.

– Bu ishni boshqa safar qilarmiz, – Uloqdan ko‘z uzmay yalanar ekan, panjasini siltadi u. – Hozir bunaqa narsani gapirmay turgin, judayam ochman.

U, haddan ziyod ochligini isbotlamoqchidek oldiga kelib qo‘ngan chigirtkani bir urishda chala-jon holatga keltirdi-da, yamlamasdan yutdi.

Ammo, Ashqal o‘z so‘zida qattiq turib oldi Oxiri ukasini yon berishga majbur qilgach, ikkalasi maslahatni bir joyga qo‘yib, sekingina pastga tushib bordilar.

Bo‘rilarni ko‘rib, avvaliga Uloqchanning yuzi bo‘zarib ketdi. Egizaklar muloyim jilmayib turib, quyuq salom berishganidan keyin ham uning oyog‘idagi qaltirog‘i bosilmadi. Bo‘rilar yuksak madaniyat bilan bo‘yin cho‘zishib, o‘zlarini tanishtirishdi.

– Kaminani janob Ashqal deydilar.

– Janob Dashqalni ko‘rib turibsiz. Xex-xex-xe...

Uloqcha qaltirayotgan tuyog‘ini ularning panjasiga bir-bir bosib: „Me... men... Uloqman“, dedi.

– O‘-o‘, Uloqvoy deganlari sizmisiz? – hayratomuz tikildi Ashqal. – Ta’rifingizni biz ko‘-o‘-p eshitganmiz.

– Mana, nihoyat o‘zingizniyam ko‘rdik, – deb so‘z qistirdi Dashqal.

Bu maqtovlardan so‘ng Uloqchanning ko‘zidagi sarosima birdan g‘oyib bo‘lib, burni o‘z-o‘zidan yuqoriga ko‘tarildi.

– Qarab turi-i-b, sizga nihoyatda havasim kel-

yapti, Uloqvoy, – deya xushomadni ko'pirtirdi Ashqal. – Ko'zingizdan aql yog'ilyapti-ya, aql!

– Qomatiga qarab, ko'zim kuyib ketyapti, – dedi Dashqal. – Pahlavonlikni qarang, pahlavonlikni!

Uloqcha o'zini iymangandek ko'rsatishga urindi:

– Yo'g'-e... Jindaygina oshirib maqtayapsizlar...

– Kamtarinlik qilmasinlar, – nihoyat ishqov berishga tutindi Ashqal. – Kamtarinlik boshga bitgan balo. O'ringizda boshqa uloq bo'lganida, shuncha kuch, shuncha es bilan podaning changiga belanib yurmagan bo'lardi.

Dashqal afsuslangan bo'ldi:

– Sizdek donolar changga belanib yuribdi-yu, qandaydir kallavaram Serka podaga oqsoqollik qilyapti. Chunki, uning bo'ynida kumush qo'ng'irog'i bor.

– U muttahamdan qo'ng'iroqni olish kerak, Uloqvoy, – shartta asosiy masalaga o'tdi Ashqal.

Amalparast Uloqcha vahshiylarning orasida turganini tugal unutib, „Berib bo'pti!“ deya alamzadalik bilan labini burishtirdi.

– Siz haqsiz, Echkibola, – dedi Dashqal. – Yaxshilikcha bermaydi u.

Ashqal darhol yo'riq ko'rsatdi:

– Yaxshilikcha bermadimi, qo'ng'iroqni shippa o'g'irlash lozim, Uloqvoy.

Uloqcha qo'ng'iroqni o'g'irlashdan foyda yo'qligi, „Babachoq“ fermasidagi savodsiz va laqma hayvonlar uning zo'rligini baribir tan olmay turvo-lishlarini, oqibatda Nayzashoxning qahriga uch-

rab, ma'rash huquqidan bir umrga mahrum bo'lishi mumkinligini aytgan edi, Ashqal unga yo'l ko'rsatishga tushdi:

– Qo'ng'iroqni o'g'irlaboq, fermadan qochasiz, to'g'ri kunchiqarga qarab yurasiz. Yo'lda Chimtepa degan qishloqning yaylovi uchraydi. Qo'ng'iroqni pesh qilib, yaylovdagi hayvonlarga oqsoqol bo'lvolasiz.

– Keyin madaniyatli boshliq ekanligingizni ko'rsatib qo'yish uchun Olatoqqa turistik sayohat uyushtirasiz. Buni turizm deydim.

– Zarur bo'pqolsa, polvonligingiz haqida mish-mish tarqatib, „men borakanman, Ashqal-Dashqal degan bo'rildan xavotir olmanglar“, deb ko'ngillarini tinchiting. Ularni moldek savalaganman desangiz ham mayli, Uloqvoy.

Nodon Uloqcha haqiqatan ham shu ishni qilgandek havolanib turib: „Aytganim bilan, qishloqilar bu gapimga ishonisharmikin“, deya hadiksiragan edi, Ashqal: „Unaqa bo'lsa, zo'rligingizni amalda ko'rsatib qo'yaqolasiz-da“, deb dalda berdi.

– Mana, bir-birimizga yoqib qolib, do'st bo'loldik, – dedi u. – Endi sizning hamma cho'chib turadigan oqsoqol bo'lishingizga yordam bermasak uyat-da.

– Toqqa borganlaringda, biz tasodifan duch kelgandek bo'lamiz, do'q uramiz, yemoqchi bo'lamiz, – deya irshaydi Dashqal. – Shunda siz bizni to'satdan do'pposlashni boshlaysiz. Qarabsizki, olam sizga qoyil bo'pturibdi-da! Xex-xex-xe...

Shundan so'ng Ashqal Chimtepa etagidagi so'qmoq to'g'ri Olatoqqa olib borishligi, tog'ning boshlanishidagi To'qmoqtoshdan tushlikka qarab yurilsa, Toshqo'rg'on degan eski qal'a uchrashligi, bo'rilar yolg'ondakamdan kaltak yeyish uchun ularni o'sha yerda kutib olishligini uqtirishga kirishdi...

Ashqal hozir shular haqda xayol surib yotarkan, agar rejasi amalga oshmay qolsa, maynavoz Dashqalga bir umr masxara bo'lib yurishini o'ylab, ichida ijirg'anib qo'ydi. Buni boshqalar ham eshitgudek bo'lsa, battardan izza bo'ladi.

Shu mahal so'qmoq tarafdin toshchalarning shildiragani quloqqa chalindi. Ashqal zog'lanib boshini ko'tardi va nimadandir yashirinayotgandek, ortiga o'grila-o'grila, Toshqo'rg'onga yaqinlashayotgan Dashqalni ko'rdi. U biqinganicha akasining yoniga kelib, uni xushchaqchaq kayfiyatda turtkiladi:

– Farosatingga ofarin, Ashqal! Aqlingga besh ketdim!

– Hovliqmasdan gapir-e! – ukasiga ko'z chaqnatdi, ochlikdan zardasi qaynab turgan Ashqal. – Bir-ikkita qo'ng'iz yedingmi deyman?

– Echkibolani ko'rdim, – Dashqal suyuqlanib, akasining bo'ynidan quchdi. – Xuddi aytganingdek bo'ldi-ya! Olim bo'pket-e!

Ashqal bu safar ukasini turtkilamay, ko'ziga umidvor tikildi:

– Aldamayapsanmi? Naq dumingni yulvolaman-a!

– Aldayotgan bo‘lsam, burnimga puchak chiqsin! – qasam ichdi Dashqal. – O‘sha o‘zimizning laqma Ech kibola kelyapti. Ketida sheriklariyam bor.

– Sheriklariyam bor? – og‘zi qulog‘iga yetgudek suyunib so‘radi Ashqal. – Qani, birvoshdan sanavor-chi.

Dashqal tamshana-tamshana, xuddi she‘r o‘qiyotgandek ohangdor qilib sanashga tushdi:

– Eng oldinda kelyapti Ech kibola likonglab.

– Oh, oh, oh! – tumshug‘ini yuqori ko‘tarib, mayingina uvladi Ashqal.

– Echkimizning ketida – go‘laygan bir Eshakvoy.

– Tfu! – hafsalasi pir bo‘lib, chetga tufladi Ashqal. – Qayoqdan qo‘shilibdi u sassiq?

Dashqal bunga parvo qilmay, sanashda davom etdi: „Eshakvoyning ketida – lorsillagan Ho‘kizjon“. Ashqalning qaytadan bahri ochildi:

– Vay, vay, vay!

– Ho‘kizjonning ketida – to‘lpoqqina Bo‘taloq.

– Hay, hay, hay!

– Bo‘taloqning ketida – barragina Qo‘zichoq.

– Voy joningdan-ey! – deb gijingladi Ashqal. – G‘ajib-g‘ajib qo‘ysang!

„Xayriyat, qovoqbosh Dashqalning oldida yuzim shuvit bo‘lmadi, – deya sevinib o‘yladi Ashqal. – Mana endi dovrug‘im butun bir Olatoqqa yoyiladigan bo‘ldi. Bunday ishbilgichlikni eshitganda, hatto ayyor tulkilarning ham og‘zi lang ochilib qolishi turgan gap“.

Dashqal ilondek sudralib borib, qiyalikdagi xarning ortida biqinib turganicha, dara tarafga mo'ruhladi.

Ular to'g'ri qo'rg'onimizga kelishyapti, – akasiga o'girilib, mamnun tirjaydi u. – Echkibola bizni rostdanam do'pposlamoqchi shekilli? Xex-xex-xe...

Ashqal ham askiyaga qo'shildi:

- Biqinni ehtiyot qil, biqinni! Vax-xax-xa...

Egizaklar ko'hna Toshqo'rg'onning darvozasini kattaroq ochib qo'yishib, o'zlari maymanchakning ortiga berkinishdi. Picha vaqt o'tgach, so'qmoq tomonda yana toshchalarning shildiragani eshitildi.

TUZOQ

Dashqal ilgarilari akasi haqida yaxshi fikrda emas edi. Uni o'zicha „Xudo qarg'agan xayolparast“ deb atardi. Bugungi voqeadan keyin esa akasining o'nta bo'ri to'dasiga ham boshchilik qilsa arziydigan donishmandligini anglab yetdi. Ammo, shu damgacha uni har qadamda ermak qilib kelganidan xijolat ham tortmadi, kechirim ham so'ramadi.

So'qmoqdagi toshchalarning „shildir-shildir“i kuchayib, qiyalikdagi harsang yonida Uloqcha boshchiligidagi poda paydo bo'ldi. Oqsoqolning ortidagi Eshak boshqa hayvonlarni ergashtirgan asno quvnoq bir ashulani maroq bilan kuylab kelayotgandi.

*Qari Eshshak toqqa ketdi,
Quyosh chiqqan yoqqa ketdi,
Hang, hang!
Hang, hang!*

*Mag'rur tutib borar boshni,
Ushlab kelay deb quyoshni,
Hang, hang!
Hang, hang!*

*Borgan chog'i Olaytoqqa,
Quyosh qochdi bo'lak yoqqa,
Hang, hang!
Hang, hang!
Eshshak sho'rlik quruq qaytdi...
Tanishlarga salom aytdi:
„Hang!“*

Eshak Toshqo'rg'on darvozasi yaqinida qo'shiqni tugatib, oqsoqolga qo'shib taqqa to'xtadi. Podadagilar eski qal'ani qiziqib tomosha qila boshladilar.

– Siz ko'rib turgan bu qo'rg'on bundan yuzlab yil ilgari qurilgan, – deya sheriklariga tushuntirishga kirishdi Uloqcha. – U zamonlarda hozirgidek shinam molxonalar bo'lmagan. Sizlarga o'xshagan oddiy hayvonlarni shunaqa tomi yo'q binolarga qamab, qordayam, yomg'irdayam g'ing demay yashashga majbur qilishardi.

– Qoloqlikni qarang-ga! – deb hangradi Eshak.

Ota-bobolarimiz qanday og'ir kun kechirganini ichkariga kirganda yanayam aniq tasavvur qilamiz, - deb ma'ruzasini tugatdi Uloqcha.

Ko'ngli nimadandir bezillay boshlagan Ho'kiz og'a oyog'ini yerga mahkam tirab turib, oqsoqolga murojaat qildi:

Menga qaragin, uka, bunaqa joyni tashqaridan tomosha qilib qo'yaverganimiz yaxshimi deymanda. Balki, Ashqal-Dashqallar ichkarida poylab yotishgandir.

To'g'ri! - dedi Qo'zichoq.

Bu qo'rg'on mengayam bo'rilarning tuzog'iga o'xshab ko'rinyapti, - deb tixirlandi Bo'taloq.

Uloqcha yana chiranishni boshladi:

Qo'rqmanglar degandim-ku sizlarga. O'sha laqirt egizaklar meni ko'rdi deguncha, toshbaqani kira qilib qochishadi.

To'g'ri! - bu gapni ham ma'qulladi Qo'zichoq.

Uloqcha g'olibona qiyofada Eshakka yuzlandi:

- Bilimdon! Podani qo'rg'onga boshla!

- Xo'p bo'ladi, hukmdorim, - qaddini rostladi Eshak. So'ng, podaga qarab, tantanavor hangradi. - Salla-a-n! Mening orqamda-a-n hang-u hang!

Poda o'z qal'asiga qaytayotgan lashkardek qatorlashib, ichkariga kirib ketdi. Kirib, qo'rg'on o'rtasida to'xtalishdi va ustki qismining uyer-buyeri nurgan tosh devorlarni, qor-yomg'irlardan chirib ketgan yog'ochlar qoldig'ini ko'zdan kechirgan bo'lishdi. Egizak bo'rilar darvoza yonida ularni tirjaygan hol-

da picha kuzatib turishgach, Ashqal birdan qahqah urib kulishga tushdi:

– Sayohatga chiqibsizlar-da, a, kallavaramlar? Vax-xax-xa...

– Endi biryo‘la narigi dunyoga sayil qilasizlar. Xex-xex-xe...

Ashqalning qahqahasini eshitiboq, baravariga shattalab ortga o‘grilgan hayvonlar, dong qotgan holda joylarida turib qolishdi. Uloqcha ham avvaliga beixtiyor qo‘rqib ketdi-yu, keyin bu bo‘rilarning Shirmonqirda bergan va‘dalari yodiga tushib, tezda o‘zini o‘ngladi.

– Meni tanimayapsizlar shekilli? – deya gerdayib dag‘dag‘a qildi u. – Po‘staklaringni qoqqanim darrov eslaringdan chiqibdi-da?

Dashqal ahmoqlarni kalaka qilish-u, o‘zidan ojizlarni mazaxlashni juda yoqtirardi. Qulay fursat kelganida, yana xumorini yozib olishga tirishib, yolg‘ondakamdan shumshaydi:

– Iye, bu pahlavon Echkibola-ku! Tanimaganimizni qarang!

– Ha, kalam qursin, – peshanasiga shapillatib urib, go‘yo qo‘rqayotgandek, orqaga tisarildi Ashqal. – Men ham tanimabman. Biz omilarni kechirasiz-da endi, Uloqvoy.

„Xayriyat, gapida turadigan bo‘rilar ekan, – deb o‘yladi Uloqcha. – Mana endi xomaki musht-mushtni boshlaymiz“.

U o‘zini dadil tutib, Dashqalga o‘qraydi:

– Qoʻyvorning, akajon, deb elanganing esingdami?

– Esimda, Echkibola, esimda.

– Sen tuyogʻimni yalaganiding shekilli? – bu gal Ashqalga davara qildi Uloqcha.

– Toʻgʻri, Uloqvoy, rosayam yalaganman.

– Unda, nimaychun yana jigʻimga tegyapsanlar? Hozir ikkalangniyam biqiningdan darcha ochaman!

Uloqcha „tashvishlanmanglar, qattiq suzmayman“, degan maʼnoda boʻrilarga yashirincha koʻz qisdi. Soʻng kalla qoʻymoqchi boʻlib oldingaga sapchigan edi, Dashqal chaqqonlik bilan uning yelkasidan tishlab oldi-da, boshi ustida bir-ikki aylantirib turib, zarb bilan chetga uloqtirdi. Maqtanchoq oqsoqol havoda koptokdek uchib borib, gursillaganicha Hoʻkiz ogʻaning oyoqlari ostiga tushdi.

– Tuyuq yalashni koʻrsatib qoʻyamiz senga! – vahshiyona irilladi Dashqal. – He, itkana!

Ashqalning ham avzoyi yovuzlashdi:

– Anavi laqmalarni tuzogʻimizga yetaklab kelguningcha oʻz holingga qoʻyib berdik. Bizni istaganingcha haqorat qilding. Bundan keyin ortiqcha aljiramasliging uchun, seni boshqalardan oldinroq gumdon qilamiz.

Egizaklarning hazillashmayotganini sezgan Uloqcha katta xato qilib qoʻyganini angladi. Boʻrilarga nafratli tikilib turgach, Hoʻkiz ogʻaning pinjiga suqilib turib qichqirdi:

– Qonxoʻrlar! Yolgʻonchilar!

– Kim yolg‘onchi? – kinoyali tirjaydi Ashqal. – Biz bitta seni aldagan bo‘lsak, sen birvarakayiga to‘rttasini laqillatding-ku. Eng katta yolg‘onchi o‘zingsan.

Uloqcha o‘zining ham, boshqalarning ham o‘limi yaqin ekanligi va bu fojiga uning esi pastligi, o‘zbilarmonligi sababchi bo‘layotganini payqab, yuragini vahima qopladi. Ho‘kiz og‘aga gunohkorona kepatada boqib, mungli ma‘radi:

– Og‘ajonim! Bu o‘qimaganlar qadr don do‘st bo‘lamiz, deb boshimni aylantirishdi. O‘shanda meni yemasdan qo‘yib yuborishgani uchun, gaplariga ishongan edim.

Ho‘kiz og‘aning ichi to‘liqib, pishillab qo‘ydi.

– Eh, sodda Uloqcha! – kuyinib pishqirdi u. – Yirtqichlar xonakilarga do‘st bo‘lishi mumkinmas. Axir, ular bizni tinch qo‘yishsa, o‘zlari ochlikdan o‘lib ketishmaydimi? Shuni vaqtida tushunganingda, yaxshi bo‘lardi.

– Sen bu farosating bilan ko‘p ulug‘vor ishlar qilishing mumkin edi, – endi Ho‘kiz og‘ani mazaxlashga o‘tdi Dashqal. – Lekin, aqling bilan kuchingdan o‘rinli foydalana olmading. Chunki, qo‘rqoqsan. Bo‘ysunuvchanliging seni shu tirmizak echkibolaga tobe qilib qo‘ydi. Natijada, anavi nimjon Qo‘zichoqdan hech qanaqa farqing qolmadi. Endi hammang bitta qozonda qaynaysan.

– Yo‘q, – dedi Ashqal. – Ho‘kizni ko‘pchilik bo‘lib „qarg‘acho‘qish“ qilamiz. Zo‘r tomosha bo‘ladi.

Dashqal nechog'li befahm bo'lmasin, taqsimlash vaqtida qancha kam tumshuq ishtirok etsa, o'ljadan tegadigan ulush shuncha ko'p bo'lishini yaxshi bilardi. Akasining gapidan uning dili g'ashlandi.

– Qanaqa ko'pchilik? – dedi u achchig'lanib. – Yangi g'alvani boshlamay turgin.

Ilgari aytib o'tganimizdek, Ashqal o'zining dono va ustamonligini butun Olatoqqa ovoza qilishni istardi. Qolaversa, to'daboshilikka bo'ladigan saylovlarda bu narsa asqotib qolishi hech gap emasdi. Bo'rilar esa, shunaqa ovsar toifaki, o'zlari yeb ko'rmagan narsalar haqidagi quruq mishmishlarga sira ishonishmaydi.

– Nima, bugun tug'ilgan kunimiz ekanligi esingdan chiqdimi? – ochko'z ukasini yo'lga solish uchun qulay bahona izlab topdi Ashqal. – Oshnagog'aynilarni to'plab, kattakon bazm qilmaymizmi?

– Hm... shunaqa degin? – o'ylanib bosh qashladi Dashqal. – Ha, mayli, bazm bo'lsa, bazm-da...

Ular mo'ltirab turgan xonaki hayvonlarga masxaraomuz tirjayishdi. So'ng qo'rg'ondan chiqqishib, yog'och darvozani jipslab berkitishdi-da, orqasiga katta-katta toshlarni tirab qo'yishdi.

– Sen borib, obro'li-obro'li bo'rilarini ziyofatga aytib kel, – deya ukasiga tayinladi Ashqal. – Men bularga ko'z-quloq bo'pturaman. Eng oldin to'da boshlig'iga uchrash. Kechqurun Toshqo'rg'onda go'shtxo'rlik bo'ladi degin.

– Bazm-ku yaxshi narsa-ya, – ichga tortib ketgan qornini silab, paysallandi Dashqal. – Harqalay, avval o‘zimiz chalaziyofat qilvolsak, savob bo‘lardi.

Ukasiga qo‘yib bersa, uning chalaziyofati uch kunga cho‘zilishi mumkinligini Ashqal yaxshi bilardi. Shu bois avaylabgina ra‘yini qaytardi:

– Oldin aytganlarimni bajarib kel. Qaytganingdan keyin, yolg‘onchi Uloqvoyni ikkovimiz „arra“ qilarmiz.

Akasi loaqal bitta o‘ljani ikkiga taqsimlashga rozi ekanidan quvonib ketgan Dashqal, oyog‘i olti bo‘lib chopqillaganicha, dara tomonga yo‘l oldi. Tungi ovga kuch to‘plab, o‘z g‘orlarida shirin tushlar ko‘rib yotgan bo‘rilarni Toshqo‘rg‘ondagi bazmdan ogoh etishga oshiqarkan, yumshoqbadan Uloqchani ko‘z oldiga keltirgan kuyi yo‘l-yo‘lakay shodon ashula aytib borardi.

*Uloqchanning ulog‘idan,
Cho‘zish kerak qulog‘idan.
Ba‘zi birov qo‘rqar emish
Uning baland dimog‘idan.
Uloqchanning ulog‘idan,
Cho‘zish kerak qulog‘idan.
Uloqchani yegan tuzuk,
Osib qo‘yib tuyog‘idan...*

QAQSHATQICH JANG

Boshqalardan ko'ra olg'ir va surbet bo'lgani uchun o'zini hammadan aqlli deb bilgan 0099 raqamli Uloqcha qoni boshqa yovvoyilarning makriga uchib yanglishganidan qattiq azob chekib, boshini quyi solganicha chetda yolg'izlanib turar, sheriklarining ko'ziga qarashga botina olmayotgan edi.

„O'zim-ku, fermani o'lgudek yomon ko'rardim-a, – pushaymonlanib o'ylayotgandi u. – Yaylovga kelib, nega yana o'sha la'nati tartiblarga yopishib oldim? Erkin podaga qo'shilvolib, tinchgina tirikchilik qilib yuraversam bo'lmasmidi?“

Uloqcha hali juda yosh edi. Takabburlik, faqat o'z nafsi-yu, o'z quvonchini o'ylash, oddiy hayvonlarning nafsoniyatini toptash o'ziga nisbatan ashaddiy dushmanlik ekanini to'liq idroklab ulgurmagandi. Buni endigina oz-moz anglay boshladi. Afsuski, ancha kech bo'lgandi.

– Nega so'ljayib qolding, echkivachcha? – Uloqchaga yaqinlashib, alamini sochdi Bo'taloq. – Bo'rilarining po'stagini qoqmading-ku. Qiziq! Ular tuyog'ingniyam yalashmadi.

Kutilmaganda Eshak ham jahllanib, sobiq boshlig'iga davara qila ketdi:

– Kimsan o'zing? Sendaqa xo'jayinlardan ko'pini ko'rganman! He yolg'onchi!

– To'g'ri! – deb ho'mraydi Qo'zichoq.

– Kelib-kelib, bitta buloqdan suv ichib yurgan birodarlarini aldadi-ya, – qoni qaynab depsindi Bo‘taloq. – O‘z qondoshlarini begonalarga yem qilayotgan senday sotqinga tupurdim!

Ho‘kiz og‘a odatdagidek royish va mulohaza bilan gapga qo‘shildi:

– Hozirgi qaltis vaziyatda bunaqa janjaldan foyda yo‘q. Undan ko‘ra, ahil fikrlashib, qanday qutulishni o‘ylaylik. Uloqchaga kelsak, ana, qilgan ishdan o‘ziyam mulzam bo‘pturibdi.

– To‘g‘ri! – Uloqchaga birdan rahmi kelib, Ho‘kizga yon bosdi Qo‘zichoq.

Bo‘taloq Ho‘kiz og‘aning o‘gitiga quloq solgisi kelmay, battardan qizishdi:

– Tupurdim uning uyalishiga!

– Qarang-ga, sotqinlik qildi-ya, – deb shovqin soldi Eshak. – Bundaylarni tepib o‘ldirmoq kerakdur!

– To‘g‘ri – dedi kallani ishlatib o‘tirmay Qo‘zichoq.

Alamzada bandilar Uloqchani yana ko‘p gap-bo‘ron qilishlari mumkin edi-yu, qo‘rg‘on darvozasini ochilib, ichkariga egizak bo‘rilar kirib kelishgach, so‘zlari bo‘g‘zida qoldi. Dashqal podadagilarga tirjayganicha birma-bir ko‘z tashladi:

– Shapaloqbazm boshlanishining ustidan chiqdik shekilli? Mehmonlarimiz ziyofatga yetib kelguncha, bir-birlaringni yeb qo‘ymanglar tag‘in, og‘ayni chalishlar. Xex-xex-xe...

– Agar janjal kim birinchi bo‘lib ustixonga aylanishning ustida ketayotgan bo‘lsa, bunga hojat

yo‘q, – to‘kilajak qon haqida vahshiylarcha xotirjamlik bilan gapirdi Ashqal. – Biz eng oldin baxtiyor Uloqvoyning tuzini totishga qaror qildik.

Qo‘rqib ketgan Uloqcha chopib borib, qaytadan Ho‘kiz og‘aning pinjiga kirdi. Tuyoqlari qaltirab, o‘z-o‘zidan cho‘kkalab qoldi.

Dashqal: „Muncha tarang qilasan, uka? Qani, buyoqqa yugurvor-chi!“ – deya Uloqchani o‘ziga imladi. Ashqal esa: „Nima, biz seni qassobga berarmidik? Shunaqayam avaylab yeymizki, o‘zing ham bilmay qolasan“, deb uning ko‘nglini ko‘targan bo‘ldi.

– Xomtama bo‘lma! – qahr bilan Ashqalga pishqirdi Ho‘kiz og‘a. – Toki men tirik ekanman, Uloqchaga yaqinlashish xayolinggayam kelmasin!

– Nima balo, bu gaping bilan, meni hammadan oldin yenglar demoqchimisan? – Ashqal qonga to‘lgan ko‘zlarini Ho‘kiz og‘aga qadadi.

Nayrangvoz Dashqal esa, masalani boshqa yoqqa burib, o‘zga hayvonlarni Ho‘kiz og‘aga qarshi qayramoqchi bo‘ldi:

– Do‘stlaringni hurmat qilsang-chi, uyatsiz! Nega zo‘ravonlik bilan o‘zingdan kichiklarning navbatini olyapsan? Qo‘yvor bechora Echkibolani!

– Lo‘ttivozlikni yig‘ishtir! – g‘azabnok mo‘vradi Ho‘kiz og‘a. – Uloqdan umidingni uz!

Egizaklar biri: „Shunaqami hali?“ – deb, ikkinchisi „Unda, o‘zingdan ko‘r!“ – deya po‘pisalab, qonsiragan vajohatda Ho‘kiz og‘ani ikki yoqdan iskanjaga ola boshladilar. Ho‘kiz og‘a bor kuchini

bo‘yin va tuyoqlariga jamlab, hayot-mamot jangiga hozirlandi.

Dashqal raqibining kekirtagini mo‘ljallab turib, bor basti bilan oldinga otildi. Ammo, Ho‘kiz og‘a qo‘pol gavdasiga xos bo‘lmagan chaqqonlik ila uni shoxlari orasiga qo‘ndirib oldi-yu, chirpiraklatib chetga uloqtirdi. Dushmanining bir lahza himoyasiz qolganidan foydalangan Ashqal bir tumshuq urib, Ho‘kiz og‘aning chap biqinidan parcha go‘sht uzib olishga ulgurdi. Garchi, Bo‘taloq bilan Eshak ham beixtiyor bu olishuvga kelib qo‘shilishgan bo‘lsa-da, jangdagi asosiy og‘irlik hanuz Ho‘kiz og‘aning zimmasida turar, bo‘rilar birinchi galda uni safdan chiqarishga harakat qilishayotgandi.

Jang qizib boraverdi. Bo‘taloqning junlari to‘zib, Eshakning lunjidan oq ko‘pik sachray boshladi. Qo‘zichoq orqa tuyoqlarida yerni timdalab, yirtqichlarga mayda toshchalarni yog‘dirar, Uloqcha bo‘lsa, qo‘rg‘onning ichki devorchalari ustida dik-dik sakrab, egizaklarning boshiga g‘ishtlarni nuratish bilan ovora edi.

Bo‘rilarning asosiy hujumini qaytarayotgan Ho‘kiz og‘a, tanasidagi jarohatlar ko‘paygani sayin, tobora holsizlanayotgan edi. Ko‘p qon yo‘qotgani bois, ko‘zlari tinib, boshi aylana boshladi.

„Tamom! – deb o‘yladi u, gandiraklaganicha olishuvni davom ettirayotib. – Endi hammasi tamom bo‘ldi!“

Uning ko‘z o‘ngida tuyalardek o‘rkachdor adir-

lar, adirlar etagiga borib tutashuvchi ko'm-ko'k yaylov, dengizsimon o'tloqdagi turfarang chechaklar, chechakdan-chechakka giz-gizlab yurguchi bolari-yu kapalaklar suratdek jonlandi. Keyin ola sigirning biqiniga ishqalanib erkanayotgan novvoschani esladi. Bu uning yoshlik chog'lari edi. Birdan nigohi qarshisida nimadir yarq etib chaqnadi. Omoch shekilli bu. Nahotki, uni yana qo'shga qo'shishmoqchi?

Tanasi „Jiz!“ etdi-yu, Ho'kiz og'a hushini yig'di. Bo'rilardan biri uning ko'ksidan yana bir parcha etni uzib olgandi.

„O'ladigan bo'lsam, loaqal bitta yirtqichni tilkalab o'lishim kerak! – deya xayolidan o'tkazdi u. – Shuncha qo'rqib yashaganim yetar!“

Ho'kiz og'a oxirgi kuchini to'plab, Ashqalga tashlandi, uni burama shoxlariga ilib olib, shartta devorga qisdi. Bunday sharoitda o'zini ikkinchi bo'ridan himoya qila olmasligi, Dashqal birinchi hamladayoq uning qornini yorib tashlashligini sezib tursa-da, dushmanini bor basti bilan devorga niqtashda davom etdi.

Dashqal changak tishlarini bir-biriga qayrab, Ho'kiz og'aning yon tomoniga o'tdi. Biroq, raqibini chavaqlab tashlashga ulgurmadi, tuyqus paydo bo'lgan Eshakning tepkisidan miyasi qattiq lat yeb, yumalaganicha devorga borib urildi. Boshini silkib-silkib, gandaraklagan holda o'rnidan turarkan, qari Ho'kizning baquvvat shoxlari orasida uvillab jon berayotgan akasiga endi yordamning

hojati yo'qligini angladi. Qochishdan oldin, borá solib, Uloqchaga yopishdi, bo'ynining tepasidan tishlab, yelkaga o'ngardi-yu, jon halpida darvoza tomonga yugurdi.

– Ho'kiz og'a! Ho'kiz og'a! – Dashqalning yelkasida tipirchilab borayotib, bor ovozda zorlandi Uloqcha. – Yordam beringlar!

– Uloqni opqochdi-yov! – hayajonlanib baqirdi Eshak. – Ushlagaymiz o'g'rini!

Qo'zichoq qo'rqqanidan qattiq ma'rab yubordi. Bo'taloq jahl bilan yerga tupurib, Eshakning ortidan tashqariga qarab chopdi. Ho'kiz og'a allaqachon tinchib qolgan Ashqalni chetga uloqtirib, Eshak va Bo'taloqning ketidan yugurmoqchi bo'lganida, uch-to'rt qadam bosib-bosmay, birdan tentiraklab yiqildi. Qo'zichoq uning ustiga kelib, ma'rab-ma'rab yig'lashga tushdi.

0099 raqamli Uloqchani yelkalagan kuyi tashqariga otilib chiqqan Dashqal so'qmoqni changitgani-cha dara tarafga chopdi. „Akamning o'lgani ajab bo'ldi, endi Uloqni bitta o'zim xap-xap qilaman“, deya yo'l-yo'lakay o'ylab borayotganida, qarshisidan o'qdek uchib kelayotgan Olaparni ko'rib, ko'zlari olaydi. O'ljasini chetga otib, tomog'i yirtilgudek irillagan asno itga tashlandi.

Olapar bir necha chaqirim joydan chopib kelib, hansirab qolgan bo'lishiga qaramay, bo'rini dastlabki hamladayoq tagiga bosib oldi, hali u, hali bu yeridan tishlab, mushukka o'xshatib piypalashga

tushdi. Dashqal o'tkir tirnoqlarini do'layib, uning ko'ziga chang solmoqchi bo'lganida, Olapar raqibining oldingi oyoqlarini ayamay g'ajib tashladi. Toshqo'rg'ondagi hayvonlar oqsab-to'qsab tashqariga chiqib kelishgan mahalda, a'zoyi badani qonga belangan yirtqich Dashqal chalajon sulayib yotardi.

– E, qoyilman! – Olaparga yaqinlashayotib, quvonch bilan qichqirdi Bo'taloq. – Birpasda surobini to'g'rilab qo'yibsanku.

– Bormisan, akasi bo'yidan? – iljaydi Eshak. – G'alaba muborak bo'lgay!

Qo'zichoqni yetaklab olgan Ho'kiz og'a zo'rg'a odimlab kelib, bir sulayib yotgan Dashqalga, bir g'olibona ko'krak kerib turgan Olaparga ko'z tashlagach, dedi:

– Vaqtida yetib kelganing yaxshi bo'ldi, Olapar. Rahmat senga.

Qo'zichoq diriklab kelib Itga suykandi-yu, yana yig'lab yubordi.

– Sizlar menga emas, Quyonga rahmat aytinglar, – kamtarinlandi Olapar. – Agar u menga xabar qilmaganida...

Birdan uning gapi bo'linib, tevarakka alangladi va: „Hov! Vov! Qayoqdasan, Quyonjon?“ – deb akilladi.

– Kak-ku! – Quyon oldin ovoz qildi, so'ng qiyalikdagi harsang yonidan mo'ralab, turganlarga g'ilaylanib jilmaydi. – Mana men!

– Qarang-ga, qarang-ga! – to‘lqinlanib ketdi Eshak. – Bu o‘zimizning azamat ukamiz-ku! Salomat bo‘lgaysan, Dingirvoy!

– Ko‘nglinga havotir tushib, orqalaringdan poylab kelganidim, – dedi Quyvon. – Bo‘rilarning qopqoniga tushganlaringni ko‘rdim-u, Olapar to‘g‘risidagi gaplaringni eslab, Chimtepa qishlog‘iga qaral chopdim.

– Umringdan baraka top, Dingirvoy, – uni duqildi Ho‘kiz og‘a. – Bag‘oyat aqlli Quyvon ekansan

– To‘g‘ri! – deb bosh irg‘adi Qo‘zichoq.

Ozodlik tekin ovqatdan ham zo‘r narsa. Yirtqichlarning xo‘rlovlaridan xalos bo‘lishgach, sobiq bandilarning zardobga to‘lgan dillari tuyqus yashanab, tund chehralari birpasda yorishib ketdi. Faqat 0099 raqamli sho‘rpehana Uloqchagina nariroqdagi chag‘ir tosh ustida ko‘zlarini yerga qadab, jimgina mung‘ayib turardi. Quvonchli damda eng kekchi jonivor ham eski gina-kuduratni butunlay unutib yuboradi deyishardi. Bo‘taloqda yuz bergan o‘zgarish bu so‘zning to‘g‘riligini yana bir bor tasdiqladi. U yon-veridagilarni jilmayganicha turtkilab, Uloqcha tarafga imo qildi. Hayvonlar bir-birlariga qarab, ma‘nodor kulib qo‘yishdi. Ho‘kiz og‘a oqsab Uloqchanning yoniga bordi va xotirjam qiyofada so‘z qotdi:

– Nimaga bir chekkada shumshayi-i-b turibsan? Bunaqa qilishing yaxshimas.

– Nimadan xursand bo‘lay, Ho‘kiz og‘a? –

yigʻlamsirab javob qildi Uloqcha. – Oqsoqollik qoʻldan ketgani mayli-ya, endi men bilan hech kim oʻrtoq ham boʻlmaydi.

Qoʻysang-chi, – deya eʼtiroz bildirdi Hoʻkiz ogʻa. – Men bu podadagilarni juda yaxshi bilaman. Huri ochiqkoʻngil. Agar, chinakam baxt boshqalarining baxti uchun yashashda ekanligini tushunib yetgan boʻlsang, menimcha, ular seni kechirishadi. Xohlasang, hoziroq hammasi bilan yarashtirib qoʻyaman.

Uloqcha picha oʻylanib turgach, bir sakrab, toshdan tushdi.

– Yoʻq, Hoʻkiz ogʻa, – dedi u birdan dadillashib. – Ular bilan yarashishga oʻzim urinib koʻraman.

Hoʻkiz ogʻa bu gapdan quvonib ketib: „Balli! Juda yaxshi oʻylabsan“, deya uning yelkasiga tumshuq bosdi.

Uloqcha oʻngʻaysizlangan qiyofada hayvonlar davrasiga yaqinlashdi. Turganlarga bir-bir qarab olib, duduqlanganicha gap boshladi:

– Osh... oshnajorlar! Bir bogʻ xashakdan garov oʻynashim mumkinki, men endi... endi men...

– Qiynalmay qoʻyaqol, – uning gapini boʻldi Quyon. – Nima demoqchi boʻlayotganingni ham-mamiz bilib turibmiz.

– Akkash ham tushunib turibdi, – gerdaydi Eshak. – Nima, kalam oshqovoqmidi?

Kayfiyati ochilib turgan Boʻtaloqning yanada zavqi joʻshdi:

– Tupurdim bunaqa hafagarchilikka! Biz bilan birga quvonsang-chi, birodar!

– To‘g‘ri! – iljayib qichqirdi Qo‘zichoq.

Olapar Uloqchani yoniga kelib, uni o‘z o‘rtoqlari safiga qabul qilganini bildirib qo‘yish uchun uning tumshug‘i va tamg‘ali qulog‘ini mehribonlarlari bilan hidladi. So‘ng yangi do‘stining bo‘yni ustidagi qonlarni avaylab yalashga tushdi. Itning so‘lagi ham qanday yaraga o‘tkir malham bo‘lishligini yaxshi bilgan Uloqcha unga minnatdorchilik bilan ko‘z tashlab qo‘ydi.

– Hechqisi yo‘q, og‘ayni, – sobiq oqsoqolga taskin berdi Olapar. – Begonalarning badanimizda qoldirgan yaralari ertami-kech bitib ketaveradi. Ishqilib, bir-birimizning yuragimizni jarohatlama-sak bo‘lgani. Bunisi yomonroq, hov, vov!

Uloqcha kumush qo‘ng‘irog‘ini bo‘ynidan yulqib olib, uni jon talvasasida xirillab yotgan yirtqich Dashqalning tumshug‘i ostiga itqitdi. Ko‘ngli birdan yengil tortdi. Bu paytda boshqalar ham o‘zlari-ni qayta tug‘ilgandek his etishib, to‘yib-to‘yib nafas olishayotgandi.

1979-yil.

ATROFIMIZDAGI QIZIQCHILAR

Hikoyalar

KUCHUKNING HIKOYASI

O‘rtog‘ing yaramasroq bo‘lsa, orani ochiq qilib qo‘yish oson – payt poylab turib, unga itqitilgan suyakni olib qochsang bas, sen bilan bir umrga salom-alikni yig‘ishtirib qo‘yaqoladi. Lekin, o‘z turg‘ishgan opang bo‘lmag‘ur chiqsa, vov-vov, bundan qutulishning iloji yo‘q ekan.

Dardi bedavo-da shu opam. Menga sira kun bermaydi. Sal-pal esimda bor, jishlik chog‘imizda ham ayamni avval u emardi. Aslida, yonma-yon emsak tuzuk ish bo‘lardi-yu, ammo bunga ko‘nmasdi u yaramas. Ko‘pincha ochligimcha uxlab qolardim.

Mana, zanjirga bog‘lansak bog‘langudek bo‘p-qoldik. Biz tengilar allaqachon alohida ityaloq qilishib, odamlarning uyini poylashyapti. Ularga qarab, havasing keladi. Opamning bo‘lsa, hali-veri esi kiradiganga o‘xshamaydi. Voy uning ochko‘zligi! Voy uning jirttakiligi!

Gapini qarang, „qiz bolaman, shuning uchun idishni men tozalashim kerak“, deydi. O‘zingiz ham tushunib turgandirsiz, idishni tozalash, bu – ityaloqdagi yuvindini pok-pokiza yalab qo‘yish degani.

Dasturxon qoqilishi bilanoq, qolgan-qutgan nonlargayam birinchi bo‘lib u xonim chang soladilar. „Hey, uyatsiz, endi buyog‘ini menga qo‘yib berda“, desam, „o‘g‘il bolasan-ku, sen suyakniyam

g'ajiyverasan“, deb surbetlarcha kavshanishga tushadi. Hech bo'lmasa, ulgurjiroq suyak tegib tursa ham mayliydi. Qayoqda deysiz, hozirgi qassoblar nihoyatda noinsof bo'lib ketishgan, bir kilo go'shtga bor-yo'g'i yarim kilo suyak qo'shishadi.

Uf-f, juda hayron bo'pqoldim. Yo uydan shartta bosh olib ketvorsammikin? Bunaqa opa bilan, masalan, siz bir kun ham yasholmagan bo'lardingiz...

Mana, azbaroyi qornim ochganidan, barmog'imni so'ri-i-b o'tiribman. Opam bo'lsa, „chilip-chilip, chilip-chilip“latib idish tozalayapti. Bir narsa deyay desam, yana qiz bolaligini pesh qiladi. He, beting charmdan bo'lmay ketgur!

...Ishqilib, sen ukangni xafa qilmayapsanmi, qizaloq? Yo odamlarning bolalari ham bizga o'xshaganroqmi?

QARG'ANING HIKOYASI

Qag'-g'! Ishlar chatag'-g'! Qag'-g'! Qag'-g'-g'!!!

Hoy, ahvolimni so'rab nima qilasan? O'rgildim sendaqangi mehribondan. Nima, aytganim bilan yarim dardimni tortishib berarmiding?

Qag', qag'-g'! Voy, ablag'-g'! Biqinimni yedi-ku bu ablah Qoramosh!

Mabodo, seniki emasmi o'sha yumdalog'ich iblis? Haligi qora Mushukni aytaman-da. Bu befarosatni avvallariyam yomon ko'rardim. Boya o'rik-

ning shoxida qirov yalab o'tirsam, baraka topkur Laychavoy uni zing'illatganicha quvib o'tib qoldi.

Ana endi Qoramoshning holini tomosha qil – qo'rquvdan junlari tikkayib, ko'zlari ola-kula bo'p- ketibdi. Oyog'i yerga tegmaydi. Shu qochishda qochib borib, o'zini bostirmaning ostiga urdi. Bostirmaning chetiga bir uyum xazon to'plab qo'yilgan, ivitib qo'yga berib turishadi-da. Qoramosh bora solib, xuddi o'sha xazonning ichiga kirib ketdi. Daraxtning ustidan ko'rib turmasam ekan!

Qarasam, Laychavoy garangsigan taxlitda ivir-sib qoldi. Bu ishga shaxsan o'zim aralashmasam bo'lmaydigandek tuyuldi. Borib, yaqinroqqa qo'ndim-u, go'yo hech nimadan xabarsizdek, beparvo so'radim:

– Xo'-o'-sh... Bu yerda nimalar bo'lyapti o'zi, Laychavoy? – dedim.

– Mushukni quvib yurib, shu joyda yo'qotib qo'ydim, – deb akilladi Laychavoy. – O'sha xum-pani tutib dumini yulmasam, it emasman deb qasam ichganidim.

– Donolarning gapiga qaraganda, birov bilan o'chakishish umuman yaxshi emas, – deya gerdaydim men. – Ming afsuski, og'zingga qaltisroq so'z olib qo'yibsan. Endi „it“ degan tabarruk nomni astoydil himoya qilmog'ingga to'g'ri keladi. Bino- barin, shunday ekan, sen pahlavonzoda...

Gapni ortiqcha cho'zganim Laychavoyga yoq-madi shekilli, so'zimni shartta bo'lib, „Olimliging-ni yig'ishtir! Qoramosh qayerga berkinganini ko'ringmi, yo'qmi?“ – deb irilladi.

– Ko'rishga-ku ko'rmadim-a, – dedim, hanuz sa-tanglanishni qo'ymay. – Lekin, farosatni ishga sola-digan bo'lsak, kalavanning uchini topmoq mumkindir. Ya'ni, Qoramosh kalamush emaski, kavakka kirib ketsa. Agarda aqlim pand bermasa, u xazonning ichi-ga berkingan bo'lmog'i ehtimoldan xoli emas.

Hali gapimni tugatganim yo'q ediki, Qoramosh xazonning orasidan o'qdek sapchib chiqib, ustimga otildi. Laychavoy ham, men ham o'zimizni o'nglash-ga ulgurmay qoldik. Battol mushuk: „Mana senga, chaqimchi!“ – dedi-yu, biqinimga bir tirnoq urib o'tib ketdi. Yulingan patlarimni to'zitib, zo'r-bazo'r havo-ga ko'tarildim. Laychavoy uni yana quvishga tushdi.

Voy, biqinginam-ey! O'rikning shoxida jimgi-na o'tiraversam bo'lasmidi? Nima qilardim bi-rovlarning ishiga aralashib? Boshqalarga o'zimni aqlli qilib ko'rsatgim keldimi deyman-da. Eh, pish-magan kalla!

...Chaqimchilik yomon narsa deysanmi? Aql o'r-gatmoqchimisan, uka? Bor, yo'lingdan qolma. Faro-sat bilan aytganda, shaxsan menga dars bermoqqa hali yoshlik qilasan.

Qag'-g'!!!

CHO‘CHQACHANING HIKOYASI

Xur... xur... xursandchilik yaxshi narsa-da. Ke-cha balchiqqa yumalab, rosa o‘ynabman deng. Keyin maza qilib axlat titkiladim. Dadam ahvolimni ko‘rib, „sendan haqiqiy Cho‘chqa chiqadi“, deya yelkanga bir urib qo‘ydi.

Siz qanday o‘ylashingizni bilmayman-u, men kallamni ishlati-i-b turib, „Agar dunyoda balchiq degan narsa bo‘lmasa, yashashning bittayam qizig‘i qolmasa kerak“, deb yuraman. Afsuski, ba‘zilar shuni tushunmaydi. Masalan, qo‘shnimiz qora Sovliq esli-hushli hayvon bo‘laturib balchiqni hurmat qilmaydi-ya.

O‘tgan kuni uning o‘g‘li bilan birgalashib o‘ynagani chiqdik. Qarasam, Qo‘zichoq tushmagur to‘g‘ri maysazorga qarab ketyapti. Bilaman, uyoqda ajriqdan boshqa hech vaqo yo‘q.

– Ho‘, lattabosh, buyoqqa yur! – deb qichqirdim unga. – Juda ajoyib joy bor, yumalanib-yumalanib o‘ynaymiz. Qani, orqamdan o‘rmala-chi.

Uni o‘sha huzirijon Sassiqlikko‘lga boshlab bordim. Boriboq, o‘zimni balchiqqa otdim. „Ke, menga o‘xshab bir yayra“, dedim Qo‘zichoqqa. U ozmoz ikkilanib turib, sekin balchiqqa tushdi.

– Qo‘rqma, – deb dalda berdim unga. Keyin tumshug‘imni balchiqqa tiqib, uning havasini keltirdim. – Qani-qani, sen ham shunaqa qil-chi.

Qo‘zichoq tumshug‘ini balchiqqa tiqdi-yu, dar-

rov boshini ko'tarib, aftini burishtirganicha loy tuf-lashga tutindi.

– E-e, yutvormaysanmi! – dedim, g'ashim kelib.

Qo'zichoq menga yomon ko'z bilan o'qrayib qo'yib, indamasdan uyiga jo'nab qoldi. Shu-shu, mendan andak xafa. Eshitishimga qaraganda, uyi-ga borganidan so'ng, po'stinchangni rasvo qilib-san, deb onasi rosa ta'zirini beribdi. Buni eshitib, Qo'zichoqqa juda rahmim keldi.

Boshqa tomondan, sal jahlim ham chiqdi. Qo'-zichoq-ku hali yosh, lekin kap-katta qora Sovliq balchiqning qadriga yetmagani qiziq. Xur... xur... xurofot bu.

E, menga nima? Kimki yashashni bilmabdi, o'ziga qiyin. Men bo'lsam, bugun ham, ertaga ham balchiqqa yumalayveraman. Ishqilib, toza yurma-sam bo'lgani. Shundagina haqiqiy Cho'chqa bo'lib yetishaman.

... Ha, yo'l bo'lsin? Oqsoyga deysanmi? Iye, g'o'r bola ekansan-ku! Soyda cho'milib nima huzur topasan? Yur, Sassiqlikga boramiz. Sen ham men-ga qo'shilib bir yalala-yalay qilsang-chi.

BUZOQNING HIKOYASI

Chindan ham sinchkov bo'lsangiz, menga dun-yodagi eng farosatsiz hayvonning nomini aytib be-riing-chi. Yo'q, Eshak emas. Topolmadingiz. Eng befarosat maxluq, bu – Tuya. Ha-da!

Masalan, qo‘shnimiz Nortuyani olaylik. Ismim Targ‘il ekanligini unga kuniga o‘n martalab uqtiraman. U bo‘lsa, baribir Qashqa deb chaqiraveradi. Hozir ham yonidan o‘tib borayotsam, „Yo‘l bo‘lsin, Qashqavoy?“ – deb yana jig‘imga tegdi.

Alam qiladigan joyi shundaki, shu topda o‘zim o‘sha so‘tak Qashqani axtarib yuribman. Qo‘limga tushsa, uni yanayam qashqaroq qilib qo‘yishim turgan gap. Negaki, doim rizqimni qiygani-qiygan.

Aslida, Nortuyaning adashtirganicha bor. Qashqa ikkalamiz bir-birimizga juda o‘xshab ketamiz. Qorong‘i tushgan paytda hatto onalarimiz ham bizni farqlolmay qolishadi. Yaramas Qashqa xuddi mana shundan foydalanib, uxlab yotgan chog‘imda onamni emib qochadi.

Avvaliga uni bir-ikki marta yaxshilikcha ogohlantirdim. Keyin biqiniga bir kallalab qo‘ydim. Bezbet o‘shandayam pinagini buzmaydi deng. Jirillamasdan, sen ham mening onamni emaversang-chi, deydi-ya. Zap ahmoqni topibsanda, dedim unga. Ochig‘ini aytsam, uning qiltiriqday bir onasi bor, ertalabdan kechgacha emganingdayam, so‘rgan suting chap ichakka yuq bo‘lmaydi. Mening onam bo‘lsa, gumbazdek to‘lishgan, yelinlari lorsillab yotibdi.

Xullas, bugun ham uzoqroq uxlab qolgan ekanman, uyg‘onib qarasam, Qashqa onamni yana emib qochibdi. Xunobim oshib ketdi. Har qanday sabrtoqatniyam chegarasi bo‘ladi, yetar endi. Uni qayer-

dan bo'lmasin topib, u biqiniga, bu biqiniga, tag'in u biqiniga, tag'in bu biqiniga kallalab tashlamasam, novvosman deb yurgan ekanman-da.

...Buzoqning yugurgani somonxonagacha, deysanmi? Gapingda jon bor, oshnavoy. Qani, bir somonxonaga borib ko'ray-chi.

TULKICHANING HIKOYASI

Biz Tulkilar haqida gap ketgudek bo'lsa, odamlar ismimizning oldiga albatta „ayyor“ so'zini qo'shib aytishadi. Bu insofdan emas. Ayyorlik bilan uddaburonlikning farqiga borish kerak. Ishbilgich bo'lmasang, bu olamda kun ko'rish qiyin.

Ke, boshingni aylantirib o'tirmay, yaqinda yuz bergan bir voqeani dastaklab o'ta qolay. Shunga qarab, kimligimizni o'zing tushunib olarsan.

Bundan o'n kuncha oldin ayam ikkalamiz tovuqxonada qo'lga tushdik. Ichkariga kirganimiz zahoti shartta eshikni yopishdi. Endi bizni o'ldirishadi deb o'ylab, juda qo'rqib ketdim. Ayam bechora ham dag'-dag' qaltiray boshladi. Go'yo: „Bolamda ayb yo'q, nima qilsanglar meni qilinglar“, demoqchidek, meni tagiga bosib, boshimni jag'ining ostiga yashirib oldi.

Qorovul chol bilan o'g'li allaqanday matoni yoyishganini ko'rdim-u, ularning niyati nimaligini anglab yetgunimcha, ko'z oldimni birdan zulmat qopladi. „Odamlar bizni sholchaga o'rab olishdi“,

deya chinqirdi ayam, so'ng jon-jahdi bilan potir-lay ketdi. Men ham jim turmadim. Ammo, odamlar allaqachon ustimizga minib olishgandi. Kuchli panja sholcha aralash bo'yimdan qisdi. Nafasim bo'g'ilib, xirillab qoldim. Keyin nima bo'lganini bilmayman...

Bir mahal ko'zimni ochsam, ayam ikkovimiz ariqcha yoqasidagi tolning salqinida yotibmiz. Bo'yimizda itlarnikiga o'xshagan pishiq zanjir. Qiziq! Bizni nima qilishmoqchi o'zi?

Zanjirni goh siltab ko'rdik, goh g'ajib ko'rdik, foydasi yo'qligini sezib, hafsalamiz pir bo'lib turganida, qorovul chol cheti siniq kosada achigan bo'tqa keltirib, oldimizga qo'yib ketdi. Chol uzoqlashishi bilanoq, taomni shoshilib iskay boshlagan edimki, ayam tumshug'imga bitta tarsakilab qoldi.

– Yema! – dedi u. – Nafsingni tiy, tentak!

– Nega yemas ekanman? – deya zardalandim men. – Qornim allaqachon hushtak chalyapti.

– Hozir bizga tekin ovqat kerakmas, – deb o'dag'ayladi ayam. – Ozodlik kerak bizga, ozodlik!

Keyin, ahvolimga achinib, meni bag'riga bosdi. Boshimni silab turib, o'ylab qo'ygan rejasini gapirib berdi, nimalar qilishimiz lozimligini yotig'i bilan uqtira ketdi. Shunda men, bir yalanib olib, yana ming'irladim:

– Hech bo'lmasa, suv ichsam maylimi? Tilim tanglayimga yopishib qolyapti.

– Suvdan ichsak bo'ladi, chunki kamaygani bilinmaydi, – dedi ayam va ariqcha tomonga yutoqib qarab qo'ydi. – Faqat kechqurun, hamma uxlaganda ichamiz. Sabr qil, eslikkinam, sabr qil.

Nihoyat, men orziqib kutgan vaqt keldi, tunda qonib-qonib suv ichdim. Buning ustiga, payt poylab turib, ariqchada qurillab yurgan baqalardan uch-to'rttasini ushlab, isini chiqarmay urvoldik.

Kunlar shunday o'taverdi. Kunduzlari tuz totmasdan sulayib yotamiz, tunlari oz-moz tirikchilik qilib olamiz. Hech narsa yemayotganimiz oxiri tovuqboqar kampirning e'tiborini tortdi.

– Bularni sholchaga o'rab bosganlaringda qovurg'alari singanga o'xshaydi, – dedi u qorovul cholga. – To'rt kundan beri tuz totmasdan yotishibdi-ya. Ikkalasiyam chalajon.

– O'lishmaydi, – deb to'ng'illadi chol. – Bola-siniyam katta qilvolsam, o'g'ling ikkalamizga bitadan telpak chiqadi, kampir.

Beshinchi kuni erta saharda ayam menga tayinladi:

– Bugun, iloji boricha, nafas olayotganingni sezdirmay yot. Tepishsayam, g'ing dema. Chida!

Shu tariqa, miq etmay yotavardik. Bir mahal, qadam tovushi eshitildi. Ko'zimni qiya ochib qaragam, kampir yana ovqat olib kelyapti. U, tepamizda to'xtalib, bizga diqqat bilan tikilib turdi, keyin egilib, meni bir-ikki qimirlatib ko'rdi. Qitig'im kelsayam, o'liklikka chidadim.

– Uf-fl! – ovqatni yerga qo‘yib, chuqur homuza tortdi kampir. – O‘lishadi desam, ishonmadi bu chol. Mana, sho‘rliklarning uvoliga qoldik.

U g‘udranganicha bo‘ynimizdagi zanjirni yechib tashlab, indamasdan nari ketdi.

– Endi qochamizmi? – toqatsizlanib, yonimda yotgan ayamni turtkiladim men. – Vaqtida g‘oyib bo‘lmasak, qaytib kelib, boshqatdan zanjirga solishmasin!

– Jim! – ko‘zini xiyol ochib shivirladi ayam. – Chol darvoza tarafda yuribdi. Yana ozgina toqat qil, eslikkinam.

Chol ochiq turgan darvozaning oldida ancha ivir-sib yurdi. Keyin uychasining yoniga borib, obdastani oldi-da, kalishini sudraganicha hovuz tomonga keta boshladi.

– Tur! – qat‘iy ohangda buyurdi ayam. – Qochdik, bolam!

Men o‘rnimdan qo‘zg‘alayotib, cheti siniq kosa-dagi ovqatdan boplab bitta yalab oldim. Ayam esa, tevaragimizda bemalol sayr qilib yurgan tovuqlardan eng semizini allaqachon tumshug‘iga qistirib ulgurgan edi.

Qiyinchiliklarga bardosh berganimiz yaxshi bo‘ldi. Mana, zanjirdan qutulib, omon-omonda o‘ynab yuribmiz. Naq ajalning panjasidan sog‘ chiqdik-da o‘ziam!

...Qani, birodar, aytgan gaplarimni aqlingning

tarozisiga bir solib ko'rgin-chi. Seningcha, bu ay-yorlikmi, yo ishbilarmonlikmi? Balki, tamoman bo'lak narsadir?

QUYONCHANING HIKOYASI

Buncha xomushsan, deysanmi? Nahot, xafaga o'xshab ko'rinayotgan bo'lsam? Bu shuncha-ki qornimning ochligidan... yoki To'ng'iz bilan „ahmoq-ahmoq“ o'ynayverib, charchaganimdan bo'lsa kerak.

Qanaqa o'yin bu, deganing nimasi? Rostdanam hech o'ynab ko'rmaganmisan? Hayotdan to'rt qarich orqada qolibsanku, xi-xi-xi.

To'g'risini aytsam, bu o'yinni o'zim ham bugun o'rgandim. Agar karamlarim bo'lmaganida, kim biladi deysan, haliyam o'rganolmay yurarmidim...

Xullas, inda yotaverib, juda zerikib ketdim. Buning ustiga, mundaq timirskilab ko'rsam, omborchamda tishga ilinadigan narsa qolmabdi. Picha tamaddi qilvolish, bahonada oyoqning chigalini ham yozvolish maqsadida chakal akka chiqdim.

Bir vaqt qaragam, ho' anavi yo'ldan eshakarava ketib boryapti. Chetan¹ning ichi liq to'la karam. Og'zim suvlashib, jig'ildonim likillay boshladi. Odamlarda „Omading yurishsa – ko'miringdan tillo, eshagingdan mullo chiqadi“, degan maqol bor-

¹ *Chetan* – xivichdan to'qilgan kajava, arava chetiga doira shaklida tiklab qo'yiladigan moslama.

ligini buvimdan eshitganidim. Meniyam bir omandim keldi-yu, g'ildiragi chuqurchaga tushgan aravani qattiq silkingan chog'da, katta-katta ikkita karam chetandan tashqariga uchib ketdi. Mudrab borayotgan aravakash buni sezmay qoldi.

Karamlarni ko'zdan panaroq joyga birin-ketindumalati kelib, yeyishni qaysinisidan boshlasam ekan, deb taraddudlandim. Shunda, „Ishkamba“ laqabli qorindor To'ng'iz inqillagan kuyi qarshimdan chiqib keldi.

– Ingq, ingq, karam muborak bo'lsin, Quyonpolvon! – dedi u oldimga yaqinlashib. – Qayoqdan eplashtirding bularni?

Ishkambaning menga bunaqa do'stona muomala qilganini sira ko'rmagandim. Birdan erib ketib: „Topdik-da endi“, deb suzilganimcha iljaydim.

– Judayam ajoyibsan-da, uka, – karamlarga so'lagi oqib tikilarkan, meni maqtashga tushdi Ishkamba. – Bilaman sen shovvozni, men bilan „ahmoq-ahmoq“ o'ynashni mo'ljallab turibsan, ingq. Ishkamba akangni ermak qilib, bir yayramoqchisan-da, a?

Buning qanaqa o'yinligini surishtirgan edim, keksa To'ng'iz „bilaturib, meni kalaka qilyapsan“, deya avvaliga sal ranjigan bo'ldi, keyin shoshmasdan tushuntira boshladi. Uning aytishicha, bu o'yinda ikkita hayvon qatnasharkan. Ulardan biri ovqatlantayotganida ikkinchisi „ahmoq kavshandi-yo, ahmoq

kavshandi-yo“, deb atrofida irg‘ishlab aylangani-cha mazaxlab turarkan. Juda qiziq o‘yin, to‘g‘rimi? Men ko‘p o‘ylanib o‘tirmay, o‘yinga qo‘shilishga rozi bo‘ldim. Ishkamba karamlarni „g‘irs-g‘irs“ qilib yeyishga tushdi. Men uning tevaragida sakrab, „ahmoq kavshandi-yo, ahmoq kavshandi-yo“, deb chapak ura ketdim. Shu desang, masxara qilaverib – tomog‘im, irg‘ishlayverib oyog‘im og‘riy boshladi.

Ishkamba ikkala karamni chiqindi qoldirmay tushirib bo‘lgach, „Ho‘, g‘ilay, o‘zingdan o‘zing namuncha shataloq otasan?“ – deya ko‘zimga o‘q-raydi. Men yana picha „ahmoq-ahmoq“ o‘ynaylik, deb iltimos qilgan edim, u „ingq-ingq, o‘zing ahmoqsan“, deganicha kelgan tomoniga qaytib ketdi. Ortiqcha ahmoq qilganimdan xafa bo‘ldi shekilli.

...Menga bunaqa masxaraomuz iljaymagin-da, oshna. To‘ng‘izni boplaganimga ishonmayapsanmi?

XACHIRNING HIKOYASI

Ot – dadam, Eshak – ayam... Yo‘q, yo‘q, adashib ketdim. Eshak – dadam, Ot – ayam...

Ha, dadam – Eshak! Shuning uchun men Xachirman!

Agar dadam ham Ot bo‘lganida, men toychoq bo‘lib tug‘ilardim. Yo aksincha, ayam ham Eshak bo‘lganida edi, hozir qarshingizda men emas, ketvorgan bir xo‘tik turardi.

Imkon boricha yo toychoq, yo xo'tik bo'lib tug'ilgan yaxshi ekan. Xachirlik nimaligini xachir bo'lgan biladi. Menga juda qiyin. Yaylovga chiqsam, bir tomonda ayam kishnay boshlaydi, bir tomonda dadam hangrab qoladi. Ayamning ketidan chopay desam, unga yetib yurolmayman. Dadamga ergashay desam, maydaqadamligi jonimga tegib ketadi. Bor-e, deyman-u, o'zim boshqa yoqqa qarab baholi qudrat chopib ketaman. To'rg'aylar hushtak chalganlaricha orqamdan ermaklab qolishadi.

Oyoqlarimga boqib, pakana bo'lsam ham, hartugur ayamga tortgan ekanman, deb yurardim. Tunovkun buloqda o'z aksimni ko'rib, bu fikrimdan qaytdim. Tumshug'im bilan quloqlarim xuddi eshaknikiga... e, uzr... dadamnikiga o'xshar ekan. Turxatim ham ikkiyoqlama ekanligini payqab, ichikkandan ichikib ketdim. Qisqasi, na toychoqman, na xo'tik. Katta bo'lganimdan keyin ham odamlar meni otdek choptirishib, eshakday ishlatishsa kerak.

Bularni qo'yib turaylik, muhimroq boshqa bir masala bor. Ko'pdan buyon boshim qotib yuribdi – kishnasammikin, hangrasammikin? Kishnaganim bilan baribir meni hech kim tulpor demaydi. Bor-di-yu, hangrasam, unda chala eshak bo'pqolaman. Menimcha, kishnagan-u hangraganga o'xshaganroq ovoz topganim ma'qul.

...Ho', akasi bo'yidan! Sen shu masalada menga durustroq maslahat berolmaysanmi?

HAKKANING HIKOYASI

Odamlar meni o'g'ri deyishadi. Shuyam gap bo'ldi-yu! Nima, boshqa qushlardan boyib ketgan joyim bormi? Ko'pchilik qatori tirikchilik qilib yuribman-da. O'zinga keragidan ortiqroq narsani o'margan bo'lsam, teshib chiqsin.

Farazlab ko'raylikki, yog'liqqina suzma qatiqni qurut qilishib, oftobga terib qo'yishgan bo'lsin. Tevarakda hech kim yo'q. Masalan, siz o'sha qurutlardan bir-ikkitasini totib ko'rmasmidingiz? Faqat, oliftagarchilik qilmay, to'g'risini gapiring.

Yoki tomga yoyib qo'yilgan yong'oqqa duch kelib qoldingiz deylik. Nega endi undan uch-to'rttagina chaqib ko'rmaslik kerak ekan? Bilaman, shaxsan siz qorinniyam to'ydirasiz, cho'ntakkayam urasiz. Men bechorada esa, cho'ntak degan narsaning o'zi yo'q.

Endi, tuxum masalasiga to'xtalaylik. Qushlarning tuxumini qasddan o'g'irlyaydi deb o'ylasangiz, meni to'g'ri tushunmas ekansiz. Birovlar haqida, o'ylamay-netmay, bo'lmag'ur gaplar aytish odobdan emas. Sizdaqangilarni g'iybatchi deyishadi.

O'zingiz bilasiz, men ashulachiman. Ashulachi bo'lgandayam, mayna-saynalarga o'xshagan xashaki yallachilardan emasman. Terakning uchiga qo'nvolib, bir shaqillashni boshlasam, ovozim yetti mahallaga taraladi. Shunaqa ajoyib ovozingiz

bo'lsa, siz ham kuniga xom tuxum yutib turishni kanda qilmasdingiz...

Iye! Ho' obdastaning yonidagi nima? Pishloqmi? Voy, atirsovun-ku! Yerga tashlab qo'yishibdi-ya. Hoynahoy, odamlarga ortiqchalik qilayotganga o'xshaydi. Atrofda birov yo'qmi?

...Vey, shalpanquloq, nega xo'mrayib qolding? Ko'rib turibsan, havo tobora isib ketyapti. Ozgina sovun yesam, patlarim tulab, sal yengillayman. Axir, men o'zimga kerak bo'lmagan narsani olayotganim yo'q-ku!

CHIYABO'RINING HIKOYASI

Maktabga borishga hech oyog'im tortmay qoldi. O'qituvchimiz borgan sari qiyin savollar berib, miyamning qatig'ini chiqaryapti. Oldingi qatorda o'tirishning xosiyati yo'q ekan. Kuniga elakdan o'taman-da.

Mana, kechagi kunni olaylik. O'qituvchim meni o'rnimdan turgizib, „Xo'sh, ayt-chi, Quyon botqoqqa cho'kayotgan bo'lsa, biz nima qilishimiz kerak?“ – deb so'rab qoldi. „Serqamishroq joyni tanlab, ehtiyotkorlik bilan unga yaqinlashamiz“, dedim men.

– Balli! – dedi o'qituvchimiz.

Bu maqtovdan ko'nglim ko'tarilib, dadil so'zlashga tushdim:

– Judayam yaqinlashib qolganimizda, bir qo'li-

mizda baquvvatroq qamishning tubidan ushlab, ikkinchisini Quyonga cho'zamiz.

– Ofarin! – deya bosh irg'ab iljaydi o'qituvchimiz.

Men baralla sayrashda davom etib: „Quyong panjamizga ilindi deguncha, uni shartta o'zimizga tortamiz“, dedim.

– Tasanno! – sevinganidan qichqirib yubordi o'qituvchimiz. – Balo ekansan! Kallang zo'r ishlayapti! Qani, uyog'ini gapir-chi!

Shu yerga kelganda, nima deyishni bilmay, duduqlanib qoldim:

– Keyin... keyin...

Bu turishim o'qituvchimizga yoqmadi shekilli, birdan qovog'i osildi. Negadir toqatsizlana boshladi. So'ng hozirgina meni „ofarin“layotgan maxluq tuyqus to'nini teskari kiyib: „Quyong changalingda turibdi, xumkalla. Gapga tuzukroq xulosa yasamay-sanmi endi“, deb o'shqirdi.

Men bahomning pastlab ketishidan qo'rqib, picha o'ylanib olgach, „Quyongning terisidagi loylarni tozalab tashlaymiz“, deb mung'aydim.

– Gapniyam, ishniyam cho'zvoryapsan! – so'lagini yutib g'ijindi o'qituvchimiz. – Sen Quyongni mushkul ahvoldan qutqarding, ozod qilding. Oddiyroq tilda aytganda, Quyongga foydang tegdi. Endi Quyongning senga foydasi tegishi kerak. Xo'sh, o'yla-chi?!

Hanuz dudmallanib turganimni ko'rib, o'qituvchimizning battar jahli chiqdi:

– Qaysidir Quyon boshqa bir Quyonga tekinga yaxshilik qilishi mumkindir, – menga yeb qo‘ygudek bo‘lib o‘qraydi o‘qituvchimiz. – Lekin, biz Chiya-bo‘rilarmiz. Bizdagi falsafa boshqacha... O‘zimizga yarasha nafsimiz bor!

Tugalay dovdirab, nima deyishimni bilmay qoldim. Bundan o‘qituvchimizning fig‘oni falakka ko‘tarildir-yu, shartta bo‘g‘zimdan ushlab, meni o‘ziga yaqinroq tortdi.

– Avvaliga Quyonni ozod qilamiz, – ko‘zlariga qon to‘lib chiyilladi o‘qituvchimiz. – Qutqarganimizdan keyin, biz uni mana munday qilib...

U og‘zini katta ochib, o‘tkir tishlarini kekirtagimga yaqinlashtirgan pallada miyam yarq etib ishlab ketdi va bor ovozda: „Yeb qo‘yamiz!“ – deb qichqirdim. O‘qituvchimiz shu zahoti yengil tortib, meni qo‘yib yubordi.

– Borakansan-ku, xumkalla, – chehrasi yorishib, yelkanga qoqdi u. – Chiyabo‘ri deganning gapi mana bunaqa bo‘pti-da!

Ha, bitta „to‘rt“ olguncha, ona sutim og‘zimga keldi.

...Nima deding? Uchta tovuqqa ikkita o‘rdakni qo‘shsak, jami nechta bo‘ladi deysanmi? Bu masalani chiyabo‘richasiga oppa-oson hal qilish mumkin, og‘aynijon. Boshni ortiqcha qotirib o‘tirmaslik uchun ularni xappa yeb qo‘yamiz, qorinda o‘zlari qo‘shilib ketaveradi.

BESHIKTERVATARNING HIKOYASI

Mana shu uvatning hammasi ilgarilari Beshiktervatarlarga qarashli edi. Bir kuni ochko'z Chigirtkalar yoprib kelishdi-yu, biz ov qiladigan joylarni egallab olishdi. Tirikchiligimiz qiyinlashib ketdi.

Avvallari yemishni har qadamda uchratish mumkin edi. Endi kun bo'yi kuyib-pishib o'lja qidirasan-u, topganing oshqozonga jaz bo'lmaydi. Sakrog'ich Chigirtkalar deyarli hamma narsani zahri-mahriga yutib bo'lishdi.

Bu ko'rgiliklar kamlik qilganidek, o'sha chirilloq maxluqlarning do'qchiligini aytmaytizmi. Kecha ov qilib yursam, ulardan ikkitasi qarshimdan chiqib qoldi: bittasi vajavang semiz, boshqasi chakachak oriq. Semizi menga ko'z qirida qarab qo'yib, sherigidan so'radi:

– Anavi so'ljayib turgan narsa nima?

– Dunyoda qalang'i-qasang'ilardan ko'pi yo'q, – dedi orig'i. – Bu yashshamaguram birorta o'rma-lovchidir-da.

Semizi: „So'rab ko'r-chi, nimaga so'ppayib turibdiykin?“ – deya dimog'dorlanib suzilgan edi, orig'i menga ko'zini o'ynatib: „Ho', og'zi bor! Nega biz tomonlarda ivirsib yuribsan?“ – deb shang'illadi.

Bu gaplar menga judayam alam qildi. O'zing tug'ilib o'sgan joyda bo'yin qisib yurishga maj-

bur bo‘lsang-u, buning ustiga, kelgindilar seni goh mazaxlashsa, goh „qayoqdan kepqolding“ deb do‘q urishsa, yurak-yuraging to‘kilib ketmaydimi?

Ho‘ngrab yig‘laganimcha, uyga kirib keldim. Xuni-biyronligimning sababini eshitib, buvim men- ga taskin bera boshladi:

– Xafa bo‘lma, do‘mboqcham, tirikchiligimiz bir nav o‘tib turibdi-ku, shunisigayam shukur qilaylik.

– Yo‘q, buvijon, chidash qiyin, – dedim men. – Tunov kuni bittasi yo‘limni to‘sib, „Bizga o‘xshab chirillashni qachon o‘rganasan?“ deb dag‘dag‘a qi- luvdi, endi boshqalari meni „qalang‘i-qasang‘i“ga chiqarishdi...

Buvim birpas xomush turib qoldi. Keyin chuqur uf tortib, mungli tovushda dedi:

– Chirilloq ochofatlarning urug‘i ko‘p, do‘mboq- cham. Ular bilan ortiqcha o‘chakishma. Zo‘ravon- largayam bir balolik kun bordir.

O‘shanday kun qachon kelarkin, bilmadim. Bal- ki, qish qattiqroq kechib, Chigirtkalarining tuxumi yoppa muzlab qolar. Qo‘shnimiz buvimga shunaqa deytoganday bo‘luvdi.

...Buncha esnaysan, bolakay, uyqi bosyaptimi deyman? Bunaqada qulog‘ingga gap kirarmidi? Mayli, keyinroq dardlasharmiz. Hozir men tebranib turib, baxtiyorlik haqida alla aytaman, sen bir to‘yib uxlab olgin bo‘lmasa.

CHUMOLINING HIKOYASI

Ishkom ostida timirskilanib yurib, daroyi uzumning urug'ini topib oldim. Qurib ketgur zil-zambil ekan, itarib ham, tortib ham joyidan siljitib bo'lmaidi. Tavakkal qilib yelkalab olsammikin, deb turganimda, oldimdan „vish-sh“ etib bir badbashara maxluq chiqib qolsa bo'ladimi!

Enam kechagina yovuz ajdarho haqida ertak aytib bergan edilar. O'sha qonxo'r og'zini katta ochganicha oldimdan chiqib turibdi-yu hozir. U bilan solishay desam, ertakda ajdarhoni o'ldirgan Qilichbotir, afsuski, men emasman. Qo'limda sil-tansa qirq gaz cho'ziladigan qilichim ham yo'q.

Darrov es-hushimni yig'ib oldim-u, muloyimlik bilan unga ta'zim qildim.

– Assalomu alaykum, janob Ajdarho! – dedim.

Ajdarho avvaliga nechundir o'ng'aysizlanib, uyoq-buyoqqa qarab qo'ydi. Keyin birdan ko'krak kerib: „Gar saloming bo'lmasa, ikki yamlab bir yutardim“, deya menga ko'z olaytirdi. Men egilib, qaytadan ta'zim qildim.

Bir vaqt, boshimni ko'tarib qarasam, zumgina oldin qarshimda gerdayib turgan ajdarho yo'q. U janobning yerda yotgan barg ostiga shosha-pisha kirib ketayotganini arang payqab qoldim. Gap nimada ekanligini anglab ulguranim yo'q ediki, osmondan bir pahlavon uchib tushib, gursillaga-

nicha yerga qo'ndi. Uning shabadasidan uch-to'rt yumalanib, yana oyoqqa turdim.

Pahlavon to'satdan patlarini hurpaytirib: „Ko'kqurt qani?“ – deb so'radi mendan. Endigina so'zga og'iz juftlaganimda, bexos shamol ufurib, boyagi barg pildirab uchdi-yu, Ko'kqurt ismli ajdarho yalangda qoldi. Pahlavon shu zahotiyuq hamlaga hozirlanganini ko'rib, uning Qilichbotir ekanligini fahmladim. Enamning ertakda so'ylaganlari rost bo'lsa, ular endi qirq kecha-yu qirq kunduz jang qilishadi deya bezillab turgan edim, Qilichbotir bir kalla solishdayuq ajdarhoni sulaytirib qo'ydi.

– Qoyil, Qilichbotir! – deb qichqirdim men, zavqlanib ketib.

– Og'zingga qarab gapir! – kutilmaganda meni jerkib berdi pahlavon. – Meni nega boshqalar bilan adashtiryapsan, tirrancha? Akkang qarag'ay yetti iqlimga dong'i ketgan mashhur Chumchuq polvon bo'laman-a!

U shunday deya, janob ajdarhoni tishlab olganicha, yana osmoni falakka ko'tarildi.

Shu topda enamning yoniga shoshilyapman. Men unga ertak emas, Chumchuq polvon haqida o'z ko'zim bilan ko'rganlarimni aytib bersam, sezib turibmanki, og'zi lang ochilib qoladi.

...Xo'p, xayr, birodar. Sen ham bu g'aroyib hikoyani o'rtoqlaringga so'zlab berib, ularni yoppasiga angraytirib qo'ysang-chi.

MUSHUKCHANING HIKOYASI

Odamlar „Mushuk ham tekinga oftobga chiqmaydi“, degan maqol to‘qishganmish. Bu bekorchi gap bo‘lsa kerak deb o‘ylayman. Masalan, shaxsan men har kuni tomga chiqvolib, oftobda isinaman, lekin buning evaziga hech kimdan hech qanaqa haq talab qilgan emasman.

Tomda yotib, ba‘zan uzoq-uzoqlarga termilib qolaman. Yer yuzi poyonsiz deyishadi. Bu gapga ishonish uchun dunyoga tomdan turib qarash kerak ekan. Men atrofni yaxshilab ko‘zdan kechirib chiqqanimdan keyin, yer yuzi mana shu tomga qaraganda kamida o‘n besh marta katta bo‘lsa kerak, deb o‘ylab qo‘ydim. O‘n besh marta-ya!

Tomda yotishning tag‘in bir foydali tomoni shundaki, bu yerdan hovlining hammayog‘i kaftdek ko‘rinib turadi. Kecha mo‘rining yonida yotib, tandir ostidagi kavakdan allanimaning pildiraganicha chiqib kelayotganini payqab qoldim. Mundoq qaragam, kap-katta bir Sichqon uyalmay-netmay kalish chaynab o‘tiribdi. Achchig‘im qo‘ziganidan, dumim xoda bo‘lib, junlarim hurpayib ketdi. Miy-yov!

Vag‘illagan kuyi o‘zimni tomdan tashladim. Haligi kalishxo‘r nonushtani to‘xtatib, juftakni rostlab qoldi. Unga yetib olib, endigina tappa bosaman deb turganimda, oldimdan yer yutgur Qoplon chiqib qolsa bo‘ladimi. U vopira-vop qilib

menga tashlangan edi, o‘zim sichqonga aylan-dim-qoldim.

Qochib borayotib qarasam, tandirning yonida cheti siniq sopol tog‘ora to‘ntarilig‘ turibdi. O‘qdek uchib borib, o‘zimni o‘shaning tagiga urdim. Qoplon tirqishdan tumshug‘ini suqib, rosa irilladi. Bundan foyda chiqmagach, orqa oyoqlari bilan tog‘oraning ustiga tuproq changita boshladi. Itliging qo‘zimay o‘lgur-ey!

Qoplon qaytib ketganidan so‘ng olam birdan jimjit bo‘ldi-qoldi. Shunda tog‘ora ostida birovning „pish-pish“ nafas olayotgani qulog‘imga chalindi. Mundoq yonga o‘grilsam, bir chekkada hansiragani-cha boyagi Sichqonboy turibdi. Mendan qo‘rqibmi, itdan qo‘rqibmi, uyam to‘g‘ri shuyoqqa qarab qochgan ekan. Donishmand bobom: „Nodon qarshingda turgan bo‘lsa, sen aql bilan ish ko‘r“, der edilar. Tezda shu o‘gitga amal qildim. Go‘sh-tidan kalish hidi anqib turganini hisobga olmaganda, yog‘liqqi-na Sichqon ekan, maza qilib yedim.

Voy, esi past Sichqon-ey, boshqa joy qurib ket-gandek, kelib-kelib, tog‘oraning tagiga berkinganini qarang. Kallavaram-da. Bilmaydiki, yer yuzi mana shu siniq tog‘oraga qaraganda, kamida ming marta katta. Hatto, bir yarim ming marta katta bo‘lishi-yam mumkin!

...Og‘ayni, sen ham yer yuzini o‘zingcha hech chamalab ko‘rganmisan?

QURBAQANING HIKOYASI

Qur-r, vaq! Meni tanidingizmi? Ha, men o'sha boshi yapaloq, ko'zi shapaloq Qurbaqaman. Laqabim – Vaqvaqato'ra!

Ko'rib turibsiz, vaqtim choq. Bo'lmasam-chi! Hozirgina ikkita bo'rdoqi pashshani tutvolib, shappa-shuppa yamlab qo'ydim. Endi hovuzga kalla tashlab, bir cho'milsammikin deb turibman. Men sizga aytsam, qorin to'yganidan keyin chalqanchasiga suzib yurishning ham o'ziga yarasha gashti bor. Qancha ko'p suzsang, shuncha lanj bo'lasan. Ana undan keyin, baqato'nga o'ranvolib, miriqib uxlash mumkin.

Biroq, shunisi yomonki, uyqudan uyg'ongan chog'ingda qorning qaytadan ochqab qolgan bo'ladi. Shunda, tarvayib bir kerishasan-u, ko'zing jovdirab, yana ovqat axtarishga tushasan.

O'tgan kuni uyqusirab turib, bir sayoq Chumakarini yutib yuboribman. Itpashshaga o'xshatibmandam. Bir vaqt ichak-ichaklarimga igna sanchishni boshladi. Qurillab dodlaganimcha, satta paqir bo'yi sakrab, o'zimni yerga uraman deng. Ari chaqishini qo'ymaydi, men – qurillashimni. Yo'q, xayriyat, oxiri oshqozonimgayam bitta igna sanchdi-yu, shundayicha butunlay hazm bo'pketdi.

Baloyi azimdan qutulib olganimdan so'ng, mundaq qaragam, sayroqi qushlarni qafasda boqib yura-

digan sariqsoch bola menga suqlanib tikilib turibdi. Boya tinmay qurillayotganimda, chamasi, shirali ovozim unga yoqib ketgan bo'lsa kerak. Qilig'ing qur-r-g'ur bolakay sayroqi qushlarga qo'shib, meniyam bironta qafasga solib qo'ymasin, dedim-u, hovuzga qarab ura qochdim. Men sizga aytsam, qafasda yotib tayyor ovqat yegandan ko'ra, erkin yurib, och qoringa ari yutgan ming marta afzal.

...Bu hikoyani aytishdan maqsadim, o'rtoqchilik hurmati seni ogohlantirib qo'ymoqchiman, toybola. Maslahatim shuki, uyqusirab turib ovqat yeyishga odatlana ko'rmagin, buning oqibati judayam yomon bo'larkan.

JO'JANING HIKOYASI

Mana, eson-omon tuxumdan chiqib oldim. O'ziyam, tor joyda qisilib, qorong'ida o'lgudek zerikib ketuvdim.

Mendan keyin ukalarim ham tuxumlarini birin-ketin pachoqlashga tushdilar. Yorug'likka chiqishgach, anchagacha ko'zlarini ocholmay turishdi. Shumshayib o'tirishlarini ko'rib, kulging qistaydi.

Hozircha oltitamiz. Men-u, yana bittamiz o'g'il, qolgan to'rttasi qiz. Yettinchi tuxum haliyam singani yo'q. Ayam bechora bundan xavotirda. Dam tuxumni bosib yotadi, dam unga asta quloq solib ko'radi — jimjit. Qachongacha yotar ekansan, deb qo'yaman

o'zimcha. Qayoqqa borardi, baribir chiqadi. Keyin, dadamdan bir kaltak yeyishi bor bu yalqovning.

Ha, aytganday, judayam zo'r dadam bor-da. Boshida qip-qizil toj, bitta-bitta qadam tashlab yurishini ko'rsang, havasing keladi. Ko'p gapirmaydi, faqat ba'zan ko'kragini kerib turib, ma'nodor qichqirib qo'yadi: „Chi-chi-chiy chiy-y-y!“

Yo'q, o'xshatolmadim. Tilim kelishmayapti.

Ayamning aytishiga qaraganda, shu yaqin-atrofdagi xo'rozlar dadamni ko'rdi deguncha, chumchuqlardek tiraqaylab ketisharkan. Lekin, ochig'ini tan olsam, Chumchuq nimaligini o'zim ham unchalik tushunolmay turibman. Uni qo'ying, buni qo'ying, payti kelib, men ham dadamdek polvon bo'pketsam-a!

E, xayriyat, ana, yettinchi tuxum ham yorildi. Iye-ye! Bunisi kim bo'ldi endi? Na menga o'xshaydi, na ukalarimga. Tumshug'i yap-yapaloq, oyog'iyam boshqacha – panjalarining orasida pardasi bor. Voy, tavbangda ketayin-ey!

– Bu o'rdak-ku! – deya birdan shovqin soldi ayam. – Menga o'rdakning tuxumini bostirishibdi. Muttahamlar!

Dadam kenjatoyga hafsalasiz kayfiyatda qarab qo'ydi-yu, indamay yuzini o'girdi. Kenjatoy bo'lsa, e yo'q, be yo'q, chopganicha borib, o'zini suv to'la jomchaga otdi. Bir-ikki sho'ng'ib olgach, gerdayganicha suzishga kirishdi.

Oxiri aytganim keldi – betasir kichkintoy dadamning bitta tarsakisini yedi-yu, jomchadan chetga uchib tushdi.

Boshqalardan kattaroq bo‘lganim uchun, ularni tergab turishga haqqim bor. Shuni hisobga olib, tarsakidan zada yemay, yana jomchaga tirmashayotgan kenjatoyga qarab o‘shqirdim:

– Vey, o‘rdak! Qoch jomchanning oldidan!

Go‘yo gapimga tushunmayotgandek, bezrayib turishini qarang. Yapaloq tumshug‘ingdan o‘rgildim seni! O‘rdak bo‘lsang, o‘zingga!

... Oshna, uqtiribroq ayt-chi, O‘rdak degani nima o‘zi?

XO‘TIKNING HIKOYASI

Ko‘p narsaga qiziqaman. Shu tufayli kechalari uxlamasdan o‘ylanib yotaman. Hozircha kalam balodek ishlab turibdi, farosatim joyida. Men bilan u-bu narsalar to‘g‘risida bir-ikki og‘iz gaplashsangiz, ishonchim komilki, zehnim o‘tkiriligini sezib, hang-hang... yo‘q, hang-mang bo‘pqolasiz.

Siz, masalan, nima uchun chaqmoq chaqib, keyin momaguldirak bo‘lishini bilasizmi? Qo‘ying, xijolat tortmang, buni o‘zim tushuntirib qo‘ya qolay.

Xullas, bulutlar suzib boraveradi, suzib boraveradi, suzib boraveradi, oxiri birdamas-birda tog‘ning cho‘qqisi bilan to‘qnashadi. Agar ikkita

chag'ir toshni bir-biriga urib ko'rgan bo'lsangiz bilasiz, bunday paytda „chars-churs“ o't chaqnaydi. Ana sizga chaqmoq! Bulut cho'qqiga urilganidan keyin, o'z-o'zidan ma'lumki, hammayoq larzaga keladi. Qarabsizki, qanordek-qanordek toshlar guldiganicha pastga qarab yumalay boshlaydi. Ana sizga momaguldirak!

Ha, bu ancha chigal masala. Hammaning ham tezda fahmi yetavermaydi. Keling, sizga boshqa osonroq savol berayin. Qani, ayting-chi, nima uchun aravaning g'ildiragi yumalog'-u, derazaning ko'zi to'rtburchak? Eha-a-a, shuniyam bilmayman deng? Mayli, bunisiniyam o'zimiz uqtirib qo'yaylik bo'lmasa.

Xo'-o'-sh... Umringizda biror marta yumaloq oynakni ko'rganmisiz? Bilaman, ko'rmagansiz...

Bunaqasini hech kim ko'rmagan. Chunki, odatda, oynaklar korxonadan to'rtburchak qilib chiqariladi. Shunday bo'lgandan keyin, derazaning ko'zini ham o'sha oynakka moslashtirib, to'rtburchak shaklda yasashga to'g'ri keladi. Aravaning g'ildiragiga esa oynak solinmaydi, shuning uchun u yumaloq. Mana, gap qayerda!

... Ho', bolakay, menga qarab nega xo'shshayi-i-b qolding? Biron-bir jumboqqa aqling yetmay turibdimi deyman-da. Savoling bo'lsa, tortinmay so'rayver, men hamma narsani bilaman.

QOVOG‘ARINING HIKOYASI

Bir uchishda bug‘doyzorning ustidan to‘xtamay o‘tib ketishni niyat qilgan edim, bo‘lmadi. Yarim yo‘lda motorim qizishni boshladi-yu, birdan tezligim kamayib, noiloj pastga sho‘ng‘idim. Dirillaganimcha borib urilganimda, bug‘doy poyasi kamalakdek egilib, men tirmashib turgan boshoq yerga tegdi, so‘ng, hayinchakda uchgandek, yana balandga ko‘tarildim. Qarang-a, buyoqda tap-tayyor o‘yin bor ekan-u, bilmasdan yurganakanman. Endi bekorchilikda mana shunaqa „halov tuya“ o‘ynab tursam bo‘larkan.

Hozir vaqtim ziq. Ho‘ pichanzorda Ninachi bilan uchrashishim kerak. Uning ota-onasi meni mehmonga chaqirishibdi. Qani, borib, ninachilarning ovqatidan ham bir tatib ko‘raylik-chi.

Ninachi bilan juda g‘alati vaziyatda tanishib qoldim. Ilgari kuni pichanzordagi kurmaklardan biriga qo‘nib dam olib tursam, sochiga ko‘k latta bog‘lagan bir qizaloq yonimdan oyoq uchida ehtiyotkorona odimlab o‘tib qoldi. Orqaroqda kelayotgan bolakay esa: „Vertolyot kichkina ekan, avaylab ushlagin“, deb pichirladi unga.

Vertolyoti nima ekan, deb mundoq qarasam, nariroqdagi qiyoqning uchida chiroyli bir Ninachi qo‘nib turibdi. Qizaloq barmoqlarini ombir qilvolib, uning ortidan asta pisib boryapti. Men qanotlarimni

zirillatganimcha Ninachi tarafga otildim-u, dumiga bir kalla solib o'tib ketdim. Ikkalamiz birin-ketin havoga ko'tarildik.

– Namuncha anqayasan, oshna? – Ninachiga qichqirdim, uchib borayotib. – Anavi pismiqlar seni ushlagani poylab kelishayotuvdi!

Shunda, boyagi bolakay pastdan turib: „Hap senimi, bombardimonchi!“ – deya menga musht o'qtaldi. „Bombardimonchi“ nimaligini aniq bilmayman-u, taxminan aytganda, bu – chaqimchilarga qo'yilgan yangicha laqab bo'lsa kerak. Topdimmi?

Gapning qisqasi, o'shandan beri Ninachi bilan inoqlashib ketdik. Mana, bugun – mehmondorchilik.

...Xohlasang, seniyam birga olib borishim mumkin, og'ayni chalish. Lekin, boradigan bo'lsang, avval motoringni yaxshilab sovutib ol.

SUVARAKNING HIKOYASI

Mish-mishlarga qaraganda, bir zamonlar bu yerda jangovar qo'rg'on bo'lgan ekan. Urushlarda buzilib-buzilib, qor-yomg'irlarda nurab-nurab, undan mana shu bir parchagina devor qolibdi xolos. Bu devor shunaqayam serkavakki, pastdan turib boqsang, shaharlardagi ko'pqavatli binoga o'xshab ko'rinadi. Ana shu binodagi xonalardan bittasida men yashayman.

To'g'risini aytsam, qo'shnilarim ichida istarasi issiqrog'i o'zimman. Masalan, o'ng tarafimdagi xo-

nada Buzoqboshi, chap tomonimda Kaltakesak tura-di. Ikkovi ham bir-biridan badbashara. Tagimdagi xonada istiqomat qiluvchi Qirqoyoqqa kelsak, yanayam tasqararoq. Ba'zan, qadam olishiga razm solib, oyog'ing saksonta bo'lgandayam, baribir menchalik poyga chopolmaysan, deb o'ylab qo'yaman.

Qo'shnilarim orasida eng turqi sovug'i, bu – Chayon. Siz faqat uning aftini ko'rgansiz, ammo hali gaplashmagan bo'lsangiz kerak. Gaplari sumbatidan ham sovuq!

Bundan uch-to'rt kun oldin bu ablah ta'bimni shunaqayam tirriq qildiki...

O'sha kuni, odatdagidek, novvoyxonaga borib, „hayov-hayov“lab uvoq yedim. Ko'zim to'yib, nafsım qonib, qorinni chirmanda qilganimcha uyga qaytib kelayotsam, yo'lda to'satdan yomg'ir shivalab qoldi. Yugurib borib, ariqcha yoqasidagi zahar zamburug'ning tagiga kirib oldim. Bir mahal qayoqdanam Chayon paydo bo'ldi-yu, halloslab kelib, uyam zamburug'ning ostiga suquldi. Orqa oyog'imni bosganicha, taqqa to'xtadi. Boldirlarım qirsillab ketgan bo'lishiga qaramay, tishni tishga bosib, sekingina ming'irladim:

– Ho', aka, oyog'ingizning tagidan chiqib ket-sam, maylimi? – dedim.

Shunda, Chayon cho'chib yonga o'grildi-da, meni ko'rib, birdan dumini gajak qildi.

– Mog'or kiyimda nega menga suykalasan, vey? – deb o'shqirdi u. – Yo'qol ko'zimdan!

Keyin, o'xshatib turib, ketimga bitta tepsa bo'ladimi! Quymichimdan o't chiqib ketdi.

U kaltafahm bilan adi-badi aytishib o'tirmadim. O'zimni zo'rg'a bosib, sekin yo'lga tushdim. Uyga yetib kelgunimcha shalabbo bo'lib ketgan ekanman, tuni bilan isitmalab chiqibman deng.

Ha, bu Chayon degani shunaqa maraz maxluq. U bilan qo'shnicilikni allaqachon yig'ishtirib qo'rganman.

...Mana, tanishib ham oldik. Yana biz tomonlarga kelib qolsang, tortinmasdan to'g'ri uyimga kirib boraver, bolakay. Manzilimni yozvol: buzuq qo'rg'on, eski devor, chapdan o'n ikkinchi kavak. Yozib bo'ldingmi? Qani, bir ko'ray-chi... Mana shunaqa-da, men o'n ikkinchi kavak desam, sen o'n yettinchini yozibsang. O'chir! O'chir darrov! Bilasanmi, o'n yettinchi xonada kim turadi? U yerda o'sha la'nati Chayon yashaydi-ya!

TOSHBAQANING HIKOYASI

Dushanba og'ir kun deganlari to'g'ri ekan. Bugun havo shunaqayam isib berdiki, nafas olsang, xuddi cho'g' yutayotgandek bo'lasan. Hali hech qancha yo'l yurganim yo'g'-u, sillam qurib, tomog'im qaqrab ketdi.

Odamlarning bolalariga maza-da. Ular bunaqa paytda salqin joyni topvolishib, muzdek sharbat ichib o'tirishadi, yo bo'lmasa, burunlarini tortib-

tortib, muzqaymoq yalashadi. Umuman, toshbaqa bo'lib ming yil sudralgandan ko'ra, odam bo'lib yuz yilgina yashagan ma'qul ekan.

Sezib turibman, shunchalik holing bor ekan, safarga chiqishni senga kim qo'yibdi, deb o'yla-yapsiz.

Ho' bo'yterakni ko'ryapsizmi? O'sha tomonda bitta xolam bor. Xolamning kenja chevarasi qadr-don oshnam. Kelasi dushanbada o'sha kichkintoy o'rtog'im bir yuz o'n yoshga to'ladi. Uni tabriklagani ketyapman.

Nega menga bunaqa qaraysiz? Bir hafta oldin yo'lga chiqqanimdan hayron bo'lyapsiz shekilli? Nima, men ayg'irmidimki, oyog'imga taqa qoqvolib, tosh yo'ldan shaqira-shuqur chopib ketsam? Orqamdan it quvlasayam, bo'lgan-bitganim shu.

Ana xolos, gap bilan bo'lib, qumloqqa chiqib qolibman-ku. Hammadan ham anavi do'nglikka to'g'ri kelib qolganimni ko'rmaysizmi. Ishlar cha-toq endi. Bunaqa do'nglardan ko'-o'-p pand yeganman. O'lib-tirilib tepaga chiqdim deganingda, bir sirg'anasan-u, o'zingni yana pastda ko'rasan.

...Umringda birovga yaxshilik qilganmisan, do'stim? Malol kelmasa, meni do'ppingga solib, ana shu do'ngdan o'tkazib qo'ygin. Nima bo'lgan-dayam, yaxshi niyat bilan yo'lga chiqqanman, ziyo-fatdan quruq qolmayin tag'in.

ULOQCHANING HIKOYASI

Ota-onamdayam, o'zimdayam soqol bor. Bir qarashda, uchalamiz bir xilga o'xshaymiz. Lekin, judayam unaqa emas. Masalan, dadamning bo'yniga qo'ng'iroq osib qo'yilgan, ayamning bug'ularnikidan ham chiroyliroq burama shoxi bor, mening esa chap ko'zim shilpiq. Qanday kasalim bor demang, „Karamga kunjara qo'shib yesang, dorisi – shu“, deya hammaga bir xil javob qiluvchi keksa Taka-tabibning taxmini to'g'ri chiqsa, ko'zim kuzga yaqin tuzalib ketishi kerak.

Yaylovimizda Maymun degan betasir maxluq paydo bo'lmasidan ilgari ikkala ko'zim ham soppa-sog' edi. Ozgina ehtiyotsizlik qilib, boshimga shu ko'rgilikni orttirib oldim.

O'shanda erta bahor edi. Har galgidek, bizni saharlab o'tloqqa haydashdi. Serkavoy degan nomi bilan faxrlangandan-faxrlanuvchi dadamning ortidan saf tortib, qo'ng'iroq tovushiga quloq solganimizcha yo'lga tushdik. Buloq bo'yidagi tog'olchanning ostidan o'tib borayotgan vaqtimizda „zuv-v“ etgan ovoz eshitilib qoldi. Kattakon archa bujuri toshdek uchib kelib, dadamning qoq kallasiga tarsillab tegsa bo'ladimi!

Dadam sho'rlik bir shataloq otdi-yu, tomog'i yirtilgudek bo'lib ma'rab yubordi. Amaldorning bunaqa ahvoli chetdan juda kulgili tuyular ekan.

Mundoq qaragam, nariroqdagi archaning baland shoxida bir tasqara hayvon tirjayib o'tiribdi. Ko'zlari bejo. Men: „Anavi shaytonni qaranglar!“ – deb qichqirgan edim, Taka-tabib: „Be-e-e, bu Maymun-ku“, deya burnini jiyirdi.

Dadamning alamini olish uchun qo'y-qo'zilar-ni ikki tomonga surib, picha orqaga tisarildim-da, tapira-tupur qilganimcha borib, jon-jahdim bilan archaga kalla soldim. Maymun shoxdan uzilgan olmadek tap etib oldinga tushsa kerak, deb o'ylovdim. Yiqilmadi battol. Taajjublanib tepaga qaraganimni bilaman, u afting qurg'ur shuni poylab turgan ekanmi, qo'lidagi archabujur bilan o'xshatib sopqoldi-ku. Chap ko'zimdan o't chaqnadi. Behush yiqilib qolibman deng.

Keyin surishtirsak, o'sha Maymun hayvonot bog'idan qochib kelgan ekan. Odamlar uni ertasi-gayoq ushlab ketishibdi.

Chakki bo'libdi-da. Shu yerda yurganda, u ajina-bashara bilan yakkama-yakka solishib ko'rardim. O'ziniyam bundan keyin qo'liga archabujur ushlaymaydigan qilvorardim-da.

...Sochingni tarab-tarab turishingga qaraganda, sen ancha madaniyatli bolaga o'xshaysan. Hayvonot bog'igayam borib tursang kerak, a? Yana borib qolsang, o'sha Maymunga aytib qo'y, agar qo'limga tushsa, naq jig'ini ezib tashlayman. Keyin, o'zing ham chap ko'zingga ehtiyot bo'lgin, xo'pmi?

SUVKALAMUSHNING HIKOYASI

Cho'rtanbaliqlarni yaxshi bilaman, birovni nazar-pisand qilishmaydi. Tarvaqaylagan mo'ylovlardan quvonishadi shekilli. Ularda bor mo'ylov bizdayam bor, lekin shu paytgacha begonalarga ortiqcha gerdaymaganmiz.

Men, hatto, o'zimdanda kichik Tangabaliqlarniyam hurmat qilaman. Mabodo, qornim ochib qolsa, ulardan birortasini yaxshilikcha tutib olaman-da, hech bir qo'pollik ishlatmay, silab-siypab turib, pok-pokiza yeb qo'yaman. Manavi boshqa gap. O'zgalarga nohaq ozor berishning nima keragi bor? Zo'ravonlik qilib hali hech kim baraka topmagan. Jumladan, Cho'rtan ham baraka topmadi.

Uchiga chiqqan zo'ravon edi Cho'rtan. Yomonning bir qiligi ortiq deganlaridek, mening asabimga tegmasdan turolmasdi. Tashqarida uchrashib qolsak, ko'rmaganga olib, dumida biqinimga bir turtib o'tardi. Ichkarida yotsam, inimning og'ziga kelib, suvni ataylab loyqalata boshlardi. Bir narsa deyay desam, gavdasi menga ikkita keladi.

Oxiri jonimdan o'tib ketdi. Kecha: „Ke, nima bo'lsa bo'lar!“ – dedim-u, baqato'ning tagiga kirib olib, uning yo'lini poylashga tushdim. Bir mahal so'ljayganicha suzib kepqoldi. Tepamdan o'tayotgan chog'i, bir sapchib, bo'g'zidan kirt tishlab oldim. Jon shirin-da, bir zum tipirchilab

turdi, keyin sulaydi-qoldi. Tevaraginga olazarak qarab qo'yib, uni sekingina inimga sudrab kirdim. O'ziyam toza yetilgan ekan, kechadan beri yeb tugatolmayman.

Ertalab, quyuq nonushtadan keyin tashqarida kerishib tursam, yonimdan yalpayganicha Zog'orabaliq o'tib qoldi. U oldimda to'xtalib: „Qo'shning Cho'rtazbek ko'rinmaydimi?“ – deya shamador savol berdi. Men chaynalib o'tirmay „sayr-u sayohatda yurgandir-da“, deb, tish kavlashni bemalol davom ettirdim.

Shunaqa ezmalarni jinim suymaydi. O'zing sog'omon qiltinglab yurganingga shukur qilsang-chi, lodon. Boshqalar bilan ishing nima?

Harqalay, Zog'orabaliqqa qisqa javob qilganim yaxshi bo'ldi. Dadam rahmatli „ko'p yegin-u, kamroq gapirgin“, derdilar. Haqiqatan ham, yuzta gap gapirgandan ko'ra, bitta baqa tutib yegan ma'qul. Gap bilan qorin to'yarmidi?

...Mana, hammasini o'z qulog'ing bilan eshitding. Xo'sh, oshnaginam, mening xulq-atvorim haqida nimalar deya olasan?

ECHKIEMARNING HIKOYASI

Timsohning jiyaniman. Bir davrlar daryoda tog'am bilan birga yashardik. Qurg'oqchilik yillari suv tuyqusdan kamayib ketdi-yu, ikkalamiz tor joyda juda qisilib qoldik. Buning ustiga, tog'am ori-yatinga tegadigan bir-ikkita gap aytib, g'ashimni keltirib qo'ydi. Shundan keyin, „hayyo-huyt“ deb, cho'l-biyobonga bosh olib ketvordim.

Dastlabki oylarda jaziramaga chidayolmay, tomog'im qaqrab yurdi, so'ng bora-bora ko'nikib qoldim. Sahro daryo emas, bu yerda yashaydigan jonzotlar sanoqli. Agar epchilroq bo'lmasang, ochingdan xarom o'lasan. Shu bois, kalamushdan tortib qo'ng'izgacha birvoshdan tutib yeyaverdim. Gap o'rtamizda qolsin-u, bir kuni, payt poylab turib, kasallanib yotgan Chiyabo'riniyam shippa gumdon qildim. Xayriyatki, uning bezori oshnalari buni payqamay qolishdi.

Qishloq tarafga borishni o'rganib olganimdan keyin, yangi bir hunar orttirdim. Echki degan yuvvoshgina jonivor bo'larkan, emsang indamay tura-veradi-da. Yo qo'rqqanidan taxta bo'p qoladimi, bilmadim. Lekin, soqolchangdan akang aylangur-ning suti shunaqayam shirin, shunaqayam to'yim-lik, yaxshilab emib olsang, ikki kun ovqatlanmay yuraverasan.

Afsuski, bu xursandchiligim uzoqqa cho'zilma-di. Odamlar echkini emib turganimni ko'rib qo-

lishib, meni biram achitib so‘kishdi, biram tiraqaylatib quvishdiki, eson-omon qutulib ketganimga hanuz shukur qilaman.

Timsoh degan dabdabali nomim ana o‘shandan so‘ng rasvo bo‘ldi. Odamlar menga „Echkiemar“ degan laqab tirkashdi. Nafsi buzuvchilikning oqibati yomon bo‘larkan, mana, oxiri sharmandali laqab orttirib oldim.

...Jon, o‘rtoqjon, shu odamlar bilan bir gaplashib ko‘rmaysanmi? Agar, ular meni qaytadan Timsoh deb atashga rozi bo‘lishsa, men ham bugundan boshlab o‘shalarning echkisini emmaganim bo‘lsin. Bunga ko‘nishmasa, o‘zlaridan ko‘rishsin!

1978–1983-yillar

HAKKA XOLANING IG'VOLARI

BAHROM HAQIDA IG'VO

Turishini qarang – qo‘li cho‘ntakda, og‘zi quloq‘ida. Xuddi birov tekinga xo‘rozqand berayotgandek iljayadi. Undan ko‘ra, uyga kirib “Alifbe”ni titkilasang-chi, ko‘chada nima bor senga.

O‘taketgan qizg‘anchiq bola shu Bahrom. Tuncun kun qarab tursam, bir qo‘lida sumka, bir qo‘lida pashmak, shipillaganicha maktabga ketyapti. Sumkaga boqib afti bujmaysa, pashmakka qarab chehrasi ochiladi deng.

– Ho‘, Bahromboy, – dedim unga, – qo‘lingda narsani ikkiga taqsimlasak qalay bo‘larkin?

To‘g‘ri-da, hozirgi maktab bolalar judayam olg‘un. Birpasda boringni shimo qilishadi. O‘zingga hembalo qolmaydi.

Galvars bola bunga tushunarmidi? Ko‘nmo‘l ochko‘z. Shundan keyin, mana bo‘lmasa, dedim shartta uning sirini ochib tashladim. Qanaqa deysizmi? Hali eshitmaganmisiz? Mayli, aytsaytaqolay, siz ham o‘zimizdansiz.

Aniq bilamanki, bu yil birinchi sinfga o‘ttizinchisentiabrgacha tug‘ilgan bolalarni qabul qilish Bahrom esa, to‘rtinchi oktabrda tug‘ilgan. Bu yam aniq bilaman. Shunga qaramay, to‘palon u ham maktabga ilashib qoldi. Bilsam-bilmasa o‘qituvchilari uning hujjatini tuzukroq tekshir ko‘rishmagan. Bolaning aqli kalta bo‘lsayam bo‘yi qurg‘ur balandgina. Ana shu bo‘yiga qar

turib, uni bilmasdan maktabga opqo'yishgan deb o'ylayman.

Qisqasi, Bahrom qizg'anchiqning sir-asrorini bir-ikkitasiga sekin shipshitib qo'ydim. Dunyoda siz bilan menga o'xshagan maydagaplar ko'p. Bit-tasi bo'lmasa boshqasi bu sirni oxiri maktab direktoriga yetkazishi turgan gap. Shundan keyin, hujjat tekshirish boshlanadi. Bir vaqt qarabsizki, kelasi yilgacha xayr, deyishib, Bahromboyni maktabdan o'chirib yuborishadi. O'shanda bir yayrab ermak qilamiz-a uni?

Farosat yo'q-da bolada. Agar farosati bo'lsa, kelib-kelib, Hakka xoladan bir cho'qim pashmakni ayab o'tirarmidi? Battar bo'lsin!

IKROM HAQIDA IG'VO

Oldinlari uni tuppa-tuzuk bola deb yurardim. Endi bilsam, tarbiyasi judayam bo'sh ekan. Yaxshi tarbiya ko'rgan bolalar qotirilgan hakkani tomosha qilgani ataylab muzeyga borishadi. U bo'lsa, tirigini ranjitib o'tiribdi-ya.

Kecha u dikonglaganicha tomorqaga kirib kelib, tovuqlarga makka sepdi. Keyin eshak olmaning tagiga borib, shoxga kesak ota boshladi.

Qarasam, makka ko'p, tovuqlar oz. Bir chekkadan sekin davraga kirib, rizqimni terib yeyishga tushdim. Ertalab go'ngtepada chalaroq nonushta qilgan ekanman, ishtaham shunaqayam ochilib ketdiki!

Bazm avjga mingan pallada “g‘uv-v” etgan to-vush eshitilib qoldi. Chumchuqdek keladigan bir kesak shundoqqina tumshug‘inning yonidan uchib o‘tib, qarsillaganicha katakning eshigiga urildi. Tovular jon halpida har tarafga qochib qolishdi. Men bu chog‘da allaqachon terak bo‘yi balandlikka chiqib olgan edim.

O‘ylaganim sari menga shunisi alam qiladiki, yegan bo‘lsam, tovuqlaring donidan yebman-da, Ikromga nima? Men sizga aytsam, dunyoda hasad-go‘ylikdan yomon narsa yo‘q. Bunaqalar o‘ziyam yemaydi, birovgayam bermaydi. Dardi bedavo-da.

Avval aytmam ham, endi aytaman. Uning laqabi – “Sariqvoy”. Bir marta “sariqvoy” desangiz, g‘ashi keladi. Ikki marta aytsangiz, baqirib beradi. Uchin-chisida dunyoni boshiga ko‘tarib yig‘lashga tushadi.

Shunchaki qiziqchilik uchun bir jig‘iga tegib ko‘rmaysizmi?

NODIRA HAQIDA IG‘VO

Chetdan qarasangiz, yuvoshgina qizaloqqa o‘x-shab ko‘rinadi. Aslida, judayam mug‘ombir. Had-dan tashqari mug‘ombirligini shundan ham bilsa bo‘ladiki, o‘zi bir og‘iz gapirolmaydi-yu, hamma gapga tushunadi. Masalan, choynakka tegma, de-sangiz o‘zini go‘llikka solib, indamay o‘ynayvera-di. Lekin, qand yeysanmi, deb so‘rab ko‘ring-chi. Tezda tushunib, shosha-pisha bosh qimirlatmasa, mayli, patimni yulib tashlang.

Ertalab u, ochiq qolgan uy eshigidan uyoq-buyoqqa mo'ralab olgach, tetapoya bosganicha ayvonga chiqib keldi. Xurmoning ustidan aniq ko'rib turibmanki, qo'lida bir bo'lak pishloq ham bor, uni yo og'ziga solmaydi, yo bo'lmasa tashlab yubormaydi. Bir mahal supurgiga qoqinib, gupillaganicha yiqilib tushdi-yu, qo'lidagi pishloq nariroqqa uchib ketdi. Shundan keyin ikkala qo'li bilan ko'zini ishqagani-cha ho'ng-ho'ng yig'lay boshladi.

Yomon yiqilgani rostmikan, yoki shunchaki ayyorlanib yig'layaptimikan, deb o'yladim o'zimcha. Xurmodan pastga tushdim-u, uni sinash uchun asta-sekin pishloqqa yaqinlasha boshladim. O'zingiz ayting-chi, joningiz og'rib turgan chog'da ovqat haqida hech o'ylaganmisiz? Nodira bo'lsa meni ko'r-di-yu, kela solib pishloqqa yopishdi. Yig'ini to'xtatib, menga shunaqayam xo'mrayib qaradiki, chetdan kuzatib turgan odam Hakka xola ilgari-ri ham uning pishlog'ini yeb yurarkan-da, deb o'ylashi hech gapmas.

Nodiraning mug'ombirligiga endi ishongandirsiz? Uning pishlog'ini yeyman deb ovora bo'lmang, qo'lidagi narsani olish taxtadan mix sug'urishdan ham qiyin.

RAVSHAN HAQIDA IG'VO

Anavini qarang-a! Kelib-kelib, Ravshanni maqtab o'tiribsizmi? Agar u epaqaliroq bola bo'lsa, men bilan allaqachon do'stlashib olgan bo'lmas-

midi? Axir men bu ovuldagi eng hurmatli Hakkalardanman-a!

Umuman aytganda-ku, bunaqangi o'rtoqqa ko'zim uchib turgani yo'q. Chunki u ba'zi bolalarga o'xshab shokolad yeyish o'rniga "chapa-chup, chapa-chup" qilib kun bo'yi oqsaqich chaynaydi. U bilan oshnachilik qilishdan menga nima foyda? Tantiligi qo'zigan paytda menga beradigan saqichini boshimga uramanmi? Hamma biladiki, biz Hakalar och qolganda hatto shisha sinig'ini yutishimiz mumkin, biroq ustiga nisholda surtib berilgandayam saqich chaynamaymiz.

Og'zidagi narsaning yeyishga yaroqsizligini qo'yib turing, o'ynaydigan o'yinchog'iyam bir pulga qimmat. Miltiqchasiga piston solib otilsa, xuddi rostakamday varanglaydi. O'tgan kuni so'rida turgan parvardani mo'ljallab borayotuvdim, orqadan gumburlatib qolsa bo'ladimi. Shoshilishda boshimni so'rining suyanchig'iga urib oldim. Peshanamdagi g'urrani ko'ryapsizmi?

Hm... qolgan gapni keyinroq gaplashadiganga o'xshaymiz. Tarillagan tovushdan sezib turibman – dadasining motosikliga mingashib Ravshan kel-yapti. Sal chekkaroqda turganim yaxshi. Kim biladi deysiz, balki qo'lidagi miltig'i o'yinchoq emasdir. Tag'in "paq" etkizib...

Hozircha jonim tirikchiligimga yarab turibdi.

MO'MIN HAQIDA IG'VO

Beshog'ayni mahallasida Mo'mintoy degan bir bedavo bola bor. Balki, uni o'zingiz ham tanirsiz – peshanasi do'ng, burni puchuq. Shu bola menga kun bermay qo'ydi-da.

Ularning tashqisi ham, tomorqasi ham yoppasiga ishkomi. Uzun deganingiz shig'illab yotibdi. Garov o'ynagandayam, buncha uzumni bitta mahallaning odami yeb tugatolmaydi. Shunday bo'lgandan keyin, to'rtta hakka bilan beshta chumchuqning cho'qigani qayoqqa borardi?

Mo'mintoy bo'lsa, ishkomi tagiga o'tirilib, bizni quvlagani-quvlagan, shaqildoqlarning ipini tortib “jangira-jungur” qilgani ortiqcha. Qiyalab uchib borib, o'sha shaqildog'ini bir tepib o'tay deyman-u, yana u yerga tuzoq-puzoq qo'yilgan bo'lmasin deb o'zimni bosaman.

Boya payt poylab turib, husaynidan bir dona olib qochdim. Oh, oh, oh! Shirasi tilni yoradi deng. Qani endi birov indamasa-yu, bemalol so'ritokka qo'nvilib uch-to'rtta shingilni bir boshdan cho'qilab chiqsang. Qayoqda deysiz, ana, haliyam “jangira-jungur” qilib o'tiribdi. Kunda shu ahvol.

Aslida, hamma ayb uning dadasida. Bola deganga bitta uch g'ildirakli velosiped olib berib, uni ko'chaga quvish kerak. Bu ishning dunyoviy ahamiyati katta – tabiatning noyob durdonalaridan biri bo'lgan bizdek parrandaning ashaddiy kushandasi bittaga kamayadi.

ALISHER HAQIDA IG'VO

Olako'z bolalar yoppasiga hovliqmachi bo'lishadi. Alisher ham shunaqa xilidan. Qo'liga besh tiyin tushsa bormi, darrovdayoq bosar-tusarini bilmay qoladi. Do'konga kirib qilgan savdosi, ja nari borsa, bitta pufak bo'ladi.

Uning besh-oltita xashaki kaptari bor. Masalan, biz ularni qush deb hisoblamaymiz. Haqiqiy parranda birov yasab bergan inda yotishdan uyalishi kerak. Haligi nodon bola o'sha beorlarni biram papalaydiki, biram taltanglatadiki, ko'rib tumshug'ing terlaydi. Keyin ularni uchirib yuborib, dam chapak uradi, dam hushtak chaladi. Agar bironta kaptar havoda umbaloq oshib qolsa, jazavang qurgur bola zavqdan qichqirib yuboradi deng. Xo'sh, o'shandaqa qilib umbaloq oshishni biz bilmaymizmi? Istasak, undan o'tkizvorishimiz mumkin. Ammo, birovning hushtagidan chechan-sirab, osmonda maynavozchilik qilish bizning obro'yimizga to'g'ri kelmaydi.

Zoti past kaptarlarni boqquncha, mana bizni to'ydir, deb qo'yaman o'zimcha. Bizni qush desa bo'ladi, o'zimizga yarasha savlatimiz bor. Anchamuncha parrandaga gap bermaymiz. Yana shuni si yaxshiki, bizga nimaiki berilsa, indamay yeyaveramiz. Olako'z bolalar buni tushunisharmidi? Ularga umbaloq oshib bersang bo'lgani. Ha, mayli, bizning qadrimizga yetadiganlar ham topilib qolar.

ZULXUMOR HAQIDA IG'VO

Kap-katta qiz bo'lib qoldi-yu, haliyam esi kirmayapti. Qachon qaramang, hovlini supurgani-supurgan. Yoshingga qarab ish qilsang bo'lmaydimi, deb qo'yaman o'zimcha. U tengi qizlar ko'chada to'ptosh o'ynab yurishibdi.

Umuman, gap uning hovli supurganida emas, men Zulxumorning saranjom-sarishtaligini yoqtirmayman. Hamma joyda o'ralashib, hamma ishga aralashib yuradi.

Uning Ilhomboy degan ajoyib bir ukasi bor. Lalovgina bola. Yurgan yo'lida non kavshaydi. Kavshangandayam, yarmini yo'lga uvatib tashlaydi. Buni odamgarchilik deydilar. U non chaynaganicha boraveradi, men uning orqasidan ergashib yurib, uvoqlarni guppa-guppa uraveraman. O'rtada izzat-hurmat, mehr-oqibat bo'lgandan keyin, bir to'g'ram non unga ham, menga ham bermalol yetib ortar ekan.

Tunov kuni Ilhomboy bir bo'lak yog'liq patirni ushlab olganicha uyidan chiqib, endigina uvatishni boshlagan edi, qayoqdanam haligi Zulxumor jikkak kelib qolsa bo'ladimi, u "nonni shunaqa uvatib yuradimi odam", deb ukasining ketiga bir shapati tushirib qoldi-yu. Ilhomboy sho'rlikning chirillaganini ko'rib, mening ham jigar-jigarim ezilib ketdi. Bechora bola o'shandan beri nonni uvatmay yeydigan bo'lib qoldi. Endi uning ortidan yurib, baraka topmayapman.

Tag'in ota-onasi Zulxumorni maqtaganlariga kuyaymi. Ilhomboyga "yasha, shovvoz", deydigan mard yo'q. Dunyoning ishlari chalkash, deganlari shu-da.

OTABEK HAQIDA IG'VO

Ba'zilarning miyasi to'liq bo'ladi-yu, baribir pandavoqilarning qatorida qolveradi. Buning sababi – aqldan to'g'ri foydalanmaslik. Otabekning kamchiligi ham xuddi ana shu. Agar kallani to'g'ri ishlatganda edi, yonida yalanib o'tirgan mushukning bo'ynini silash o'rniga, dumini burab qo'ygan bo'lardi.

Xo'sh, mushuk nima o'zi? Dunyodagi jonzotlarning eng pixi qayrilgani, eng bema'nisi! U shumniyat, g'arazgo'y bo'lishiga qaramay, laganbardorlik bilan odamlarning pinjiga kirib olgan.

Bu yaramas hayvonning g'alamisligini sizga isbotlab beray. Hovlida qulupnay hillo-hil pishib yotibdi. O'zingiz bilasiz, mushuk qulupnay yemaydi, shunga qaramay, u la'nati ekinzor atrofida kun bo'yi ivirsib yuradi. Mevachalardan bitta-yarimta tatib ko'ray desang, balo-qazoday yugurib kelib, ustingga otiladi. O'sha muttahamning yungi mayin bo'lsayam, tirnoqlari olmosday o'tkir. Panjasiga ilinganing – asfalasopilinga ketganing. Mana, anchadan buyon olmaga qo'nib o'tiribman-u, pastga tushgani sirayam yuragim betlamayapti.

Ho' so'richadagi Mushukni ko'ryapsizmi? Otabekning yonida yotibdi-ku hurpayvolib. Ko'zlari-ning yumuqligiga ishonmang, u jodugar hamma narsani ko'rib turibdi.

Iye, bu Otabek qanaqa bola o'zi? Yana mushukning belini silayapti-ya. Voy, xumbosh-ey. Undan ko'ra, u yaramasning biqiniga qaratib bir tepsang-chi, nodon. Uf-f, bu bolaga qachon aql kirarkin?

SIZNING HAQINGIZDA IG'VO

Nega xo'shshayvoli-i-b yonimdan o'tib ketyapsan? Tanimay qoldingmi meni? Hakka xolangni-ya? Qani, rostgo'y xolangga yurakdan chiqarib bir salom ber-chi. Salom ber, yer yutkur!

Hoy, namuncha kekkayasan? Boshqalarga o'zingni a'lochi qilib ko'rsatmoqchisan shekilli? Hakka xolaning hech narsadan xabari yo'q deb o'ylaysandada. Bilaman, yo o'zbek tilidan, yo arifmetikadan "ikki"ng bor. Hoynahoy, kundalik daftaringni dadangga ko'rsatmay yurgan bo'lsang kerak.

Nima? Og'zingizga qarab gapiring deysanmi? Hu, yer yutkur, hali yolg'onchi bo'ldimmi senga? Agar "ikki" olgan bo'lsam, siyohdonim sinib, burnimga siyoh sachrasin, deb qasam ichgin-chi.

Ko'zing jovdirab turibdi. Sening qasamingga ishonib o'tiradigan tentak yo'q.

Xo'sh, cho'ntagingda do'mpayib turgan narsa nima? Yong'oqmi? Boshimni aylantirma, o'chirg'ich

unaqa do‘mpayib turmaydi. Yong‘oq o‘ynab yurgandan ko‘ra, “ikki”ngni tuzatsang-chi, lattabosh. Sen tengi bolalarning surati “A‘lochilar taxtasi”da turibdi-ya! Uyalgin-e!

Qani, yaxshilikcha yong‘oqni buyoqqa cho‘z-chi. Cho‘z deyapman! Bo‘lmasa, “ikki” olganingni dadangga aytib beraman.

Iye, bu nima? Hm-m, o‘chirg‘ich degin? Sen qara-yu, so‘loqmondan bolasani-u, cho‘ntagingda bittagina yong‘oq ham yo‘g‘-a. He, landavur bo‘l-may ket!

1978-yili

MUNDARIJA

Qo'ng'iroq o'g'risi.....	4
Bilimdon	10
Junjal	21
Eng baxtli hayvon	27
Olatoqqa sayohat.....	34
Ashqal bilan Dashqal	42
Tuzoq	51
Qaqshatqich jang.....	59

ATROFIMIZDAGI QIZIQCHILAR

Kuchukning hikoyasi	70
Qarg'aning hikoyasi.....	71
Cho'chqachaning hikoyasi.....	74
Buzoqning hikoyasi	75
Tulkichaning hikoyasi.....	77
Quyunchaning hikoyasi	81
Xachirning hikoyasi	83
Hakkaning hikoyasi	85
Chiyabo'rining hikoyasi.....	86
Beshiktivatarning hikoyasi.....	89
Chumolining hikoyasi	91
Mushukchanning hikoyasi	93
Qurbaqaning hikoyasi	95
Jo'janing hikoyasi	96
Xo'tikning hikoyasi	98

Qovog'arining hikoyasi	100
Suvarakning hikoyasi.....	101
Toshbaqaning hikoyasi.....	103
Uloqchanning hikoyasi	105
Suvkalamushning hikoyasi	107
Echkiemarning hikoyasi.....	109

HAKKA XOLANING IG'VOLARI

Bahrom haqida ig'vo.....	112
Ikrom haqida ig'vo.....	113
Nodira haqida ig'vo	114
Ravshan haqida ig'vo.....	115
Mo'min haqida ig'vo	117
Alisher haqida ig'vo.....	118
Zulxumor haqida ig'vo	119
Otabek haqida ig'vo.....	120
Sizning haqingizda ig'vo	121

„ZIYO NASHR“ nashriyoti
2019-yilda ANVAR OBIDJONning quyidagi
asarlarini chop etdi.

G'ORDAGI OLISHUV

Iste'dodli adib Anvar Obidjonning „G'ordagi olishuv“ qissasi Alamazon va uning do'sti Eshmatning g'aroyib sarguzashtlari haqida.

Xazina qidirib Ajdarobodga tushib qolgan bu ikki og'aynining ko'rgan-kechirganlarini tasvirlashdagi yozuvchining mahorati sizni mahliyo qiladi.

Alamazon sizning sevimli qahramoningiz bo'lib qolishiga ishonamiz.

QO'RQUV BILMAS BOYCHECHAK

Bahor darakchisi bo'lmish Boychechakning Navro'zoy bilan uchrashuviga Ayozzoda qarshilik qiladi. Qishning erkatoysi qanchalik harakat qilmasin, ular yuz ko'rishadilar.

Navro'zoy va Boychechakning o'z maqsadlariga yetishlariga Oqbars va Tojibabaqlar ham yordam beradi. Bu qo'rquv bilmas qahramonlarning kimligini ushbu qissadan bilib olasiz.

Shuningdek, ushbu kitobdan „Oltin yurakli avtobola“ qissasi ham joy olgan.

ALAMAZONNING IKKINCHI SARGUZASHTI

O'zining g'aroyib sarguzashtlari bilan o'quvchilarning sevimli qahramoniga aylangan Alamazon omad qidirib poytaxtga keladi. Biyron ismli go'zal qiz bilan tanishib, unga ko'ngil qo'yadi. Lekin...

Iste'dodli adib Anvar Obidjonning „Alamazonning ikkinchi sarguzashti“ nomli qissasi jozibador tili, qiziqarli voqealari bilan sizni maftun etadi.

Shuningdek, ushbu to'plamdan yozuvchining „Oddiy ayriliq“ nomli go'zal hikoyasi ham o'rin olgan.

Adabiy-badiiy nashr

ANVAR OBIDJON

QO'NG'IROQLI YOLG'ONCHI

Qissa va hikoyalar

„Ziyo nashr“ nashriyoti
Toshkent – 2019

Muharrir	<i>Abdurahmon Jo'rayev</i>
Badiiy muharrir	<i>Bahodir Ibrohimov</i>
Musahhih	<i>Oybek Haydarov</i>
Sahifalovchi	<i>Rayhon Yaxshiboyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
01.11.2019 da bosishga ruxsat etildi. Qog‘oz bichimi 84x108 ¹/₃₂.
Ofset qog‘oz. „Times“ garniturasida ofset usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i 6,72. Nashriyot-hisob tabog‘i 6,4.
Adadi 10000 (1-zavod 5000). Shartnoma № 81–19.
Buyurtma raqami 1099.

„Ziyo nashr“
Mas‘uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.

«Credo Print» MChJ
Kitob fabrikasida chop etildi
Toshkent sh., Bog‘ishamol k. 160.
Tel.: 71 234-44-01/05
www.credoprint.uz

O-14 **Obidjon, Anvar.**
Qo'ng'iroqli yolg'onchi. [Matn]: qissa va hikoyalar. / A. Obidjon
– T.: „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2019. – 128 b.

ISBN 978-9943-5937-7-0

UO'K: 821-512.133-32
KBK 84(56)6

12

ZIYO NASHR

- t.me/ziyonashr
- fb.com/ziyo.nashr
- ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-5937-7-0

9 789943 593770